

Passie voor paarden

Een onderzoek naar de belevingswereld en het
informatiezoekgedrag van paardenliefhebbers in
Nederland

Elvi van Wijk-Jansen
Kathalijne Visser-Riedstra
Jos Verstegen
Harry Kortstee

Maart 2009
Rapport 2009-024
Projectcode BO-07-011-004
LEI Wageningen UR, Den Haag

Aan dit rapport en het onderliggende onderzoek is bijgedragen door medewerkers van het LEI en de Animal Sciences Group, twee onderdelen van Wageningen Universiteit en Researchcentrum

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen het Beleidsondersteunend onderzoek BO-07-011 in het kader van LNV-programma's

Passie voor paarden; Een onderzoek naar de belevingswereld en het informatiezoekgedrag van paardenliefhebbers in Nederland

Wijk-Jansen, E.E.C. van, E.K. Visser-Riedstra, J.A.A.M. Verstegen en H.J.M. Kortstee

Rapport 2009-024

ISBN/EAN: 978-90-8615-311-4

Prijs € 32,25 (inclusief 6% btw)

164 p., fig., bijl.

Op basis van een korte inventarisatie van beschikbare gegevens, diepte-interviews met mensen met een brede blik op de paardensector en een internet-enquête onder paardenliefhebbers, hebben onderzoekers van het LEI en de Animal Sciences Group van Wageningen Universiteit en Researchcentrum, onderzoek gedaan naar de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers in Nederland.

On the basis of a brief inventory of available data, in-depth interviews with people with a broad view of the horse sector and an Internet-based survey conducted among horse enthusiasts, researchers at LEI and the Animal Sciences Group of Wageningen University and Research Centre studied the perceptual experience, information search behaviour and the knowledge and practices of horse enthusiasts in the Netherlands.

© LEI, 2009

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Het LEI is ISO 9000 gecertificeerd.

Inhoud

	Woord vooraf	6
	Samenvatting	7
	Summary	13
1	Inleiding	19
	1.1 Aanleiding en uitgangspunten	19
	1.2 Probleemstelling	19
	1.3 Doelstelling	20
	1.4 Centrale onderzoeksvragen	20
	1.5 Onderzoeksactiviteiten en leeswijzer	21
2	Korte inventarisatie beschikbare gegevens en diepte-interviews	23
	2.1 Inleiding	23
	2.2 Korte inventarisatie beschikbare gegevens	23
	2.3 Diepte-interviews	24
3	Kwantitatief onderzoek	37
	3.1 Inleiding	37
	3.2 Aanleiding, doel en opzet	38
	3.3 Analysemethoden	40
	3.4 Belevingswereld van paardenliefhebbers	43
	3.5 Belevingswereld op het niveau van de clusters	58
	3.6 Informatiezoekgedrag van paardenliefhebbers	78
	3.7 Eerste indrukken van de kennis en praktijk van paardenliefhebbers	106
	3.8 Vergelijking van georganiseerde en niet-georganiseerde paardenliefhebbers met het gemiddelde beeld	125
4.	Conclusies en aanbevelingen	134
	4.1 Inleiding	134
	4.2 Samenvatting resultaten	134
	4.3 Discussie	140
	4.4 Conclusies	141
	4.5 Aanbevelingen	141
	Literatuur	143

Bijlagen

1	Vragenlijst diepte-interviews	145
2	Enquête	148
3	De automatische bepaling van het aantal clusters in SPSS	163

Woord vooraf

In Nederland zijn veel mensen op de één of andere wijze bezig met paarden. In een eerdere analyse heeft Wageningen UR gewezen op welzijnsproblemen bij paarden, waarvan het aannemelijk is dat deze ook in Nederland optreden. Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft in de Nota Dierenwelzijn 2007 aangegeven te streven naar verbetering van het welzijn van paarden in Nederland. De Sectorraad Paarden (SRP) heeft op verzoek van LNV inmiddels een plan van aanpak gepresenteerd. Verbetering van de informatievoorziening aan paardenliefhebbers in Nederland is een belangrijk speerpunt van dit plan. Dit onderzoek beoogt een basis te creëren voor dit speerpunt.

Doel van het onderzoek 'Passie voor Paarden' was om meer inzicht te krijgen in de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers in Nederland.

Het onderzoek is uitgevoerd door onderzoekers van het LEI en de Animal Sciences Group (ASG) van Wageningen UR, en is gefinancierd door het Ministerie van LNV, in opdracht van de Directie Landbouw. Dit onderzoek is gedaan in het kader van het LNV-programma Beleidsondersteunend Onderzoek Cluster Dierenwelzijn. Het projectteam heeft nauw en prettig samengewerkt met de Sectorraad Paarden, van wie we Kruijn van Toledo in het bijzonder willen noemen. Zonder de respons van de geënquêteerden en allen die de enquête in de paardenwereld onder de aandacht hebben gebracht, was dit onderzoek niet mogelijk geweest. Wij danken alle betrokkenen voor hun inzet in het project en voor de fijne samenwerking.

Prof.dr.ir. R.B.M. Huirne
Algemeen directeur LEI

Samenvatting

Aanleiding

In de Nota Dierenwelzijn 2007 heeft het Ministerie van LNV de paardensector gevraagd om met een plan van aanpak te komen voor de verbetering van het welzijn van paarden in Nederland. Alhoewel harde en recente cijfers ontbreken, zijn er voldoende aanwijzingen uit de ons omringende landen om te veronderstellen dat er ook welzijnsproblemen in de Nederlandse paardenhouderij zijn (zie ook Leenstra et al., 2007). De Sectorraad Paarden (SRP) heeft in 2008 het gevraagde plan van aanpak opgesteld en in januari 2009 gepresenteerd (Westerduin, 2009). Verbetering van de informatievoorziening aan paardenliefhebbers is een belangrijk speerpunt van dit plan. Uitgangspunt van zowel LNV als de Sectorraad Paarden is namelijk, dat welzijnsproblemen te verminderen en/of te voorkomen zijn door voorlichting, bewustwording en een betere kennisontsluiting en -overdracht.

Doelstelling

Dit onderzoek beoogt inzicht te verschaffen in de belevingswereld, het informatiezoekgedrag, de kennis van paardenliefhebbers in Nederland en hoe ze in de praktijk paarden houden, in het bijzonder van de niet-georganiseerde paardenliefhebbers, als basis voor verbetering van de informatievoorziening aan de diverse groepen paardenliefhebbers.

Onderzoeksmethodiek

Het onderzoek is in drie fasen uitgevoerd. In de *eerste* fase is op basis van een literatuurscan bekeken hoe mensen in Nederland bezig (kunnen) zijn met paarden. Dit beeld is in de *tweede* fase verder verfijnd en verdiept door diepte-interviews te houden met experts binnen de paardenhouderij. Hieruit zijn voorlopige beelden over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag, de kennis en de praktijk van paardenliefhebbers gevormd. Om deze beelden kwantitatief te toetsen is in de *derde* fase een enquête uitgezet. Paardenliefhebbers hebben via internet dertig vragen beantwoord over hun belevingswereld, informatiezoekgedrag, kennis en praktijk. De resultaten van deze enquête zijn geanalyseerd, waarbij onder andere een zogenaemde clusteranalyse is uitgevoerd.

Resultaten

Uit de literatuurscan en de diepte-interviews kwamen de volgende beelden naar voren. Paardenliefhebbers in Nederland zijn op uiteenlopende manieren bezig met paarden, te weten:

1. via de kinderen; zelf zijn ze niet bezig met paarden;
2. op het platteland wonen en een paard rond het huis hebben zonder er zelf op te rijden;
3. paardrij- of menles geven;
4. menen/rijden van paarden;
5. fokken van paarden;
6. stallen of verzorgen van paarden;
7. trainen van (jonge) paarden;
8. handelen in paarden;
9. gezond maken/houden van paarden;
10. volgen van een hippische opleiding;
11. beoordelen van paarden;
12. in bestuurlijke zin bezig zijn met de paardenhouderij;
13. goederen en diensten leveren aan de paardenhouderij en paardensport.

De internetenquête is ingevuld door 4285 respondenten. Na controle zijn 4267 daarvan (99,6%) bruikbaar voor de analyse. Uit een eerste analyse van de interviews blijkt dat veel paardenliefhebbers op *meer* dan één van de bovenstaande dertien manieren met paarden bezig waren. Verder blijkt dat zelf rijden of menen de meest voorkomende manier van met paarden bezig zijn is. De overgrote meerderheid van de paardenliefhebbers is vrouw en een kwart is niet aangesloten bij een organisatie. De meerderheid van de paardenliefhebbers is qua inkomen niet van paarden afhankelijk en meer dan de helft draait zelfs verlies. Meer dan de helft van de paardenliefhebbers is er van overtuigd dat welzijnsproblemen in de gehele sector voorkomen.

Op basis van de clusteranalyse zijn vier clusters onderscheiden. De paardenliefhebbers *binnen* elk van deze clusters vertonen grote *overeenkomsten* met elkaar zowel met betrekking tot hun belevingswereld, informatiezoekgedrag als hun kennis en de manier waarop ze in de praktijk paarden houden. *Tussen* de clusters bestaan *verschillen*. Dit betekent dat de informatievoorziening aan paardenliefhebbers in Nederland (qua inhoud, kanalen en toonzetting) in principe georganiseerd zou kunnen worden rond deze vier clusters of *typen paardenliefhebbers*. Hieronder wordt, *op een aantal punten*, beschreven hoe het

beeld van de clusters/types paardenliefhebbers afwijkt van het gemiddelde beeld:

Paardenliefhebbers binnen het *eerste* cluster (n=406):

- zijn de minste tijd per week bezig met paarden;
- hebben vaker alleen een paard rond het huis of zijn niet *zelf* bezig met paarden, maar de *kinderen*;
- zijn minder vaak aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij;
- zijn voor hun inkomen zelden geheel afhankelijk van paarden;
- zijn minder overtuigd van het voorkomen van welzijnsproblemen bij paarden;
- lezen vooral het tijdschrift Bit en meer dan gemiddeld Penny en Landleven.

Paardenliefhebbers binnen het *tweede* cluster (n=2057):

- zijn bijna allemaal vrouw;
- zijn op meerdere manieren bezig met paarden;
- zijn de meeste tijd per week bezig met paarden;
- beschouwen relatief vaak het paard (bijna) als 'kind' of 'partner';
- zijn voor hun inkomen vaker gedeeltelijk afhankelijk van paarden;
- lezen vooral Bit en meer dan gemiddeld Paardersport, Hoefslag en In den Strengen.

Paardenliefhebbers binnen het *derde* cluster (n=758):

- zijn vaker mannen;
- zijn 'van huis uit' het meest bekend met paarden;
- zijn voornamelijk fokkers, handelaren, bestuurders, beoordelaars, leveranciers van goederen en diensten, trainers of paardenliefhebbers die paarden gezond houden of maken;
- zijn voor hun inkomen relatief het meest volledig afhankelijk van paarden;
- zijn er minder van overtuigd *dat* er welzijnsproblemen zijn in Nederland en *als* ze voorkomen, dan zouden ze volgens hen vooral voorkomen bij de hobbymatig gehouden paarden;
- lezen meer dan gemiddeld In den Strengen, Paardenkrant, Sportpaard, Phryso en Hippische ondernemer.

Paardenliefhebbers binnen het *vierde* cluster (n=1044):

- komen vaak voor het eerst in aanraking met paarden via de manege;
- zijn vooral bezig met paarden in de vorm van rijden/mennen en doen vaker aan endurance of reining;
- zijn het minst aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij;

- lezen meer dan gemiddeld Bit, ROS en Amazone.

In relatie tot het *informatiezoekgedrag* komen tussen clusters zowel overeenkomsten als verschillen naar voren. Informatie over gezondheid en voeding staat bij alle clusters in de top 4 van onderwerpen waarover ze vooral informatie zoeken. Daarnaast zoeken de paardenliefhebbers van cluster 1 vooral informatie over gedrag en training, in cluster 2 over training en sport, in cluster 3 over sport en fokkerij en in cluster 4 over gedrag en welzijn. Persoonlijke contacten met andere paardenliefhebbers die op dezelfde manier met paarden bezig zijn, is voor paardenliefhebbers in *alle* clusters het *belangrijkste* kanaal via welke ze informatie zoeken, gevolgd door de dierenarts, hoefsmid en rij-instructeur. Bijna de helft van alle paardenliefhebbers komt voor het eerst in aanraking met paarden via de manege. Dit onderstreept het belang van de manege als informatiekanal voor paardenliefhebbers in Nederland. Het tijdschrift Bit is het populairste tijdschrift, gevolgd door Paard*er*Sport en Hoefslag. Bokt.nl is de populairste website. Uit de enquête blijkt verder dat alle paardenliefhebbers vooral moeite hebben om informatie te vinden over bedrijfsvoering en welzijn.

In relatie tot de *kennis* van paardenliefhebbers blijkt het merendeel een goed beeld te hebben van wat belangrijk is voor het welzijn van paarden. De meeste paardenliefhebbers blijken verder 'weven' te herkennen en erkennen als voorbeeld van een gedragsafwijking waarbij het welzijn is verstoord. Het kennisniveau blijkt wel wat te variëren tussen de verschillende clusters. Een groot deel van de paardenliefhebbers binnen cluster 1 blijkt bijvoorbeeld niet te weten wat 'weven' is. Verder blijken sommige clusters in relatie tot de volgende onderwerpen over minder kennis te beschikken: het omgaan met paarden die stereotiep gedrag vertonen, de relatie tussen de verhouding krachtvoer/ruwvoer en welzijn, methoden om veulens te spenen en efficiënte en welzijnsvriendelijke wijzen van paarden training.

In relatie tot de *praktijk* van paardenliefhebbers in Nederland blijkt het volgende:

- bijna eenderde van de paarden wordt gehouden in een individuele box met traliewanden in de zijwanden en aan de voorzijde;
- iets meer dan de helft van de paarden heeft onderling contact of kan met andere paarden contact maken in de wei, paddock of groepshuisvesting;
- de meerderheid van de paardenliefhebbers geeft minimaal één keer per dag krachtvoer.

Wel moet worden opgemerkt dat gezien het beperkte aantal gestelde kennis- en praktijkvragen, er hooguit *eerste indrukken* zijn verkregen van de kennis en praktijk van (typen) paardenliefhebbers in Nederland. Verder wordt gewezen op het feit dat de steekproef wellicht onvoldoende representatief is geweest. Dit heeft te maken met de keuze voor een internetenquête. Door dit medium bestaat er een kans dat er een niet-representatieve groep paardenliefhebbers gereageerd heeft. Het beeld over de kennis van de paardenliefhebbers kan hierdoor vertekend zijn. Daarnaast kan de representativiteit niet worden onderzocht omdat kengetallen over het totaal aantal paardenliefhebbers in Nederland ontbreken. De getalsmatige verhoudingen tussen de respondenten die aangeven op een bepaalde manier met paarden bezig te zijn (rijden/mennen, trainen, fokken, etc.) lijken echter, volgens vertegenwoordigers uit de sector, wel overeen te komen met de getalsmatige verhoudingen tussen deze groepen paardenliefhebbers in de praktijk. In relatie tot de praktijkvragen dient bovendien in ogeschouw worden genomen dat lang niet alle paardenliefhebbers altijd vrij zijn in hun keuze om bijvoorbeeld hun paard stallen. Er zijn in Nederland bijvoorbeeld nog maar weinig stallen waar groepshuisvesting de norm is.

In dit onderzoek is verder bijzondere aandacht besteed aan de niet-georganiseerde paardenliefhebbers. Van de respondenten gaf 25% aan niet aangesloten te zijn bij een organisatie in de paardenhouderij. *Onder andere* de volgende belangrijke verschillen tussen niet-georganiseerde paardenliefhebbers en het gemiddelde beeld komen in dit onderzoek naar voren:

- het zijn *vaker* vrouwen;
- ze komen *meer dan gemiddeld* voor het eerst in aanraking met paarden via de manege;
- ze zien paardrijden/mennen *minder dan gemiddeld* als topsport;
- ze zijn er *minder dan gemiddeld* van overtuigd dat er in Nederland *geen* welzijnsproblemen voorkomen onder paarden;
- ze lezen *meer dan gemiddeld* tijdschriften als Amazone en Vrijruiter en bezoeken *meer dan gemiddeld* websites als www.paardnatuurlijk.nl;
- eerste indruk is dat ze in relatie tot bepaalde onderwerpen *meer dan gemiddeld* over kennis beschikken en in relatie tot andere onderwerpen, *minder dan gemiddeld*.

Conclusies

Uit het onderzoek kan het volgende geconcludeerd worden:

1. De informatievoorziening aan paardenliefhebbers kan rond *vier clusters/typen paardenliefhebbers* georganiseerd worden. Paardenliefhebbers

binnen deze typen vertonen veel overeenkomsten gezien hun belevingswereld, informatiezoekgedrag, kennis en praktijk.

2. Paardenliefhebbers in Nederland zijn vooral op zoek naar informatie over paarden via persoonlijke contacten met mensen die op dezelfde wijze als zij met paarden bezig zijn, gevolgd door de dierenarts, hoefsmid en rij-instructeur.
3. Bit is het populairste tijdschrift en www.bokt.nl de populairste website onder paardenliefhebbers. Per cluster zijn er daarnaast specifieke tijdschriften en websites waar meer (of minder) gebruik van wordt gemaakt.
4. Gezondheid, training en gedrag zijn de onderwerpen waar het meest naar wordt gezocht.
5. Vooral informatie over bedrijfsvoering en welzijn beschouwen paardenliefhebbers als moeilijk te vinden.
6. Ten aanzien van de kennis en praktijk van paardenliefhebbers biedt het uitgevoerde onderzoek hooguit *eerste indrukken*. Tussen de clusters *lijken* er verschillen in kennisniveau te bestaan.

Aanbevelingen

Naar aanleiding van het onderzoek wordt aanbevolen om:

- nader onderzoek te doen naar hoeveel mensen in Nederland (op welke wijze) met paarden bezig zijn;
- de informatiekanalen te benutten die de paardenhouders hebben genoemd als kanalen waar ze naar informatie zoeken;
- nader onderzoek te doen naar de kennis van (de verschillende typen) paardenliefhebbers. Uit dit onderzoek zijn hooguit eerste indrukken verkregen. Hierbij dient zowel gekeken te worden naar kennis in de breedte (het aantal onderwerpen waarover paardenliefhebbers kennis hebben) als in de diepte (welke kennis ze over de onderwerpen hebben).

Summary

Motivation

In the Animal Welfare Policy Document (2007) published by the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality, the horse sector was asked to produce a plan of action for the improvement of the welfare of horses in the Netherlands. Although there are no fixed and recent figures, there are sufficient indications from the countries neighbouring the Netherlands to assume that there are also welfare problems in horse keeping in the Netherlands (also see Leenstra *et al.*, 2007). In 2008, the Horse Sector Council (SRP) drew up the requested plan of action and presented this in January 2009 (Westerduin, 2009). The improvement of information provision to horse enthusiasts is one of the main aims of this plan.

The basic assumption of both the Ministry of Agriculture, Nature and Food Quality and the Horse Sector Council (SRP) is that welfare problems are to be reduced and/or prevented by information, raising awareness and improved unlocking and transfer of knowledge.

Objective

The intention of this research is to provide insight into the perception, the habits in search behaviour and the knowledge and practices of horse enthusiasts in the Netherlands and, in particular, of horse enthusiasts not affiliated with an organisation, as a basis for the improvement of information provision to the various groups of horse enthusiasts.

Research methods

The research was carried out in three stages. During the *first* stage, on the basis of a literature scan, an examination was carried out into how people in the Netherlands are or can be involved with horses. This impression was refined further during the *second* stage and more knowledge was gained by holding in-depth interviews with experts in the horse keeping sector. As a result of this stage, provisional impressions were formed about the perception, the habits in search behaviour, the knowledge and the practices of horse enthusiasts. In order to be able to test these impressions from a quantitative point of view, a survey was conducted during the *third* stage. Via the Internet, 30 questions were posed to horse enthusiasts about their perception, habits in search behaviour, knowledge and practices. The results of this survey were analysed, during which a so-called cluster analysis was performed, amongst other things.

Results

Based on the literature scan and the in-depth interviews, the following impressions emerged. Horse enthusiasts in the Netherlands are involved with horses in various ways, which are:

1. through their children; they themselves are not involved with horses;
2. living in the countryside with a horse near the home, without riding on the horse themselves;
3. giving horse-riding or horse-driving lessons;
4. driving/riding horses;
5. horse breeding;
6. stabling or caring for horses;
7. training of horses;
8. trading in horses;
9. treating horses/keeping horses healthy;
10. following an equestrian course of study;
11. assessment of horses;
12. involvement in horse keeping from an administrative point of view;
13. delivering goods and services to the horse-keeping sector and horse sport sector.

The Internet survey was completed by 4,285 respondents. After checking, 4,267 of the responses (99.6%) could be used for the analysis. From an initial analysis of the interviews, it was found that many horse enthusiasts were involved with horses in *more* than one of the aforementioned 13 ways. Furthermore, it was found that riding or driving horses themselves was the most common way of being involved with horses. The vast majority of the horse enthusiasts are female and a quarter of them are not affiliated with an organisation. In terms of income, the majority of the horse enthusiasts are not dependent on horses and more than half are even making a loss. More than half of the horse enthusiasts are convinced that welfare problems occur throughout the sector.

Based on the cluster analysis, four clusters have been distinguished. The horse enthusiasts *inside* each of these clusters have significant *similarities* with one another with regard to their perception, habits in search behaviour and their knowledge and practices. There are *differences between* the clusters. This means that the information provision to horse enthusiasts in the Netherlands (in terms of content, channels and composition) could in principle be organised around these four clusters or *types of horse enthusiast*. Descriptions are given

below, *in a number of points*, of how the impression of the clusters/types of horse enthusiasts deviates from the average impression:

Horse enthusiasts within the *first* cluster (n=406):

- are involved for the least amount of time each week with horses;
- more often only have a horse near the home, or are *themselves* not involved with horses, but their *children* are;
- are less often affiliated with an organisation in the horse keeping sector;
- are, in terms of their income, seldom totally dependent on horses;
- are less convicted about the prevention of welfare problems in horses;
- mainly read 'Bit' and more than an average number read 'Penny' and 'Landleven';

Horse enthusiasts in the *second* cluster (n=2057):

- are almost all female;
- are involved with horses in several ways;
- are involved with horses for the greatest amount of time each week;
- relatively often consider 'the horse to almost like be a child or partner';
- are, in terms of their income, more often partially dependent on horses;
- mainly read 'Bit' and more than average read 'Paardensport', 'Hoefslag' and 'In den Strengen' ;

Horse enthusiasts in the *third* cluster (n=758):

- are more often male;
- are the most familiar with horses having grown up around them;
- are mainly breeders, traders, managers, assessors, suppliers of goods and services, trainers, or horse enthusiasts who treat horses or keep them healthy;
- are, in terms of their income, relatively the most totally dependent on horses;
- are less convicted that there are welfare problems in the Netherlands and *if* they occur, then in their opinion they would mainly occur in horses kept for hobby purposes;
- read, above average: 'In den Strengen', 'Paardenkrant', 'Sportpaard', 'Phryso' and 'Hippische ondernemer';

Horse enthusiasts in the *fourth* cluster (n=1044):

- often come into contact with horses for the first time through the riding stables;

- are mainly involved with horses in the form of riding/driving and are more frequently involved in endurance or reining;
- are least often affiliated with an organisation in the horse-keeping sector;
- read, above average 'Bit', 'ROS' and 'Amazone';

In relation to the *habits in search behaviour*, both similarities and differences emerge between clusters. Information about health and feeding is, in all clusters, included in the top 4 subjects about which information is most commonly sought. In addition, the horse enthusiasts from cluster 1 most commonly search for information about behaviour and training, in cluster 2 for information about training and sport, in cluster 3 for information about sport and breeding and in cluster 4, information about behaviour and welfare. Personal contacts with other horse enthusiasts who are involved in a similar way with horses is, for horse enthusiasts in *all* clusters, the *main* channel through which they search for information, followed by the veterinary surgeon, farrier and riding instructor. Almost half of all horse enthusiasts come into contact with horses for the first time through the riding stables. This emphasises the importance of the riding school as an information channel for horse enthusiasts in the Netherlands. The magazine 'Bit' is the most popular magazine, followed by 'Paard*er*Sport' and 'Hoefslag'. Bokt.nl is the most popular website. It is furthermore evident from the survey that all horse enthusiasts have experienced the most difficulties when trying to find information about management and welfare.

In relation to the *knowledge* of horse enthusiasts, it is evident that the majority have a good impression of what is important to the welfare of horses. Furthermore, most horse enthusiasts recognise 'weaving' and acknowledge this as an example of a behavioural defect, where the welfare is disturbed. The level of knowledge was found to vary somewhat between the different clusters. A large portion of the horse enthusiasts in cluster 1 was found, for example, not to know what 'weaving' is. Furthermore, in relation to the following subjects, some clusters were found to have less knowledge: dealing with horses that show stereotypical behaviour, the relationship between the concentrated feed /forage ratio and welfare, methods of weaning foals and efficient and welfare-friendly methods of horse training.

In relation to the *practices* of horse enthusiasts in the Netherlands, the following was found:

- almost a third of the horses are kept in an individual stall with trellis walls as side walls and at the front;

- a little more than half of the horses have contact with one another or can have contact with other horses in the meadow, paddock or group stabling;
- the majority of horse enthusiasts give concentrated feed at least once a day.

A comment should be made that considering the limited amount of knowledge and practical questions that were posed, no more than *initial impressions* were gained about the knowledge and practices of types of horse enthusiasts in the Netherlands. Furthermore, the fact is referred to that the sample was perhaps insufficiently representative. This is on account of having opted for an Internet survey. That medium means that there is a risk that a non-representative group of horse enthusiasts responded. The impression about the knowledge of the horse enthusiasts can be biased by the use of an Internet survey. In addition, the representativeness cannot be investigated because key figures relating to the total number of horse enthusiasts in the Netherlands do not exist. According to representatives from the sector, the numerical ratios between the respondents who state that they are involved with horses in a specific manner (riding/driving, training, breeding, etc.) do, however, seem to correspond with the numerical ratios between these groups of horse enthusiasts in real life. Moreover, in relation to the questions concerning practices, it has to be taken into consideration that nowhere near all horse enthusiasts always have a free choice to, for example, stable their horse in a particular way. For example, in the Netherlands, there are still only a few stables where group stabling is the norm.

Furthermore, in this research, particular attention was paid to the horse enthusiasts that are not part of an organisation. Twenty-five percent of the respondents stated that they are not affiliated with an organisation in the horse keeping sector. *Amongst others*, the following important differences between horse enthusiasts that are not part of an organisation and the average impression emerged from this research:

- *more often* they are women
- *More than average*, they come into contact with horses for the first time through riding stables
- *less than average* they consider horse riding/driving to be a top-ranking sport
- *less than average* they are convinced that in the Netherlands *no* welfare problems arise amongst horses
- *more than average* they read magazines such as *Amazone* and *Vrijruiter* and *more than average* visit websites such as www.paardnatuurlijk.nl

- the first impression is that, in relation to certain subjects, they have *more than average* knowledge and in relation to other subjects, *less than average knowledge*.

Conclusions

The following can be concluded from the research:

1. The information provision to horse enthusiasts can be organised around *four clusters/types of horse enthusiasts*. Horse enthusiasts within these types have many similarities, in terms of their perception, habits in search behaviour, knowledge and practices;
2. Horse enthusiasts in the Netherlands search, in particular, for information about horses through personal contacts with people who are involved with horses in the same way as they are, followed by the veterinary surgeon, farrier and riding instructor;
3. 'Bit' is the most popular magazine and www.bokt.nl the most popular website amongst horse enthusiasts. For each cluster, there are, in addition, specific magazines and websites which are utilised more (or less);
4. Health, training and behaviour are the subjects which are searched for most of all;
5. In particular, horse enthusiasts believe that information about management and welfare is difficult to find;
6. With regard to the knowledge and practices of horse enthusiasts, the research that was carried out offers no more than *initial impressions*. There *seem* to be differences between the clusters in terms of the level of knowledge.

Recommendations

As a result of the research, the following is recommended:

- To carry out further research into how many people in the Netherlands are involved with horses, and how;
- To utilise the information channels that are named by the horse enthusiasts as channels through which they can search for information.
- To carry out further research into the knowledge of the various types of horse enthusiasts. At the most, this research has enabled initial impressions to be gained. During this research, knowledge in terms of its breadth (the number of subjects about which those surveyed have knowledge) and in terms of its depth (what knowledge those surveyed have about the subjects) should be examined.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en uitgangspunten

De paardenhouderij is volgens de Nota Dierenwelzijn 2007 van het Ministerie van LNV een sterk groeiende sector met een grote diversiteit aan spelers, uiteenlopend van beroepsmatig zeer professionele fokkers en houders tot individuele burgers die hobbymatig een enkel paard houden. Ook de doeleinden waarvoor paarden worden gehouden, zijn zeer uiteenlopend. De schatting is dat er op dit moment tussen de 400.000 en 450.000 paarden in Nederland zijn. Veruit de meeste paarden worden gehouden ten behoeve van recreatie en ontspanning. Er zijn naar schatting 450.000 recreatieve paardensporters in Nederland.

Naar aanleiding van het verschijnen van de Nota Dierenwelzijn 2007 kreeg de paardenhouderijsector de vraag om met een plan van aanpak te komen voor verbetering van het welzijn van paarden. Alhoewel harde en recente cijfers over welzijnsproblemen in de Nederlandse situatie ontbreken, zijn er voldoende aanwijzingen uit de ons omringende landen om te veronderstellen dat er zich ook in de Nederlandse paardenhouderij welzijnsproblemen voordoen (zie verder ook Leenstra et al., 2007). Tegelijkertijd wijst het rapport, aldus minister Verburg, op de vele kansen om welzijnsproblemen te reduceren en/of te voorkomen, wat al begint met meer voorlichting en bewustwording en met een betere kennisontsluiting en -overdracht.

Vanwege de grote heterogeniteit in de paardenhouderij worden in deze rapportage alle mensen die op de één of andere manier met paarden bezig zijn, *paardenliefhebbers* genoemd.

1.2 Probleemstelling

De laatste jaren heeft onderzoek veel nieuwe kennis over het houden van paarden opgeleverd. Toepassing van deze kennis kan het welzijn van paarden verbeteren. Gebleken is echter dat deze kennis niet automatisch de mensen bereikt die op wat voor manier dan ook met paarden bezig zijn en dat deze kennis ook niet vanzelf leidt tot toepassing. Beleidsmakers stellen zich naar aanleiding hiervan de vraag hoe de (verschillende typen) paardenliefhebbers in Nederland beter te bereiken zijn met de reeds ontwikkelde kennis over het houden van paarden in

het algemeen en het voorkomen c.q. reduceren van welzijnsproblemen bij paarden in het bijzonder.

De paardensector – vertegenwoordigd door de Sectorraad Paarden (SRP) waarin de organisaties in de fokkerij, sport en recreatie en ondernemers deelnemen – is gevraagd om in 2008 met een plan van aanpak te komen voor verbetering van het welzijn van paarden in Nederland. Het onderzoek dat we in dit rapport presenteren, beoogt een basis te creëren voor een verbetering van de informatievoorziening aan paardenliefhebbers en kan en zal als zodanig gebruikt worden bij de concretisering van het plan van aanpak van de SRP.

1.3 Doelstelling

Doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers in Nederland en in het bijzonder van de niet-georganiseerde paardenliefhebbers, als basis voor verbetering van de informatievoorziening richting de diverse groepen paardenliefhebbers.

Verondersteld is dat dit alle relevante aspecten zijn om later de juiste keuzes te kunnen maken ten aanzien van de kanalen, inhoud en toonzetting van de informatievoorziening aan paardenliefhebbers.

1.4 Centrale onderzoeksvragen

Voor de doelstelling van dit onderzoek hebben we drie centrale onderzoeksvragen geformuleerd:

- Meer inzicht in de belevingswereld van paardenliefhebbers in Nederland: *Hoe* en *waarom* zijn paardenliefhebbers bezig met paarden? Wat kenmerkt hen: hoe oud zijn ze en van welk geslacht, hoe komen ze voor het eerst in aanraking met paarden, zijn ze bij een organisatie aangesloten, doen ze aan wedstrijden mee, houden of verzorgen ze zelf paarden, hoeveel uur per week zijn ze met paarden bezig, in welke mate zijn ze voor hun inkomen afhankelijk van met paarden bezig zijn en in hoeverre menen ze dat in Nederland onder paarden welzijnsproblemen voorkomen en wie (overheid of sector) zou daar volgens hen iets aan moeten doen?
- Meer inzicht in wat wij in deze studie het informatiezoekgedrag noemen: *Hoe* (in termen van benutte kanalen, tijdschriften, websites en boeken) zijn paarden-

- liefhebbers in Nederland op zoek naar *welke* informatie over paarden en welke informatie beschouwen ze als moeilijk om te vinden?
- Meer inzicht in de kennis van paardenliefhebbers in Nederland: Wat *weten* ze wel en niet over huisvesting, voeding, training en transport in relatie tot welzijn van paarden?
  - Meer inzicht in de praktijk van paardenliefhebbers in Nederland: Hoe gaan ze in de *praktijk* met paarden om in relatie tot huisvesting, voeding en training?

1.5 Onderzoeksactiviteiten en leeswijzer

Doel van fase 1 van ons onderzoek – een korte inventarisatie van beschikbare gegevens – was om dichterbij de antwoorden op bovenstaande centrale onderzoeksvragen te komen. Voor deze eerste fase hebben we op basis van het structuurkenmerk 'de belangrijkste reden voor betrokkenheid in de paardenhouderij' en gezond verstand, een antwoord gegeven op de vraag *hoe* paardenliefhebbers in Nederland met paarden bezig zijn. De conclusie is dat er dertien verschillende manieren (kunnen) zijn. Een belangrijke andere conclusie was, dat er nog weinig literatuur is die ons dichterbij de antwoorden op de andere onderzoeksvragen kon brengen. Deze conclusie vormde de aanleiding om een intensieve(re) invulling te geven aan fase 2. Voor deze fase zijn diepte-interviews afgenomen met mensen met een brede blik op de sector. Hieruit ontstond een aantal beelden over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers *in het algemeen* en specifiek van paardenliefhebbers die op *bepaalde* manieren met paarden bezig zijn. Bovendien hebben we aan de geïnterviewden gevraagd welke ideeën *zij* hebben over de inhoud en toonzetting van de informatievoorziening voor paardenliefhebbers en ook hoe hierin praktische verbeteringen zijn aan te brengen. In hoofdstuk 2 leest u hoe de eerste en de tweede fase van het onderzoek precies zijn uitgevoerd en wat de resultaten waren.

In hoofdstuk 3 leggen we uit dat naar aanleiding van fase 2 is gekozen voor een internetenquête. Deze had als doel de ontwikkelde beelden over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers met kwantitatieve gegevens te toetsen. We zetten in het hoofdstuk uiteen in hoeverre onze beelden overeenkwamen met de respons op deze enquête, en welke inzichten we nog meer hebben opgedaan over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers in Nederland.

In hoofdstuk 4 presenteren we een samenvatting van de onderzoeksresultaten, de beperkingen van dit onderzoek en tenslotte de conclusies en aanbevelingen.

2 Korte inventarisatie beschikbare gegevens en diepte-interviews

---

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk belichten we allereerst in paragraaf 2.2 tot welke inzichten de korte inventarisatie van beschikbare gegevens hebben geleid over hoe paardenliefhebbers in Nederland met paarden bezig (kunnen) zijn. Vervolgens leest u in paragraaf 2.3 tot welke beelden de diepte-interviews over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers hebben geleid. Bovendien hebben we de geïnterviewden gevraagd welke ideeën zij hebben over de inhoud en toonzetting van de informatievoorziening voor paardenliefhebbers en hoe hierin praktische verbeteringen zijn aan te brengen. Deze ideeën beschrijven we in paragraaf 2.3.3.

2.2 Korte inventarisatie beschikbare gegevens

Voor de korte inventarisatie van beschikbare gegevens hebben we allereerst gekeken welke kengetallen over de paardenhouderij in Nederland bekend zijn. De laatste jaren zijn er verschillende rapporten geschreven met daarin inschattingen van kengetallen. In het meest recent verschenen rapport (Agricola et al., 2008) wordt geschat dat op basis van de landbouwtelling en literatuurgegevens er in Nederland tussen de 350.000-400.000 paarden worden gehouden op ongeveer 81.000 locaties. Naar schatting is 90% van de paardenhouders als hobbymatig te typeren. De groep semi-professionele paardenhouders bestaat uit ongeveer 8%, en op minder dan 3% van de locaties wordt naar verwachting een volledig inkomen uit de paardenhouderij gehaald. Omgerekend naar het aantal paarden wordt naar schatting de helft van de paarden hobbymatig gehouden en de andere helft bedrijfsmatig. Het ZKA Consultants & Planners doet onderzoek naar paardensporters en heeft een toename berekend van het aantal mensen dat één of meerdere paarden bezit van 74.400 in 2001 tot 90.700 in 2006; een toename van 22% eigen paardenbezit. Verder blijkt uit het paardensportonderzoek dat er in 2006 in totaal 456.000 personen van 8 jaar en ouder actief waren in de paardensport en dat is 16% meer dan in 2001. Ruim 42% van de paardensporters is jonger dan 20 jaar en 80% van de paardensporters is vrouw.

Volgens het rapport zijn de belangrijkste redenen om aan paardensport te doen de omgang met dieren en buiten in de natuur bezig zijn. Naast de algemene tweedeling in professionele en hobbymatige paardenhouderij wordt er ook vaak gebruikt gemaakt van de indeling die de Sectorraad Paarden hanteert, namelijk: fokkerij, sport, recreatie en ondernemers. Echter, veel paardenliefhebbers of paardensportbeoefenaars vallen niet voor 100% in de bovenstaande indeling en hebben vaak een andere motivatie of belangrijkste reden voor hun betrokkenheid in de paardenhouderij. Bovendien blijken veel paardenliefhebbers verschillende manieren van met paarden bezig zijn te combineren.

Op basis van het structuurkenmerk 'de belangrijkste reden voor betrokkenheid in de paardenhouderij' en ons eigen gezonde verstand, menen wij dat er dertien verschillende manieren zijn waarop paardenliefhebbers in Nederland met paarden bezig (kunnen) zijn:

- zelf niet met paarden bezig zijn maar hun kind(eren) wel;
- op het platteland wonen en het leuk vinden om een paard rond het huis te hebben lopen, maar er zelf niet op rijden;
- paardrij- of menles geven;
- paarden menen/rijden;
- paarden fokken;
- stallen en/of verzorgen van paarden;
- trainen van (jonge) paarden;
- handelen in paarden;
- paarden gezond maken/houden;
- een hippische opleiding volgen;
- beoordelen van paarden;
- in bestuurlijke zin bezig zijn met de paardenhouderij;
- goederen en diensten leveren aan de paardenhouderij en -sport.

2.3 Diepte-interviews

Allereerst belichten wij in paragraaf 2.3.1 met wie wij hebben gesproken in deze fase van het project. In bijlage 1 vindt u de gehanteerde vragenlijst. Uit de diepte-interviews hebben we zowel beelden afgeleid over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers *in het algemeen* alsook ten aanzien van *specifiek* paardenliefhebbers die op het platteland wonen en het leuk vinden om een paard rond het huis te hebben lopen maar er zelf niet op rijden, paardrij- of menles geven, paarden menen/rijden, paarden fokken, paarden stallen en/of verzorgen, paarden gezond maken/houden, een

hippische opleiding volgen, paarden beoordelen, in bestuurlijke zin bezig zijn met de paardenhouderij en paardenliefhebbers die goederen en diensten leveren aan de paardenhouderij en -sport.

Al deze beelden beschrijven we in paragraaf 2.3.2. Over specifiek paardenliefhebbers die *niet* zelf met paarden bezig zijn maar hun kind(eren) *we*/en trainers van paarden, hebben we op basis van de diepte-interviews geen inzichten opgedaan. Daarna presenteren we in paragraaf 2.3.3 suggesties van de geïnterviewden over de inhoud en toonzetting van de informatievoorziening aan paardenliefhebbers en welke praktische verbeteringen volgens hen hierin zijn aan te brengen.

2.3.1 Respondenten

Tijdens de diepte-interviews is gesproken met de volgende mensen:

- Willy Koppens, voorzitter van het Platform Toeleveranciers Paardensector en directeur van NHB Deurne. NHB Deurne verzorgt in Nederland een tiental hippische mbo- en hbo-opleidingen in de paardensport, Horse & Health, Horse & Leisure en Hoefsmid.
- Martine van Tilburg van de hbo-opleiding Equine Leisure and Sports (Van Hall Larenstein in Wageningen). Zij komt vanwege haar functie als docent, onderwijscoördinator en vooral begeleider van studenten in heel veel verschillende sectoren in de paardenhouderij.
- Marjan Tulp en Fabian Brockötter van de redacties van Bit en Horses.nl.
- Machteld van Dierendonck van de Universiteit van Utrecht, faculteit Diergeneeskunde.
- Marcel Reijnen van de Dierenbescherming.
- Christine van Bijl van de Nederlandse Belangenvereniging van Hobbydierhouders.
- Een aantal leden van de Werkgroep Dierenwelzijn en Diergezondheid van de Sectorraad Paarden, te weten Kruin van Toledo (secretaris SRP, LTO), Jaap Werners (KNHS), Wim van Bommel (Koepelfokkerij), Emile Welling (veterinair adviseur), Paul van de Laar (LTO, paardenmelkers), Coby Pruijsten (stagiaire van Kruin van Toledo).
- Wilfred Franken (directeur FNRS). Hij vertegenwoordigt de ondernemers in de maneges, pension- en trainingsstallen.
- Bart van Bragt, oprichter van Bokt.nl.

Helaas zijn we niet in staat geweest ook met iemand van het KWPN en met iemand vanuit de handel te spreken.

2.3.2 Beelden van paardenliefhebbers

Uit de interviews hebben we allereerst een zestal beelden afgeleid over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers in Nederland *in het algemeen*. Deze beelden zijn de volgende:

- paardenliefhebbers lijken er nog van overtuigd te zijn dat er weinig welzijnsproblemen voorkomen onder paarden in Nederland en herkennen bijvoorbeeld een stalondeugd als weven nog onvoldoende als een welzijnsprobleem;
- bij paardenliefhebbers lijkt nog weinig bekend te zijn over de factoren waarvan wetenschappelijk is bewezen dat ze van invloed kunnen zijn op het welzijn van het paard;
- paardenliefhebbers verschillen van elkaar in hun kennis over de thema's huisvesting, voeding, trainingsmethoden en transport in relatie tot welzijn;
- paardenliefhebbers komen op verschillende manieren aan hun kennis over (het welzijn van) paarden;
- paardenliefhebbers verschillen in de onderwerpen waarover ze kennis zoeken;
- er lijken grote verschillen te bestaan qua belevingswereld, informatiezoekgedrag en kennis en praktijk tussen paardenliefhebbers die zich *wel* hebben aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij en paardenliefhebbers die zich *niet* bij een dergelijke organisatie hebben aangesloten.

Bovendien hebben we uit de diepte-interviews een aantal beelden afgeleid over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van *specifiek* paardenliefhebbers die op het platteland wonen en het leuk vinden om een paard rond het huis te hebben lopen maar er zelf niet op rijden, paardrij- of menles geven, paarden menen/rijden, paarden fokken, paarden stallen en/of verzorgen, paarden gezond maken/houden, een hippische opleiding volgen, paarden beoordelen, in bestuurlijke zin bezig zijn met de paardenhouderij en paardenliefhebbers die goederen en diensten leveren aan de paardenhouderij en -sport. Deze beelden beschrijven we hieronder. Zoals eerder gezegd, hebben we over specifiek paardenliefhebbers die zelf *niet* met paarden bezig zijn maar hun kind(eren) *wel* en trainers van paarden, op basis van de diepte-interviews geen beelden ontwikkeld.

1. Paardenliefhebbers die op het platteland wonen en het leuk vinden om een paard rond het huis te hebben lopen maar er zelf niet op rijden

Naast de paardenliefhebbers op het platteland wonen en graag een paard rond het huis hebben lopen maar er niet zelf op rijden, horen volgens de geïnterviewden ook de beheerders van natuurgebieden waar paarden worden gehouden, in

deze categorie thuis. Deze groep leest, volgens de geïnterviewden, bijvoorbeeld bladen als *Landleven*.

2. *Paardenliefhebbers die paardrij- of menles geven*

Deze categorie paardenliefhebbers bestaat volgens de geïnterviewden uit verschillende subgroepen. Zo zou er een groep zijn die vooral bestaat uit instructeurs en instructrices die lesgeven op *rijverenigingen*. Zij geven daar les aan ruiters die meestal met hun eigen paard komen en vaak krijgen ruiters ook privéles van deze instructeurs en instructrices. De andere groep instructeurs en instructrices geeft les aan ruiters op een *manege*, meestal aan mensen die geen eigen paard(en) hebben en mensen die voornamelijk recreatief rijden. De gehele groep instructeurs en instructrices haalt volgens de geïnterviewden de meeste kennis uit hun opleiding en daarnaast lezen ze bladen als *De Hoefslag* en *Paard(en)Sport*. Op de vraag hoe deze mensen het beste bereikt kunnen worden, antwoorden de meeste geïnterviewden dat dit waarschijnlijk de media en de dierenarts zijn.

3. *Paardenliefhebbers die mensen/rijden*¹

Dit is volgens de geïnterviewden veruit de grootste groep paardenliefhebbers. Het is daarnaast ook de meest heterogene groep. Behalve dat de geïnterviewden hier de hobbymatige ruiters en menners onderscheiden van de professionele ruiters en menners, maakt een aantal geïnterviewden nog een verdere onderverdeling en wel in vijf subgroepen. De subgroepen kenmerken zich vooral door verschillen in doelen die de paardenliefhebbers nastreven met hun paard. Een beschrijving van de vijf subgroepen hobbymatige menners/rijders:

1. De eerste subgroep bestaat uit paardenliefhebbers die puur uit hobby en voor ontspanning paardrijden, mensen of draven. Deze groep heeft geen eigen paard. De manege is een heel belangrijke schakel voor deze doelgroep. Volgens de geïnterviewden zijn het voornamelijk heel jonge mensen (merendeel meiden) die naast de *Penny* of de *Ponyclub* geen paardenbladen lezen en hun kennis halen in cursussen op de manege. De geïnterviewden deden de suggestie om bijvoorbeeld korte informatiepakketjes op maneges aan te bieden en er zou bijvoorbeeld tijdens de manegelessen en ponykampen meer aandacht kunnen worden besteed aan het gedrag van paarden.
2. De tweede subgroep bestaat voornamelijk uit ruiters en menners die de ruitersport nog wel hobbymatig beoefenen, maar inmiddels wel een eigen paard hebben aangeschaft. Volgens de geïnterviewden lijkt deze groep in

---

¹ Hieronder valt ook de draverij

een aantal opzichten op de eerste groep, de natuurliefhebber, met dit verschil dat deze groep nu ook *op of met* de paarden rijden. Ze lessen volgens de geïnterviewden vaak semi-individueel bij een manege of pensionstal. Een enkele geïnterviewde gaf aan dat er nog een verdere opsplitsing te maken valt binnen deze subdoelgroep, namelijk tussen a) de mensen die eens per dag het paard uit de stal halen, gaan rijden, daarna het paard weer op stal zetten en de rest van de dag zich niet meer met paardenzaken bezig houden en b) de mensen die naast het rijden of menen gedurende de dag zich nog op een andere manier met paarden bezig houden, door het lezen van paardenbladen of door over paardenzaken te praten met andere paardenliefhebbers. Het paardenblad dat deze subgroep volgens de geïnterviewden veelal leest is *Bit*. Daarnaast zoeken deze paardenliefhebbers volgens de geïnterviewden ook informatie op paardenforums zoals www.bokt.nl.

3. De derde subgroep ruiters en menners heeft een eigen paard en doet daarmee ook mee met wedstrijden buiten manegeverband. De meesten hebben een hippische opleiding gevolgd. Ook in deze groep is volgens een aantal geïnterviewden een verdere tweedeling mogelijk, namelijk tussen a) ruiters en menners met een agrarische achtergrond die een eigen paard op een boerderij in de buurt hebben staan en met hun paard naar een landelijke rijvereniging gaan en b) paardenliefhebbers die oorspronkelijk uit de stad komen en naar het platteland zijn verhuisd om buiten te gaan wonen met hun paard(en). Vooral in deze laatste subcategorie komen volgens de geïnterviewden veel vrouwen voor. Beide groepen lezen paardenbladen als *Paard(en)Sport* en *De Hoefslag*. Voor het verkrijgen van kennis over welzijn en gezondheid is volgens de geïnterviewden de instructeur voor deze paardenliefhebbers erg belangrijk, maar ook de dierenarts. Internet zou door deze doelgroep minder geraadpleegd worden. Deze doelgroep heeft volgens de geïnterviewden minimaal één keer per week les (privé of via rijvereniging).
4. Een vierde subgroep zijn de ruiters en menners die professioneel de paardensport bedrijven en (deels) voor hun inkomen van paarden afhankelijk zijn. Volgens een respondent rijdt of ment deze groep voornamelijk de paarden van andere eigenaren en brengt deze tot ZZ-niveau uit op nationale wedstrijden. Er wordt aangenomen dat de meeste van deze ruiters en menners een hippische opleiding zoals NHB Deurne hebben gevolgd. Volgens de geïnterviewden lezen ze in de paardenbladen of op internet voornamelijk de sportuitslagen en geen andere artikelen.
5. De vijfde genoemde subgroep bedrijft ook op een professionele wijze de paardensport. Volgens een respondent rijdt deze groep de paarden van ei-

genaren en brengt deze uit *boven ZZ-niveau*. Deze groep ruiters en menbers is dus doorgeroeid vanuit de vorige subgroep. Voor het blijvend presteren op topniveau vraagt deze subgroep niet alleen de dierenarts om advies, maar haalt ook informatie bij andere deskundigen, bijvoorbeeld op het gebied van training.

4. Paardenliefhebbers die fokken

Paardenliefhebbers die fokken zijn volgens de geïnterviewden onder te verdelen in twee categorieën: a) de professionele fokker (die voornamelijk zou bestaan uit hengstenhouders) die aan het fokken van paarden zijn hoofdinkomen ontleent en voornamelijk fokt met sportpaarden en b) de fokker die het fokken van paarden niet serieus als bron van inkomsten beschouwt, maar die het meer als een hobby doet. Deze laatste groep heeft dan ook meestal maar een paar paarden. Beide groepen halen hun kennis bij de fok- en stamboekverenigingen en ze lezen stamboekbladen zoals *In de Strengen*. Het is een redelijk goed georganiseerde groep paardenliefhebbers die veel lezingen speciaal voor fokkers bijwoont. "De meeste fokkers hebben een agrarische achtergrond. Ze nemen veel van elkaar over. Als bij een grote fokker iets goed werkt, dan zijn fokkers snel geneigd om het ook zo te gaan doen, bijvoorbeeld het gaan voeren van een speciaal voor merries ontworpen merriebrok. Grote fokkers zijn dus maatgevend", aldus een geïnterviewde.

5. Paardenliefhebbers die paarden stallen en/of verzorgen

Grofweg is ook deze categorie volgens de meeste paardenliefhebbers verder in te delen in twee subcategorieën, namelijk a) de paardenhouder of de medewerker op het *primaire bedrijf* en b) de ingehuurde *grooms* op maneges en (top)sportstallen.

a) Het primaire bedrijf wordt gezien als een middelgroot tot groot bedrijf (meestal tussen de 15 en 60 paarden). Er zouden vele typen bedrijven zijn. De verschillende bedrijfstypen die hierbij bijvoorbeeld door de Belastingdienst worden onderscheiden zijn: de hengstenhouderij, de merriehouderij, het opfokbedrijf, de stoeterij, de africhtingsstal, de sportstal, de stalhouderij, de handelsstal, het spermawinstation, het embryontransplantatiebedrijf, de paardenmelkerij, de manege en de pensionstal. De meeste bedrijven zijn aangesloten bij LTO (Land- en Tuinbouw Organisatie) of de FNHO (Federatie van Nederlandse Hippische Ondernemers). De FNRS (Federatie van Nederlandse Ruitersportcentra) is één van de bij de FNHO aangesloten brancheorganisaties. Bij de FNRS zijn 285 maneges en pensionstallen en 100 africhtings- en sportstallen aangesloten. Bij elkaar hebben deze bedrijven contact met ruim 65.000 ruiters en menbers *zonder ei-*

gen paard. De ondernemers van deze bedrijven halen volgens de geïnterviewden hun kennis bij de FNRS, maar gaan daarnaast ook wel zelf op zoek naar kennis bij opleidingen of onderzoekinstellingen, bijvoorbeeld als ze willen weten welke bodem ze het beste kunnen gebruiken.

b) De tweede groep die als hoofdtaak paarden verzorgen heeft, zijn de grooms. Deze werken zowel op maneges als in (top)sportstallen. De grooms die op maneges werken zouden veelal een lagere mbo-opleiding hebben gevolgd. "Ze lezen nauwelijks paardenbladen, maar wisselen kennis en opvattingen met elkaar uit. Grooms die (top)sportpaarden verzorgen zijn meestal gekwalificeerde instructeurs", aldus een geïnterviewde.

6. Paardenliefhebbers die handelen in paarden

Volgens de geïnterviewden koopt en verkoopt een paardenhandelaar zijn paarden in binnen- en buitenland. De kennis die hij nodig heeft, doet hij vooral op door ervaring.

7. Paardenliefhebbers die paarden gezond maken/houden

Paardenliefhebbers die er hun beroep van hebben gemaakt om paarden gezond en fit te houden en te maken, zijn er in vele soorten. De belangrijkste uit deze groep is de dierenarts. Deze heeft een universitaire opleiding genoten en is bevoegd om geneesmiddelen voor te schrijven. De meeste paardenliefhebbers die een gezondheidsprobleem bij hun paard waarnemen, schakelen in eerste instantie de dierenarts in. Volgens één van de geïnterviewden is er "daarnaast een trend dat paardenliefhebbers steeds vaker ook te rade gaan bij alternatieve geneeswijzen". Een trend is bijvoorbeeld paranormale therapeuten, zoals auratherapeuten, die met dieren 'communiceren'. Naast dierenartsen hebben ook hoefsmeden, paardengebitsverzorgers en dierfysiotherapeuten de taak om paarden fit en gezond te houden.

8. Paardenliefhebbers die een hippische opleiding volgen

Er zijn twee typen leerlingen en studenten te onderscheiden. De eerste groep volgt een mbo-opleiding, de tweede groep een hbo- of wo-opleiding. NHB Deurne is de grootste hippische opleiding van het land. De opleiding bestaat 40 jaar en naar schatting zijn er in Nederland 5.000 tot 10.000 afgestudeerden. Het is met name een mbo-opleiding, met sinds kort een stukje hbo. De leerlingen worden opgeleid tot instructeur, maar afgestudeerden komen veelal ook te werken als groom of ruiter. "Ze ontmoeten elkaar bij hengstenkeuringen en fokkerij-aangelegenheden, op maneges, via website forums en via organisaties als de

FNRS en KNHS", aldus één van de geïnterviewden. De studenten en afgestudeerden vergaren hun kennis via vakbladen, cursussen, seminars en internet.

9. Paardenliefhebbers die paarden beoordelen

Voor het fokken van een toppaard hebben de stamboeken fokdoelen gedefinieerd, waaraan een topfokpaard zou moeten voldoen. Ook de sportprestaties van paard en ruiter/menner worden beoordeeld volgens voorgeschreven regels en reglementen. "Deze regels en richtlijnen zijn heel bepalend voor hoe paarden gefokt, geselecteerd en beoordeeld worden", aldus een geïnterviewde. Paardenliefhebbers die paarden beoordelen zijn bijvoorbeeld de inspecteurs van de stamboeken, die de paarden reeds op jonge leeftijd selecteren. Daarnaast zijn er de stewards en officials bij wedstrijden die toezien op de gezondheid en het welzijn van de wedstrijdpaarden. Wat betreft sportprestaties zijn er onafhankelijke juryleden die bepalen wie de beste prestaties neerzet. Deze zeer heterogene groep 'paardenbeoordelaars' doet dit werk vaak op vrijwillige basis. Inspecteurs en juryleden volgen een korte opleiding en gaan met enige regelmaat op bijscholingscursus. Deze groep zou door zijn 'voorbeeldfunctie' een grote invloed kunnen uitoefenen op hoe er met paarden omgegaan wordt. Desondanks is deze doelgroep nog nauwelijks in beeld als intermediair voor het verspreiden van kennis. De 'paardenbeoordelaars' zijn aangesloten bij (inter)nationale organisaties zoals stamboeken en sportorganisaties (zoals KNHS en FEI).

10. Paardenliefhebbers die in bestuurlijke zin bezig zijn met de paardenhouderij

De groep paardenliefhebbers die zich in bestuurlijke zin bezighoudt met de paardenhouderij, bestaat volgens de geïnterviewden van oudsher voornamelijk uit mannen. Bestuurders doen het bestuurswerk bijna altijd vrijwillig.

11. Paardenliefhebbers die goederen en diensten leveren aan de paardenhouderij en -sport

De toeleverende paardenindustrie is een zeer heterogene groep. Het Platform Toeleveranciers Paardenhouderij (PTP) is een netwerkorganisatie van ondernemers waarin de volgende groepen zijn vertegenwoordigd: verzekeraars, dierenartsen, hoefsmeden, paardenvoerleveranciers, docenten in het hippisch onderwijs, fysiotherapeuten, ruitersportzaken, farmaceutische industrie en de diergeneesmiddelenbranche. Het PTP heeft geen fysiek bureau en ook geen website. Jaarlijks zijn er vier à vijf bijeenkomsten. Toeleveranciers zouden volgens de geïnterviewden veel lezen, informeren naar nieuwe kansen en veel naar lezingen gaan. De meeste mensen werkend in deze doelgroep zouden een hippische beroepsopleiding op hbo-niveau hebben gevolgd. Voor de kennisversprei-

ding zou het een interessante groep kunnen zijn, daar iedere paardenhouder er wel mee te maken krijgt.

2.3.3 Suggesties van respondenten voor verbetering van de informatievoorziening aan paardenliefhebbers in Nederland

Dankzij de interviews zijn we ook op het spoor gekomen van wat de geïnterviewden zien als de gewenste *focus* van de intensivering/verbetering van de informatievoorziening aan paardenliefhebbers in Nederland. We hebben de respondenten van fase 2 namelijk gevraagd welke focus (op welke typen paardenliefhebbers) volgens hen waarschijnlijk de meeste impact zou hebben op het welzijn van het paard in Nederland. Uit de gesprekken hebben we op de eerste plaats afgeleid dat de respondenten van fase 2 *zeer verschillend* denken over de gewenste focus in de informatievoorziening. De ene groep respondenten meent dat de intensivering/verbetering van de informatievoorziening zich vooral moet richten op de *'mensen met paarden'*: mensen die oorspronkelijk niet uit de agrarische of paardenwereld komen, en pas later in het leven met paarden in aanraking zijn gekomen en hobbymatig met paarden bezig zijn. Bij deze paardenliefhebbers zouden, volgens deze groep respondenten, meer welzijnsproblemen voorkomen dan bij de zogenoemde *'paardenmensen'*; mensen die wel uit de agrarische of paardenwereld komen en professioneel met paarden bezig zijn. Dat wil zeggen dat ze er geheel voor hun inkomen van afhankelijk zijn. Bij deze paardenliefhebbers zouden minder welzijnsproblemen onder paarden voorkomen. Veel minder zou een verbetering of intensivering van de informatievoorziening zich dan ook moeten richten op deze paardenmensen.

De 'paardenmensen' staat volgens deze groep respondenten wel iets anders te doen, en dat is dat ze veel meer oog en oor moeten ontwikkelen voor hoe de samenleving aankijkt tegen de wijze waarop met paarden wordt omgegaan, "hoe weinig ze er ook van mogen weten". Verbetering van de informatievoorziening zou zich hiertoe, op deze manier uitgelegd, uiteindelijk toch niet alleen op mensen met paarden maar ook op paardenmensen moeten richten, aldus deze respondenten. Verder zou volgens hen *ook* een verbetering c.q. intensivering van de informatievoorziening aan *professionele verzorgers* van paarden alsook africhters en beoordelaars waarschijnlijk impact hebben op het welzijn van het paard. Ze zien namelijk ook wel dat paardenmensen vaak economische belangen hebben bij bijvoorbeeld prestaties/prestatieverbetering van paarden en dat daar risico's voor het paard aan zitten, ondanks dat er in de welzijnsreglementen (o.a. van de KNHS) staat dat "het welzijn van het paard en fairplay altijd voorop staat

en nooit afhankelijk mag zijn van wedstrijdgerelateerde en commerciële invloeden" (wedstrijdreglement KNHS, bijlage 3 gedragscode welzijn van het paard). Grooms, paardengezondheidsdeskundigen en de mensen die bestuurlijk betrokken zijn bij de paardenhouderij, zijn volgens deze respondenten zeker *geen* doelgroep voor verbeterde informatievoorziening.

De andere groep respondenten ziet daarentegen welzijnsproblemen voorkomen in de *gehele* sector, dus ook in de professionele sfeer en zeker niet alleen bij de hobbymatig gehouden paarden. Zowel de hogere als de gewone sportpaarden worden aangehaald als illustratieve voorbeelden. Zo wordt verwezen naar stress bij dressuurpaarden als gevolg van de onnatuurlijkheid van hun leven, met maagzweren als gevolg. "Daar hoor je alleen niemand over", aldus één van de respondenten. Bovendien wijzen deze respondenten op de neiging van houders van sportpaarden om het welzijn van het paard alleen te beoordelen op basis van de sportieve prestaties. Deze respondenten zouden de focus van intensivering/verbetering van de informatievoorziening om deze redenen eerder leggen op bijvoorbeeld juryleden, want: "zij bepalen voor een belangrijk deel wat oké is en wat niet, als het om de omgang met paarden gaat. Als bijvoorbeeld een duidelijk gestresst paard tijdens een wedstrijd minder punten krijgt, dan is het voorbeeld duidelijk". Maar ook manegehouders en pensionstalhouders zouden deze respondenten graag zien als doelgroep voor verbetering van de informatievoorziening, want "zij zijn het voorbeeld voor toekomstige paardeneigenaren" en "de manege is een heel belangrijke schakel in de paardenhouderij. Bijna niemand schaft een paard aan zonder ooit al paardrijles te hebben gehad". Ook studenten/docenten van hippische opleidingen zien deze respondenten als een belangrijke doelgroep voor verbetering van de informatievoorziening, want "ik heb nooit gehoord dat instructeurs dingen over de anatomie van paarden uitleggen aan kinderen die paard komen rijden". Daarnaast wijzen deze respondenten op het belang van het bereiken van manegeruiters, omdat "dit de paardeneigenaren van de toekomst zijn". Tenslotte wijst de groep respondenten op het belang van ook het bereiken van topsporters "vanwege de voorbeeldwerking".

Verder hebben we de respondenten van fase 2 gevraagd wat volgens hen *onderwerpen* moeten zijn voor (verbetering van de) informatievoorziening aan paardenliefhebbers in Nederland; waar weten paardenliefhebbers volgens de geïnterviewden te weinig van, wat menig welzijnsprobleem helpt verklaren? De suggesties van de respondenten van fase 2 zijn de volgende:

- Beoordeling van het welzijn van het paard. Hier zou informatievoorziening volgens de respondenten van fase 2 bij voorkeur over moeten gaan.

- De door de houder wel en niet te beïnvloeden factoren die een relatie hebben met het welzijn van het paard. Hierbij wordt gedacht aan bijvoorbeeld hoofverzorging c.q. medische verzorging of gymnastiseren. Onder dit punt valt ook 'de grenzen van de eigen deskundigheid'. We horen van de respondenten van fase 2 namelijk dat volgens hen veel paardenliefhebbers bezig zijn zelf het wiel uit te vinden, zelf gaan dokteren en elkaar adviseren via bijvoorbeeld Bokt.nl. We citeren enkele reacties ter illustratie:
  - "Veel mensen zien ziektes en blessures als een risico dat erbij hoort en weten niet dat veel voorkomen kan worden."
  - "Mensen zijn van nature nogal gemakkelijk. Ze hebben niet echt de behoefte om zich erg te verdiepen in de problematiek. Het liefst willen ze gewoon een paard en daar in een korte tijd succes mee halen."
  - "De dierenarts moet het paard maar fixen."
- Huisvesting van het paard. Veel paardenliefhebbers blijken, volgens de respondenten van fase 2, onbekend met huisvestingsfactoren die van invloed zijn op het welzijn van het paard: de grootte van de stal (in combinatie met) te veel op stal staan, te weinig/verkeerd weiland, te weinig beweging, te weinig licht, frisse lucht en vooral te weinig contactmogelijkheden met andere paarden. Maar ook onbekendheid met de onwenselijkheid van stands en met de wenselijkheid (onder bepaalde voorwaarden en voor bepaalde groepen) van groepshuisvesting, helpen volgens de respondenten welzijnsproblemen verklaren.
- Voeding. Volgens de respondenten van fase 2 is voorlichting nodig over weilandbeheer, het gevaar van te veel krachtvoer en te weinig ruwvoer en het belang van aansluiten bij natuurlijk eetgedrag.
- De match tussen een paard enerzijds en omgeving/doel/ruiter anderzijds: *kan* en *wil* het paard ook wat van hem *verwacht* wordt? Bijvoorbeeld: is een sensibel topsportpaard wel geschikt als recreatiepaard voor een beginnende tiener? Nog lang niet in alle gevallen wordt hier volgens de geïnterviewden in de praktijk voldoende rekening mee gehouden, en dit zou dan ook volgens hen een onderwerp moeten zijn bij (verbetering van) de informatievoorziening aan paardenliefhebbers.
- Leren door en leertechnieken bij paarden. Hoe leert een paard? Op welke manier kun je het paard duidelijk maken wat het gedrag is dat je wilt dat het leert, en hoe vergroot je vervolgens de kans dat het paard de volgende keer dat je om een bepaald gedrag 'vraagt' dat ook laat zien? Dit is heel fundamentele kennis, kennis die vooral bij juryleden, trainers/africhters en de voorbeeldfiguren terecht zou moeten komen, aldus de geïnterviewden. Een van onze respondenten hierover: "Al die cursussen staan over het algemeen

in het teken van de prestatie; hoe haal ik zo veel mogelijk uit mijn paard? Dat is een verkeerd uitgangspunt. Het paard en het individu moeten centraal staan. Verder moet het leersysteem met beloning en/of vermijden aansluiten bij het paard. Daarna komen de prestaties 'vanzelf'."

De respondenten van fase 2 dragen ook suggesties aan voor de gewenste *toonsetting* bij (verbetering van) de informatievoorziening aan paardenliefhebbers; welke toon wordt volgens de geïnterviewden *niet* en welke wordt *wel* op prijs gesteld door paardenliefhebbers?

- Pas op met de term 'recreatieruiter'! Volgens de respondenten van fase 2 is het beter om mensen als volwaardig ruiter of paardenliefhebber te benaderen.
- Aan te bieden kennis zou volgens de respondenten van fase 2 het karakter moeten hebben van kennis die houders beter in staat stelt om paardenwelzijn te monitoren en zou deze aangeboden moeten worden in de vorm van kleine suggesties aan de houder om het welzijn te verbeteren.

Tenslotte hebben de respondenten van fase 2 suggesties gedaan over *praktische wegen* voor (verbetering/intensivering van) de informatievoorziening aan paardenliefhebbers:

- Maak gebruik van het zogenoemde 'Anky-effect', ofwel van de enorme uitstraling en voorbeeldwerking van boegbeelden als Anky, Edward en IJsbrand. Eén van de respondenten: "De grote ruiters hebben met hun gedrag veel invloed op het doen en denken van de 'wannabees' en daar zijn er heel veel van."
- Informatievoorziening via dierenartsen. "We moeten er hierbij wel op letten dat in geval van welzijnsproblemen bij het paard door houders nogal vaak wordt gestreefd naar een 'quick fix'; middelen erin en hup, zeg maar. Er zijn veel dierenartsen, en als houders zich door de dierenarts te streng bejegend voelen dan zoeken zij gewoon een andere dierenarts", aldus één van onze respondenten.
- Andere gesuggereerde praktische wegen voor informatieverstrekking:
  - via voerleveranciers;
  - via hoefsmeden;
  - via een bijsluiter (LICG) voor aspirant-manegeklanten;
  - via een kenniscentrum als het LICG. "Ik denk hierbij aan de voordelen van bundeling van kennis, bijvoorbeeld in de vorm van een NHK dat laagdrempelig is en de functie van een kennisloket heeft", aldus één van de respondenten;

- via Tina en dergelijke bladen;
- via paardenvakbladen;
- via symposia;
- via het onderwijs. "Er zou in het basisonderwijs begonnen moeten worden met aandacht voor dierwelzijn in het algemeen. Dus de prioriteit bij kennisoverdracht zou moeten liggen bij jongeren. Hier ligt het grootste rendement. Bij oudere bestaande ondernemers is dit rendement aanmerkelijk minder", aldus één van de respondenten.

3 Kwantitatief onderzoek

3.1 Inleiding

Dit hoofdstuk begint in paragraaf 3.2 met de aanleiding en het welk doel van de derde fase van het onderzoek: kwantitatief onderzoek onder paardenliefhebbers via een webenquête. We lichten toe hoe deze enquête is opgezet en hoe er reclame voor is gemaakt. Daarna leest u in paragraaf 3.3 met welke methoden wij de respons op de enquête hebben geanalyseerd. In paragraaf 3.4 beschrijven we – naar aanleiding van de respons op de vragen waarmee we inzicht wilden krijgen in specifiek de *belevingswereld* van paardenliefhebbers in Nederland – *hoe* en *waarom* paardenliefhebbers *gemiddeld* in Nederland bezig zijn met paarden en hoe de respons was op de andere vragen die we hebben gesteld om inzicht te krijgen in hun belevingswereld. Op basis van vergelijkbaarheid van hun antwoorden op alle vragen in de enquête, blijken we paardenliefhebbers te kunnen indelen in *vier clusters*. De vier clusters worden in paragraaf 3.5 beschreven in relatie tot de vragen die zijn gesteld om inzicht te krijgen in de belevingswereld van de paardenliefhebber. We lichten er toe in hoeverre en hoe de respons van de *clusters* precies afwijkt van de *gemiddelde* respons op deze vragen. In paragraaf 3.6 presenteren we hoe de paardenliefhebbers *gemiddeld* en op het niveau van de verschillende *clusters* hebben geantwoord op de vragen over hun *informatiezoekgedrag*. In paragraaf 3.7 presenteren we hoe de paardenliefhebbers *gemiddeld* en op het niveau van de verschillende *clusters* hebben geantwoord op de kennis- en praktijkvragen om een eerste indruk te krijgen van de *kennis* van paardenliefhebbers over de thema's huisvesting, voeding, training en transport in relatie tot welzijn alsook hoe ze in de *praktijk* met paarden omgaan bij huisvesting, voeding en training. Tenslotte vergelijken we in paragraaf 3.8 paardenliefhebbers die zich *niet* en *wel* hebben aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij met het gemiddelde beeld.

3.2 Aanleiding, doel en opzet

Naar aanleiding van de fasen 1 en 2 ontstond bij ons een aantal voorlopige beelden over de belevingswereld, het informatiezoekgedrag en de kennis en praktijk van paardenliefhebbers *in het algemeen* en in relatie tot paardenliefhebbers die op *specifieke* manieren met paarden bezig zijn. Deze beelden hebben we beschreven in hoofdstuk 2. Om deze beelden te toetsen hebben we in de laatste fase van dit onderzoek een internetenquête ontwikkeld die door maar liefst 4267 paardenliefhebbers is ingevuld. In dit hoofdstuk leggen we relaties tussen de analyse van de respons en de beelden.

Omdat vooralsnog cijfers ontbreken over hoeveel mensen in Nederland feitelijk (op de door ons onderscheiden manieren) met paarden bezig zijn, is het moeilijk in te schatten hoe representatief het bereik van onze enquête is. In paragraaf 4.4 lichten we evenwel toe hoe we aankijken tegen de representativiteit en welke acties zijn ondernomen om hier meer zicht op te krijgen.

Een andere conclusie naar aanleiding van fasen 1 en 2 was, dat we met het deskresearch en de diepte-interviews nog onvoldoende inzichten hebben verkregen om *alle* vragen die de aanleiding vormden voor dit onderzoek, goed te kunnen beantwoorden. Om nog meer inzichten over paardenliefhebbers te verkrijgen, hebben we besloten om kwantitatief onderzoek onder paardenliefhebbers te doen en is de internetenquête – zie bijlage 2 – ontwikkeld. We lichten hierna de opzet van de enquête in grote lijnen toe.

Om meer inzicht te krijgen in de *belevingswereld* van paardenliefhebbers in Nederland leek het ons relevant om meer te weten te komen over (en hebben we in de enquête vragen over gesteld) *hoe* (vraag 5) en *waarom* (vraag 14) de respondenten bezig zijn met paarden en wat ze kenmerkt in termen van leeftijd (vraag 1), geslacht (vraag 2), hoe ze voor het eerst in aanraking zijn gekomen met paarden (vraag 3), of ze bij een organisatie zijn aangesloten (vraag 4), of ze aan wedstrijden meedoen (vraag 5), of ze zelf (eigen) paarden houden of verzorgen (vraag 6), hoeveel uur per week ze praktisch met paarden bezig zijn (vraag 7), in welke mate ze voor hun inkomen er afhankelijk van zijn (vraag 8), of ze winst of verlies ermee maken (vraag 9) en in hoeverre ze menen dat in Nederland welzijnsproblemen onder paarden voorkomen en wie (overheid of sector) daar volgens hen iets aan zou moeten doen (vragen 14, 15 en 16).

Om (nog) meer inzicht te krijgen in *hoe* paardenliefhebbers in Nederland op zoek zijn naar *welke* informatie over paarden en welke informatie ze als moeilijk vindbaar beschouwen, zijn de vragen 10 tot en met 12 gesteld.

Om eerste indrukken te krijgen van wat paardenliefhebbers in Nederland wel en niet *weten* over huisvesting, voeding, training en transport in relatie tot welzijn van paarden, zijn de vragen 17 tot en met 22 en 27 gesteld.

Om, tenslotte, eerste indrukken te krijgen over hoe paardenliefhebbers in Nederland met paarden omgaan in de *praktijk*, zijn de vragen 23 tot en met 30 gesteld.

Met de volgende boodschap hebben we paardenliefhebbers in Nederland via verschillende kanalen opgeroepen om de enquête in te vullen:

"Het doel van deze enquête is om meer inzicht te krijgen in waarom en hoe mensen in Nederland met paarden bezig zijn. Hoe meer mensen deze enquête invullen, hoe beter dit inzicht zal zijn. We horen bovendien graag hoe er tegen allerhande paardenzaken wordt aangekeken. Zo kunt u helpen om alle paardenliefhebbers in Nederland nog beter van dienst te zijn in de vorm van bijvoorbeeld informatievoorziening. Bovendien zullen we onder de inzenders van ingevulde enquêtes 20 cadeaubonnen van 20 euro verloten."

Onder andere de respondenten van de tweede fase van dit onderzoeksproject, zijn benaderd om reclame te maken voor de enquête bij hun achterbannen. Zo zijn op internetfora zoals Bokt.nl en Horses.nl oproepen geplaatst om de enquête in te vullen. Hiermee stelden deze fora zich zichtbaar achter dit initiatief. Verder hebben de SRP, Bokt.nl en Horses.nl een significante bijdrage geleverd aan het ontwikkelen van de enquête. Studenten van Van Hall Larenstein hebben verder tijdens Horse Event (september 2008) paardenliefhebbers persoonlijk benaderd en gevraagd om de enquête ter plekke in te vullen dan wel om dit thuis te doen. Hetzelfde is gebeurd tijdens de Hippiade in Ermelo (september 2008). Verder hebben alle in de SRP vertegenwoordigde organisaties aandacht gevraagd voor de enquête en hun achterbannen opgeroepen deze in te vullen via hun websites of hun nieuwsbrieven. Verder zijn oproepen geplaatst in paardenvakbladen zoals *PaardenSport* en *In de Strengen* en op websites en nieuwsbrieven van organisaties en stichtingen die zich geheel of gedeeltelijk richten op paardenliefhebbers (o.a. PAVO, Landleven, Nederlandse Belangenvereniging van Hobbydierhouders, Vereniging Eigen Paard, KNMvD, tijdschrift *Dier en Arts*). Bovendien heeft het projectteam via e-mail het persoonlijke netwerk (voor zover relevant) benaderd met de oproep de enquête in te vullen. Alle partijen die we hebben benaderd om reclame te maken voor het invullen van de enquête, herkennen en onderschreven in sterke mate de relevantie van deze meting.

3.3 Analysemethoden

De oorspronkelijke dataset bestond uit 4285 records. Omdat in de online-enquête veel controlemechanismen waren ingebouwd om ervoor te zorgen dat de enquêtes goed en volledig zouden worden ingevuld, was slechts een kleine bewerking van de dataset nodig alvorens deze te kunnen analyseren.

Op de oorspronkelijke dataset zijn de volgende bewerkingen uitgevoerd:

- de testenquêtes zijn verwijderd;
- de enquêtes met foutief ingevulde leeftijden zijn verwijderd. De ondergrens bleek 5 jaar, de bovengrens 85 jaar. Observaties buiten die range zijn als foutief ingevuld bestempeld en verwijderd.

Uiteindelijk waren 4267 van de 4285 enquêtes (99,6%) geschikt voor verdere analyse met SPSS. Hiervoor is gebruik gemaakt van SPSS-versie 15.

Ten behoeve van deze rapportage zijn de volgende analyses uitgevoerd:

Frequentieverdelingen: de frequentieverdelingen zijn uitgevoerd om o.a. vast te stellen hoeveel paardenliefhebbers bezig zijn met paarden op de manieren die we in deze studie onderscheiden. De meeste paardenliefhebbers (71%) hebben meerdere antwoorden gegeven op de vraag hoe ze met paarden bezig zijn. Daarvan gaf 41% twee, 27% drie en 32% vier of meer antwoorden. Bij de analyses zijn de meerdere antwoorden ook steeds geanalyseerd als aparte personen. Dus als een respondent zowel ruiter is als iemand die lesgeeft, dan zijn de antwoorden van die respondent bij zowel de doelgroep 'ruiters' als bij doelgroep 'geeft les' ondergebracht.

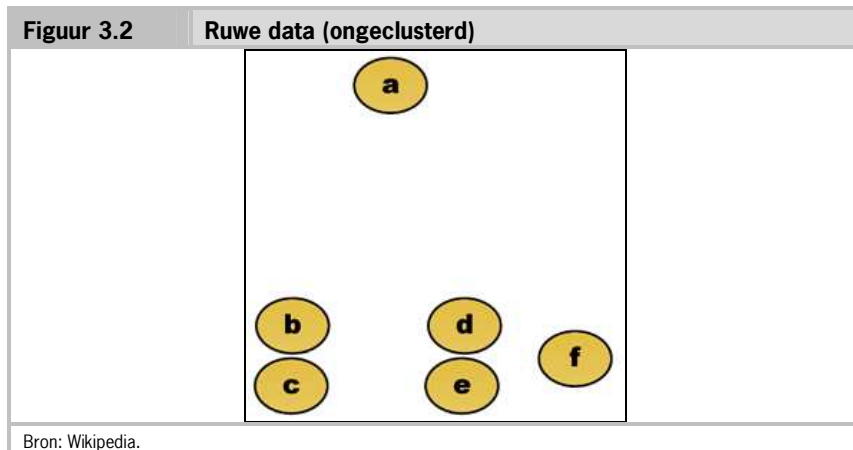
Kruistabellen: analyses met kruistabellen zijn uitgevoerd om vast te stellen in hoeverre en hoe paardenliefhebbers van elkaar verschillen in kennis, opvattingen en praktische omgang met paarden. Om te onderzoeken of de geconstateerde verschillen significant zijn, is gebruik gemaakt van de chi-kwadraattoets. Deze toets analyseert of de verdeling in cellen significant afwijkt van wat er op basis van een gewogen gemiddelde verwacht mag worden (als er geen systematische verschillen zouden zijn tussen paardenliefhebbers). In onderstaande figuur is dit als voorbeeld weergegeven.

Figuur 3.1		Simpel voorbeeld over verdelingen in kruistabellen indien er geen enkel verschil is in het wel of niet hebben van een eigen paard tussen paardenliefhebbers		
	rij-instructeurs (n=2000)	handelaren (n=200)	dierenartsen (n=100)	
Hebben een eigen paard (n=1500)	verwachting= $(1500/2300) * 2000 \approx$ 1304	verwachting= $(1500/2300) * 200 \approx$ 130	verwachting= $(1500/2300) * 100 \approx$ 65	
Hebben geen eigen paard (n=800)	verwachting= $(800/2300) * 2000 \approx$ 696	verwachting= $(800/2300) * 200 \approx$ 70	verwachting= $(800/2300) * 100 \approx$ 35	

We hebben tweezijdig getoetst. Dit wil zeggen dat zodra in één cel, bijvoorbeeld de combinatie rij-instructeurs met een eigen paard, duidelijk hoger óf lager is dan het in de tabel aangegeven verwachte aantal 1304, de chi-kwadraattoets een significant verschil zal aangeven.

Clusteranalyse: de clusteranalyse is uitgevoerd om op basis van de geconstateerde overlap tussen (antwoorden van) paardenliefhebbers, te komen tot een nieuwe, compactere indeling in typen paardenliefhebbers, zodat ook vervolgacties voor bijvoorbeeld communicatie efficiënter kunnen worden ingevuld. De methode komt er kort gezegd op neer dat geanalyseerd wordt of de combinatie van antwoorden die een enkele respondent geeft, overeenkomt met combinaties van antwoorden die anderen geven. Dit is met een heel simpel (strict hypothetisch) voorbeeld duidelijk te maken. Stel dat het zo is dat in meer dan 90% van de ingevulde enquêtes de mannelijke ruiters ouder zijn dan de vrouwelijke ruiters. Blijkbaar hangen 'geslacht' en 'leeftijd' met elkaar samen. In zo'n geval is het niet zinvol om een vergelijking te maken tussen oudere en jongere ruiters en tussen mannelijke en vrouwelijke ruiters, want dan doe je nagenoeg twee keer hetzelfde. In zo'n geval is het beter een vergelijking maken tussen 'oudere mannelijke ruiters' en 'jongere vrouwelijke ruiters'. Vaak zijn de overlappingsen (zoals in dit geval tussen leeftijd en geslacht) echter niet zo sterk dat het meteen zichtbaar wordt. In zo'n geval wordt de clusteranalyse ingezet. In onderstaande figuren wordt visueel aangegeven wat deze statistische methode doet. In figuur 3.2 ziet u de ruwe data, waarbij op het eerste oog al opvalt dat b en c meer verband met elkaar houden dan met de rest. Dit geldt ook voor d en e, maar daar zit f ook nog redelijk dichtbij.

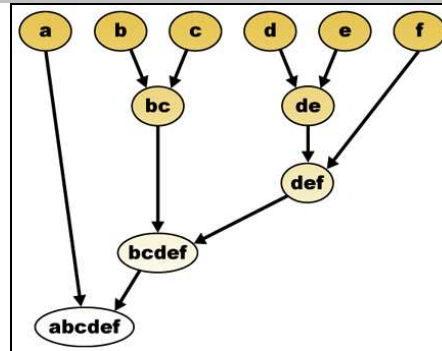

In figuur 3.3 is de clustering weergegeven die op basis van de onderlinge afstanden tussen a t/m f te maken is. Het gemakkelijkst is deze te lezen van onder naar boven. Stel dat we één cluster zouden willen hebben. Dan zit daar natuurlijk a t/m f in. Maar het is onmogelijk om vergelijkingen te kunnen maken tussen clusters als je maar één cluster hebt. Dan moet je minimaal twee clusters hebben. De eerste opsplitsing, van onder naar boven gezien, is die in een cluster a enerzijds en een cluster b t/m f anderzijds. Op basis van figuur 3.2 is dit goed te begrijpen. A ligt het verst af van alle anderen. Wil je echter drie clusters dan is de driedeling in a, bc en def de meest voor de handliggende. En zo kun je steeds verder clusteren, totdat je weer bij de oorspronkelijke indelingen bent. In de clusteranalyse van SPSS is een methodiek ingebouwd om te bepalen bij welk aantal clusters de meeste van de onderlinge samenhang tussen variabelen wordt meegenomen en dus het beste gestopt kan worden. Op basis van figuur 3.2 lijkt, in dit vereenvoudigde voorbeeld een indeling in drie clusters de meeste samenhang te omvatten. In onze studie is als het maximale aantal clusters 15 opgegeven, maar de automatische procedure in SPSS kwam uit op een optimaal aantal clusters van 4. SPSS heeft voor de bepaling hiervan gebruik gemaakt van de 'log-likelihood distance measure' en het 'Schwarz's Bayesian Criterion'². In bijlage 3 wordt deze procedure verder toegelicht.

² Bayesian information criterion (BIC) (also called the Schwarz Criterion): An index used as an aid in choosing between competing models. It is defined as $-2Lm + m \ln n$, where n is the sample size, Lm is the maximized log-likelihood of the model and m is the number of parameters in the model. The index takes into account both the statistical goodness of fit and the number of parameters that have to be estimated to achieve this particular degree of fit, by imposing a penalty for increasing the number of parameters.

Figuur 3.3

Geclusterde data

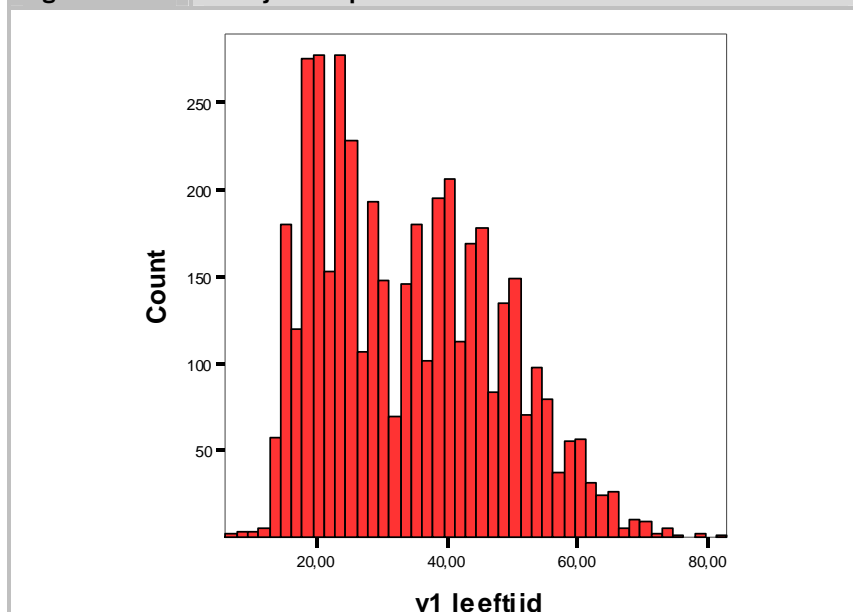
Bron: Wikipedia.

Na de clusteranalyse is nader bekeken welke bronnen – paardenvakbladen, internetsites en boeken – de verschillende clusters raadplegen. Daartoe zijn de open velden voor deze vragen nader geanalyseerd, waarbij de aantallen zijn berekend voor de verschillende tijdschriften, internetsites en boeken.

3.4 Belevingswereld van paardenliefhebbers

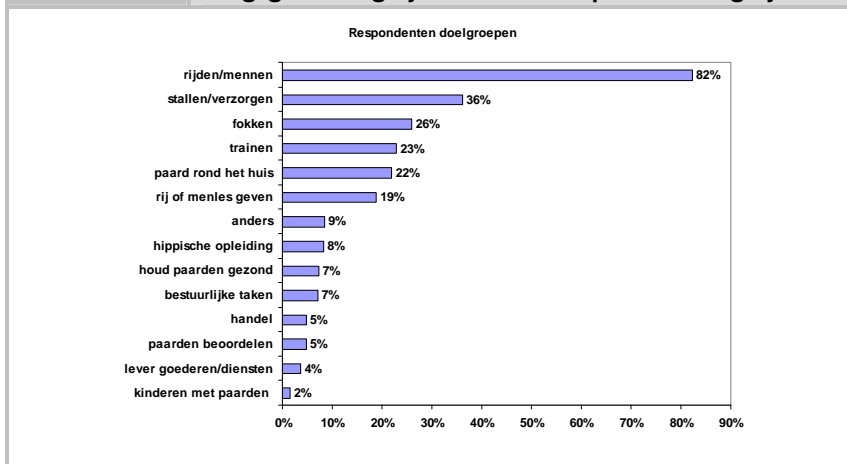
In deze paragraaf presenteren we wat we te weten zijn gekomen over de belevingswereld van paardenliefhebbers in Nederland. Uit de respons op de vraag naar leeftijd blijkt dat de leeftijd van de respondenten varieerde van 5 tot 83 jaar en dat de gemiddelde leeftijd 34,3 jaar was. Ter toelichting op de leeftijden van de respondenten zie figuur 3.4.

Figuur 3.4 Leeftijden respondenten

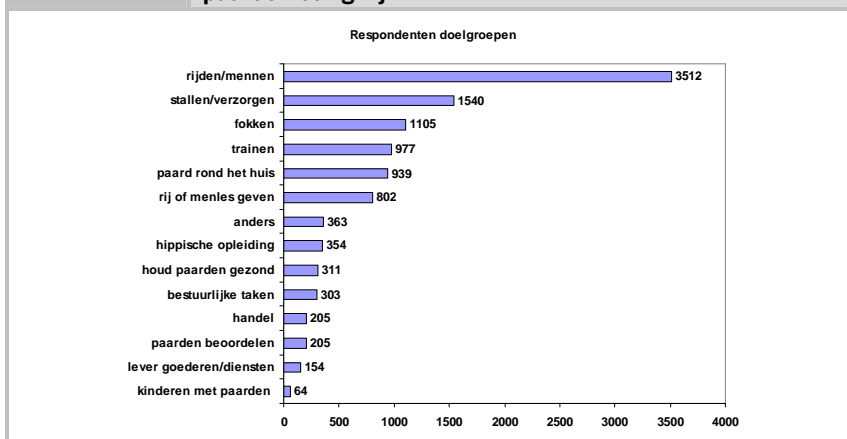
Uit de respons op de vraag naar geslacht blijkt dat van de paardenliefhebbers die de enquête hebben ingevuld, 85% vrouw en 15% man is. De meeste paardenliefhebbers (71%) hebben meerdere antwoorden gegeven op de vraag hoe ze met paarden bezig zijn; 41% gaf twee, 27% gaf drie en 32% gaf vier of meer antwoorden. Naar aanleiding van deze vraag (zie figuur 3.4.1) werd door 85% geantwoord dat zij zelf rijden of menen, 36% verzorgt of stalt paarden, 26% fokt paarden, 23% traint paarden, 22% van de paardenliefhebbers woont op het platteland en vindt het leuk om een paard rond het huis te hebben lopen, 20% geeft paardrij- of menles, 8% volgt een hippische opleiding, 7% maakt/houdt paarden gezond, 7% houdt zich bestuurlijk met de paardenhouderij, 5% handelt in paarden, 5% beoordeelt paarden(zaken), 4% levert goederen en diensten aan de paardenhouderij en -sport, 2% houdt zich niet zelf met paarden bezig maar hun kind(eren) wel en 9% houdt zich op een andere manier bezig met paarden. Als 'anders' is aangegeven, dat ze een eigen paard hebben, jurylid zijn, werkzaam zijn op een hippisch bedrijf of bij een organisatie, of dat ze onderwijs of rijles geven. Dit zijn feitelijk allemaal invullingen die ze hadden kunnen aanvinken.

Figuur 3.4.1 Percentages paardenliefhebbers die zichzelf indelen in de aangegeven mogelijkheden van met paarden bezig zijn

Uit figuur 3.4.2 is bovendien af te leiden hoe groot de groepen paardenliefhebbers in absolute zin zijn.

Figuur 3.4.2 Absolute aantallen paardenliefhebbers per manier van met paarden bezig zijn

Uit de respons op de doorvraagvragen volgend op de vraag op welke manier(en) men met paarden bezig is, komt het volgende beeld naar voren:

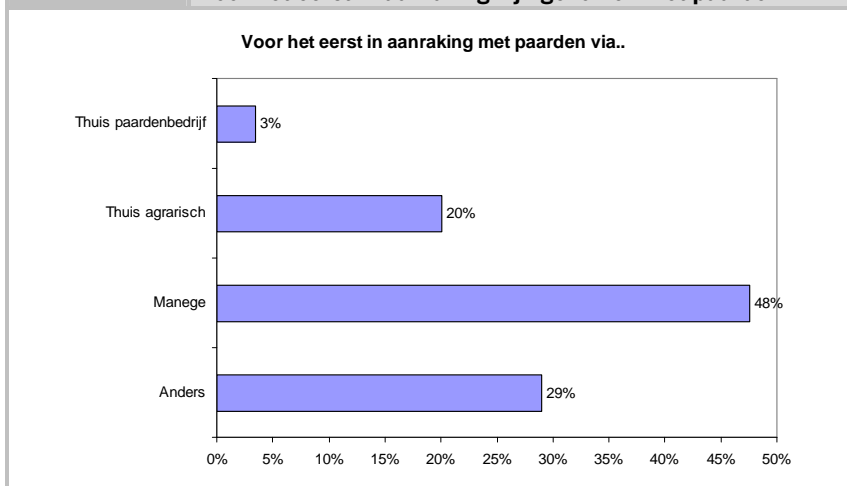
- Van de paardenliefhebbers die paardrij- of menles geven, geeft 16% privéles, 4% geeft les op een manege, 3% geeft les op een rijvereniging en 2% anders. Bij deze laatste categorie werd onder andere ingevuld: geef les aan de burens of kennissen of aan verstandelijk of lichamelijke gehandicapte ruiters.
- De groep paardenliefhebbers die zelf rijdt of ment, bestaat voor 60% uit dressuurruiters, voor 23% uit springruiters, voor 13% uit menners en kleinere percentages deden aan eventing (4%), aangespannen (4%), endurance (3%), reining (1%) en voltige (1%).
- Van de paardenliefhebbers die zelf rijden of mennen, doet 35% mee aan wedstrijden buiten manegeverband (B-ZZ), 32% doet niet mee aan wedstrijden, 7% doet mee aan manegewedstrijden, 2% rijdt boven ZZ, 0,3% doet mee aan amateurwedstrijden in de draf- en rensport en 0,1% doet mee aan professionele wedstrijden in de draf- en rensport.
- Van de paardenliefhebbers die paarden stallen en verzorgen, doet 25% dat als particulier bij een particulier, 6% als houder of medewerker van een pensionstal, 4% als houder of medewerker van een sport-/africhtings- en/of handelsbedrijf, 3% als houder of medewerker van een fokkerij/hengstenhouderij, 3% als houder of medewerker van een manege, 2% als houder of medewerker van een agrarisch bedrijf en 3% als anders, namelijk onder andere als staller of verzorger van verzorgpony's of -paarden.
- Van de paardenliefhebbers die paarden gezond houdt/maakt, doet maar liefst 7% dat als anders, namelijk als veterinaire natuurgeneeskundige, sportmasseur paarden, paraveterinair natuurgeneeskundige, homeopaat, holistisch therapeut en dierenarts in opleiding. 1% doet dat als dierenarts, 0,4% als hoefsmid, 0,4% als dierfysiotherapeut, en 0,2% als gebitsverzorger.
- Van de paardenliefhebbers die een hippische opleiding volgt, doet 3% een beroepsopleiding bij een MAS of AOC of een andere mbo-opleiding (niet zijnde Deurne), 2% doet een beroepsopleiding bij een HAS of een andere, hbo-opleiding (niet zijnde Deurne), 2% doet een opleiding bij ORUN van de KNHS, 1% bij NHB Deurne, 1% volgt cursussen zoals instructeurscursussen en juryopleidingen en 1% doet een andersoortige opleiding.
- Van de paardenliefhebbers die paarden en paardenzaken beoordeelt, doet 3% dat als jurylid, 1% als official, 0,2% als inspecteur, 0,1% als rechtsprekend orgaan en 2% als anders.
- Van de paardenliefhebbers die goederen en diensten leveren aan de paardenhouderij en -sport, doet 4% dat als docent/expert bij een hippische opleiding/cursus, 0,8% als leverancier in ruitersportartikelen, 0,7% als

voorlichter/adviseur, 0,4% als voerleverancier, 0,3% als leverancier van stal-
ling, bodems, afrastering, etc., 0,1% als verzekeringsagent en 2% op een
andere manier.

- Zoals eerder gesteld heeft 71% van de paardenliefhebbers op de vraag hoe
ze met paarden bezig zijn, meerdere antwoorden gegeven.

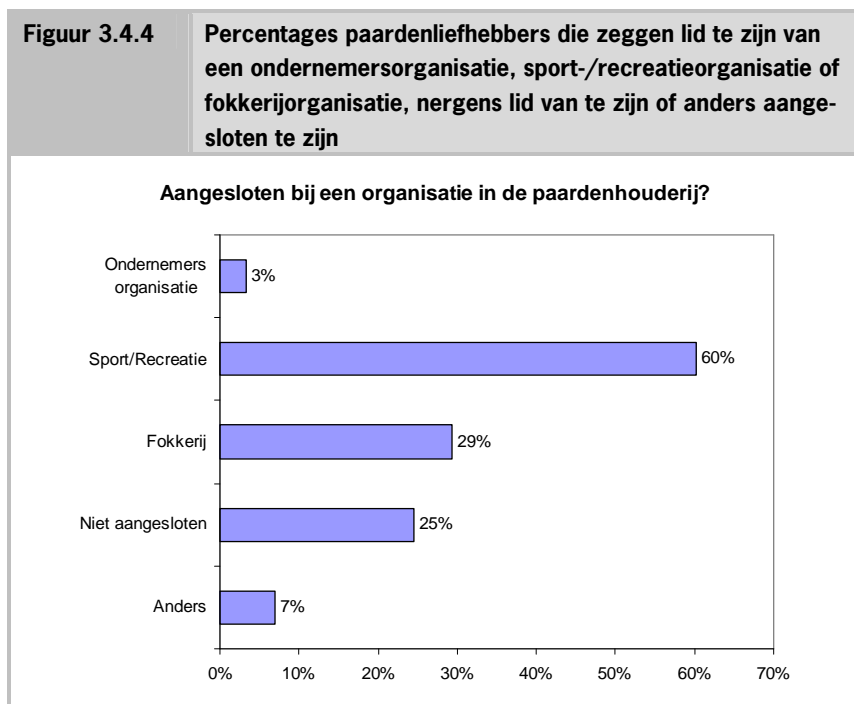
Uit de respons op vraag 3 'Hoe kwam u voor het eerst in aanraking met
paarden?' blijkt dat van alle paardenliefhebbers die de enquête hebben ingevuld,
48% voor het eerst in aanraking is gekomen met paarden via de manege, 20%
blijkt van huis uit bekend te zijn met paarden door een agrarische achtergrond
en 3% is van huis uit bekend met paarden via een paardenbedrijf. Van de paar-
denliefhebbers geeft 29% aan op een andere manier voor het eerst in aanraking
te zijn gekomen met paarden, namelijk via vrienden, familie, kennissen, burens of
op vakantie. Zie figuur 3.4.3.

Figuur 3.4.3 Percentages paardenliefhebbers die aangeven dat ze van huis uit via een paardenbedrijf, van huis uit door een agrarische achtergrond, via de manege of op een andere manier voor het eerst in aanraking zijn gekomen met paarden

Uit de respons op vraag 4 'Bent u aangesloten bij een organisatie in de
paardenhouderij?' blijkt 25% dit niet te zijn en 75% wel. Van hen geeft 60% aan
dat ze zijn aangesloten bij een rijvereniging/sport-/recreatieorganisatie, 29%
zegt aangesloten te zijn bij een fokkerij-organisatie, 3% zegt aangesloten te zijn

bij een ondernemersorganisatie en 7% is ergens anders bij aangesloten. Zie figuur 3.4.4.

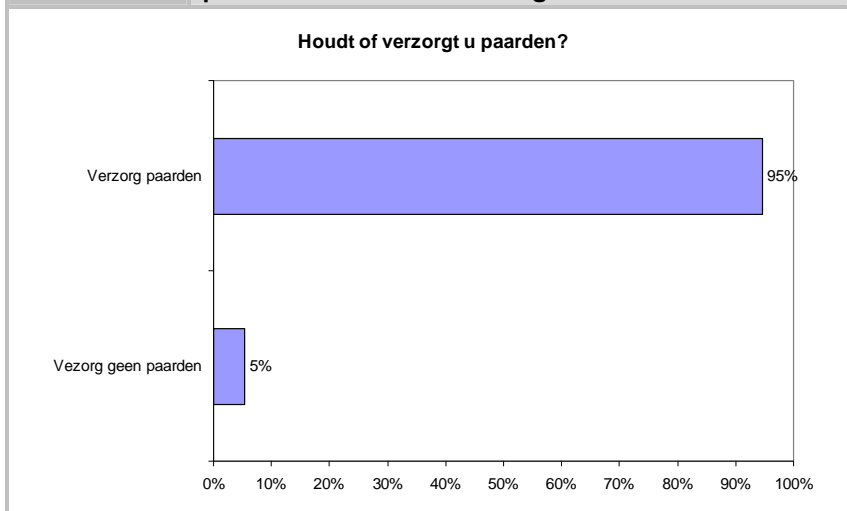
In paragraaf 3.8 vergelijken we paardenliefhebbers die zich *niet* en *wel* hebben aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij met het gemiddelde beeld.

Uit de respons op vraag 6 'Houdt of verzorgt u paarden?' blijkt dat 95% van de paardenliefhebbers die de enquête heeft ingevuld, paarden houdt of verzorgt. In totaal blijken 3601 paardenliefhebbers *eigen* paarden te houden/verzorgen en 1526 paardenliefhebbers blijken paarden van *anderen* te houden/verzorgen. Zie figuur 3.4.5.

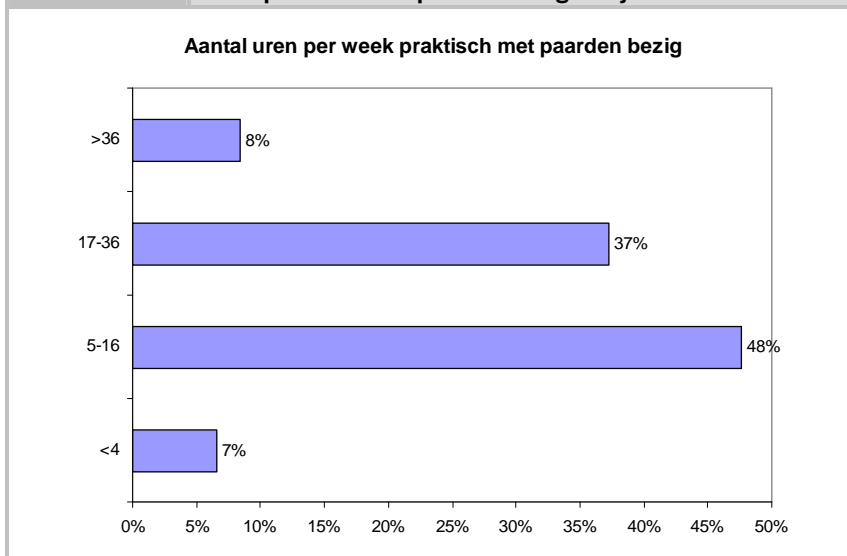
Uit de respons op vraag 7 'Hoeveel uur per week bent u praktisch met paarden bezig (verzorgen/rijden, etc.)?' blijkt dat van alle paardenliefhebbers die de enquête hebben ingevuld 48% 5 tot 16 uur per week praktisch met paarden bezig is, 37% 17 tot 36 uur per week, 8% meer dan 36 uur per week en 4% minder dan 4 uur per week. Zie figuur 3.4.6.

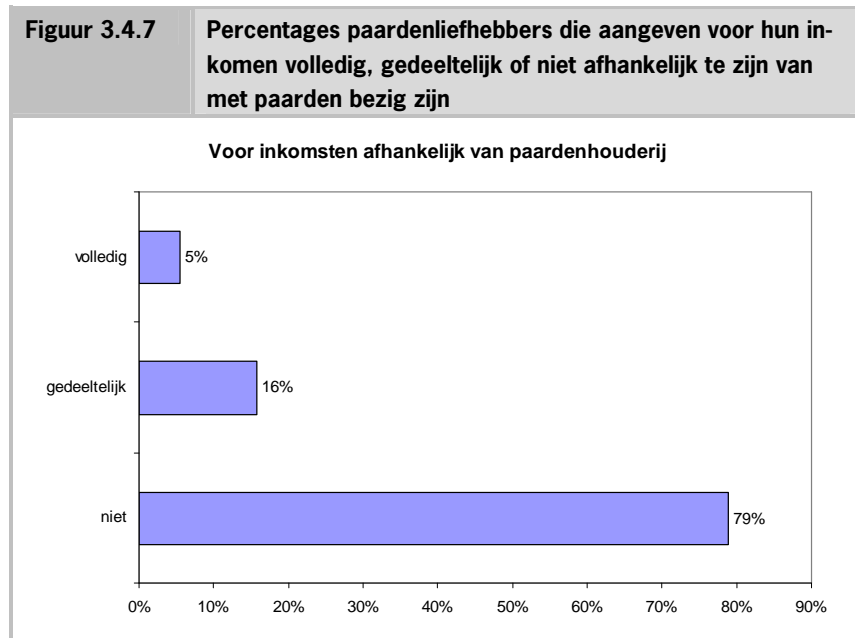
Figuur 3.4.5 Percentages paardenliefhebbers die aangeven wel en geen paarden te houden of te verzorgen

Figuur 3.4.6 Percentages paardenliefhebbers die aangeven meer dan 36 uur, 17 tot 36 uur, 5 tot 16 uur en minder dan 4 uur per week praktisch met paarden bezig te zijn

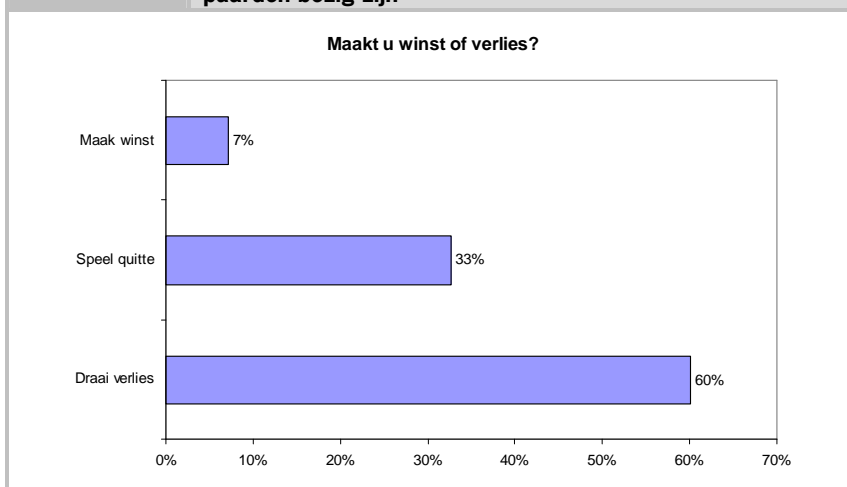

Uit de respons op vraag 8 'In welke mate bent u voor uw inkomen afhankelijk van met paarden bezig zijn?' blijkt dat van alle paardenliefhebbers die de enquête hebben ingevuld, 79% voor hun inkomen niet van paarden afhankelijk is, 16% blijkt er gedeeltelijk van afhankelijk te zijn en 5% is er volledig van afhankelijk. Zie figuur 3.4.7.

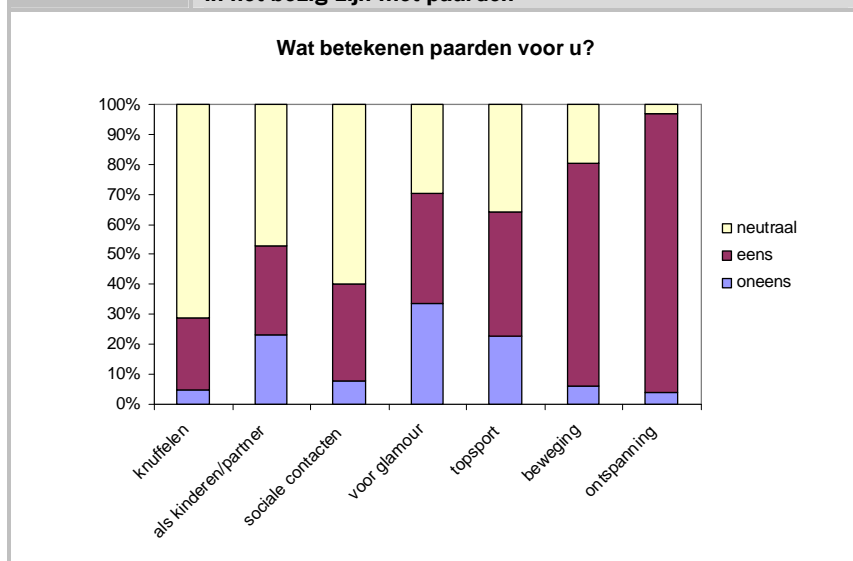
Uit de respons op vraag 9 blijkt van alle paardenliefhebbers die de enquête hebben ingevuld, er 60% verlies te maken zoals ze met paarden bezig zijn. 33% speelt quitte en 7% maakt winst. Zie figuur 3.4.8.

Figuur 3.4.8 Percentages paardenliefhebbers die aangeven winst te maken, quitte te spelen of verlies te draaien zoals ze met paarden bezig zijn

Uit de respons op vraag 13 – in de vorm stellingen die beoogden duidelijkheid te krijgen over de beleving van paardenliefhebbers om met paarden bezig te zijn – blijkt 97% het eens te zijn met de stelling dat het met paarden bezig zijn voor hen een vorm van *ontspanning* is. Daarnaast is 75% het eens met de stelling dat het met paarden bezig zijn voor hen een manier is om aan *beweging* te doen. 72% is het eens met de stelling dat ze het heerlijk vinden om paarden te *knuffelen* en te *verzorgen*. Van de paardenliefhebbers is 60% het eens met de stelling dat paarden voor hen voor *sociale contacten* zorgen. 48% is het eens met de stelling dat ze paarden bijna beschouwen als een *kind of partner* en 42% is het eens met de stelling dat ze het met paarden bezig zijn zien als *(top)sport*. Zie figuur 3.4.9.

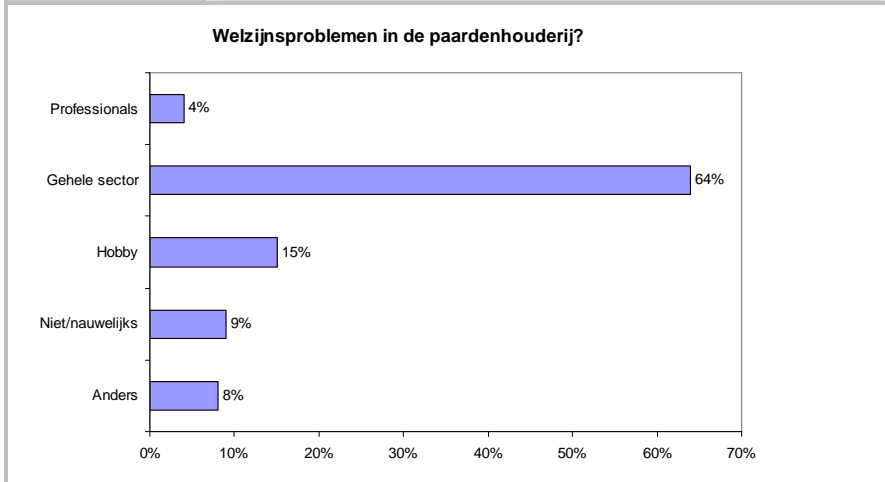
Figuur 3.4.9 Mate waarin paardenliefhebbers bepaalde aspecten beleven in het bezig zijn met paarden

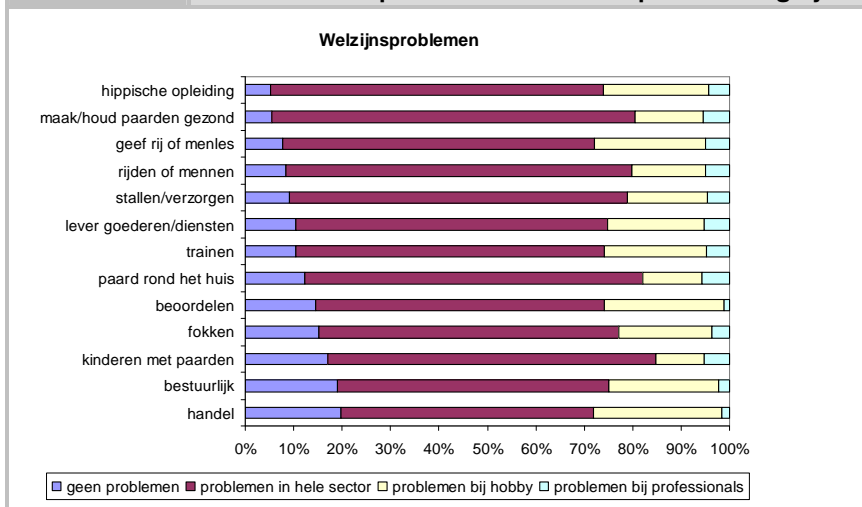
Uit de respons op vraag 14 'In hoeverre meent u dat er in Nederland sprake is van welzijnsproblemen onder paarden en waar komen ze volgens u voor?' blijkt dat 64% van de paardenliefhebbers ervan overtuigd is dat in de *gehele sector* welzijnsproblemen bij paarden voorkomen. Daarnaast gaf 15% aan dat welzijnsproblemen in hun beleving voornamelijk bij *de hobbymatig gehouden paarden* voorkomen. 9% denkt dat er in Nederland *geen* welzijnsproblemen voorkomen en tenslotte is 4% ervan overtuigd dat welzijnsproblemen voornamelijk in de *professionele paardenhouderij* voorkomen. Zie figuur 3.4.10.

Door de reacties op deze vraag zijn we teruggekomen op onze geuite verwachting dat paardenliefhebbers in Nederland ervan overtuigd zijn dat er weinig welzijnsproblemen voorkomen onder paarden. Deze verwachting hebben we getoetst met deze vraag 14. Naar aanleiding van de voorgaande analyse concluderen we dat de meerderheid van de paardenliefhebbers wel degelijk meent dat er welzijnsproblemen voorkomen. Dat deze inschatting enigszins varieert tussen paardenliefhebbers die op verschillende manieren met paarden bezig zijn, blijkt uit onderstaande figuur 3.4.11.

Figuur 3.4.10 Percentages paardenliefhebbers die menen dat welzijnsproblemen onder paarden met name voorkomen in de professionele paardenhouderij, in de gehele sector, met name bij de hobbymatig gehouden paarden, niet of nauwelijks voorkomen of anders hebben geantwoord

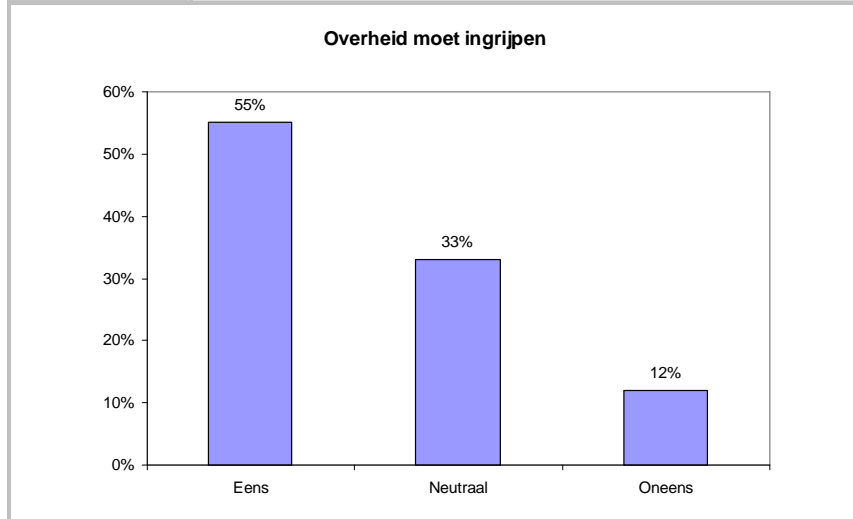

Figuur 3.4.11 Inschattingen van voorkomen van welzijnsproblemen in verschillende groepen van de sector, naar mening van paardenliefhebbers die op diverse manieren met paarden bezig zijn

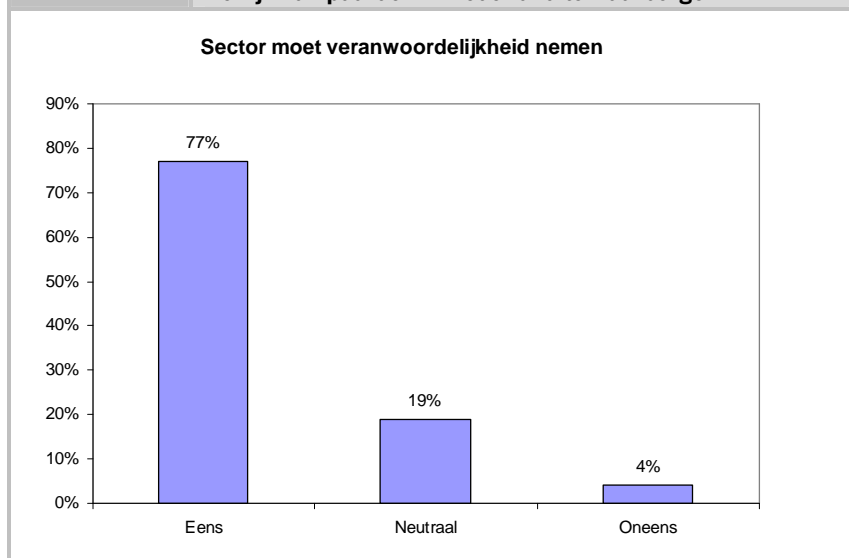
Uit de respons op vraag 15, in de vorm van de stelling 'De *overheid* zou via wet- en regelgeving meer moeten doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen' blijkt dat 55% het eens is met deze stelling. 12% is het er niet mee eens en 33% staat hier neutraal tegenover. Zie figuur 3.4.12.

Figuur 3.4.12 Percentages paardenliefhebbers die het eens of oneens zijn met of 'neutraal' hebben geantwoord op de stelling dat de overheid via wet- en regelgeving meer moet doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen

Uit de respons op vraag 16 in de vorm van de stelling 'De *paardensector* zou via voorlichting en controles meer moeten doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen' blijkt dat 77% het eens is met deze stelling. 4% is het er niet mee eens en 19% antwoordt 'neutraal'. Zie figuur 3.4.13.

Figuur 3.4.13 Percentages paardenliefhebbers die het eens of oneens zijn met of 'neutraal' hebben geantwoord op de stelling dat de sector via voorlichting en controles meer moet doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen

Bij vraag 17 is via acht stellingen gemeten in hoeverre de paardenliefhebbers weten wat *wel* en *niet* belangrijk is voor het welzijn van het paard (zie figuur 3.4.14):

- 1 'Het paard heeft contact met andere paarden.' Van de paardenliefhebbers is 98% het, terecht, eens met de stelling dat dit belangrijk is voor het welzijn. Een paard is een kuddedier en is voor zijn overleving in de natuur afhankelijk van zijn soortgenoten. In de paardenhouderij hebben paarden echter niet meer met het gevaar van predatoren te maken, maar desondanks is hun behoefte aan sociaal contact niet verminderd. Dus ook in de paardenhouderij is het van belang dat paarden zoveel als mogelijk sociaal contact met elkaar hebben. Daarbij moet wel direct worden aangemerkt, dat het belangrijk is dat paarden die in groepen gehouden worden wel bij elkaar passen en dat er voldoende ruimte en vluchtmogelijkheden zijn.
- 2 'Het paard is gezond.' Alle paardenliefhebbers zijn het eens met deze stelling. Welzijn is een relatief subjectief begrip. Het welzijn van dieren, van elk organisme, wordt bepaald hoe dat dier zich voelt en hoe het de omgeving

of omstandigheden ervaart. Daarvoor zijn twee factoren van wezenlijk belang: de gezondheid van het individu en de mogelijkheid om zijn of haar natuurlijk gedrag te kunnen uiten. Het eerste heeft met name te maken met lichamelijk welzijn, het tweede vooral met mentaal welzijn. Uiteraard kan het één niet zonder het ander. In onze maatschappij wordt vaak alleen aan het lichamelijk welzijn gedacht: dus als een paard goed gezond is, zit het met het welzijn ook goed. Dat is een misvatting.

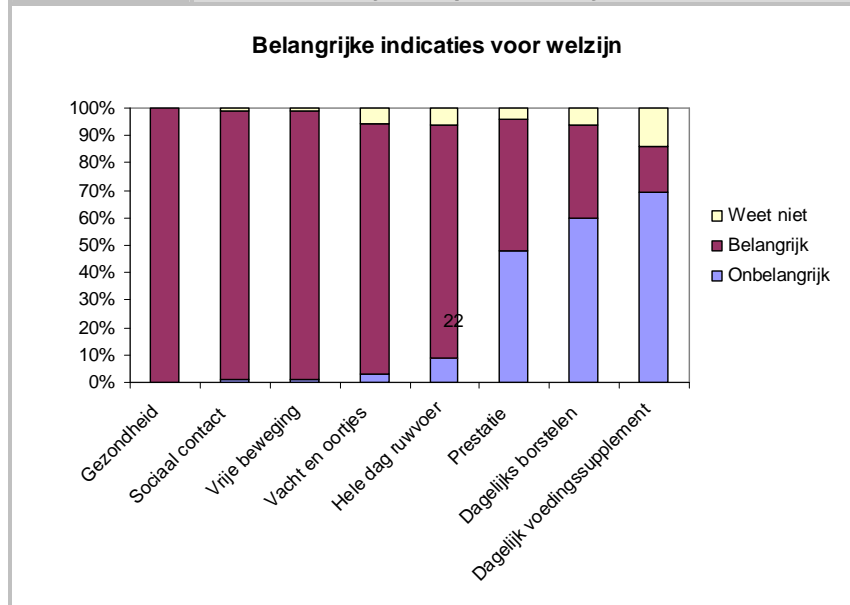
- 3 'Het paard presteert goed bij wedstrijden.' Van de paardenliefhebbers denkt 27% dat goed presteren bij wedstrijden door een paard een indicatie is voor goed welzijn. Een veel gehoorde opvatting is, dat als het paard goed presteert het lichamelijk en mentaal wel goed zit. Maar dat valt te betwijfelen. Het is nog niet uitgebreid onderzocht, maar het feit dat een paard goed presteert kan ook het directe gevolg zijn van training waarbij het paard (soms op een harde wijze) heeft geleerd te doen wat van hem verlangd wordt. Dat hoeft dus niet per se samen te gaan met een goed welzijn.
- 4 'Het paard heeft een glanzende vacht en de oortjes staan erop.' Van de paardenliefhebbers denkt 94% dat dit goede indicaties zijn voor paardenwelzijn. In vergelijking met andere diersoorten is het aannemelijk dat de conditie van de vacht zeker iets zegt over het lichamelijk welzijn van een paard. Een mooie glanzende vacht duidt erop dat het in elk geval met de stofwisseling goed zit. Een paard met de oortjes erop, lijkt vaak een paard te zijn dat zich richt op de dingen om hem heen. In principe zou dat positief moeten zijn, maar wanneer een dier te veel en te zenuwachtig alles om zich heen in de gaten houdt, duidt dat meer op angst. Dit is dus een lastige parameter, waar zeker nog onderzoek naar gedaan moet worden.
- 5 'Het paard heeft de hele dag ruwvoer tot zijn beschikking.' Van de paardenliefhebbers denkt 85% dat dit een belangrijke voorwaarde is voor het welzijn van het paard. Ruwvoer is inderdaad erg belangrijk voor het welzijn van paarden. Het maagdarmstelsel van paarden is gebouwd om continu ruwvoer te verteren. In de natuur foerageren (zoeken naar voedsel en eten) de paarden gemiddeld 16 uur per dag. In de paardenhouderij is dat een stuk minder. Gevolgen zijn dat er door de lege maag maagzweren kunnen ontstaan en dat het paard zich verveelt en ongewenst gedrag gaat ontwikkelen zoals stalondeugden en kribbebijten.
- 6 'Het paard wordt iedere dag geborsteld.' Van de paardenliefhebbers meent 34% dat dagelijks borstelen belangrijk is voor paardenwelzijn. De vacht van een paard kan zichzelf in principe in prima conditie houden. Borstelen vinden de meeste paarden echter wel lekker, maar het is niet per se noodzakelijk voor hun welzijn. Hier speelt het humaniseren van het paard een belangrijke

rol en ook het esthetische aspect aan paardenwelzijn (het mooi vinden dat de paarden goed geborsteld zijn).

- 7 'Het paard heeft vrije beweging in paddock of wei.' Van de paardenliefhebbers denkt 99% dat dit een belangrijke voorwaarde is voor paardenwelzijn. Evenzo als een paard een sociaal dier is dat een groot gedeelte van de dag zijn voer bij elkaar hoort te scharrelen, is het ook een bewegingsdier. Tijdens het foerageren legt een paard met gemak 5 tot 10 km per dag af. Beweging is dus voor het welzijn van een paard inderdaad erg belangrijk.
- 8 'Het paard krijgt dagelijks voedingssupplementen.' Van de paardenliefhebbers meent 17% dat dit een belangrijke randvoorwaarde is voor paardenwelzijn. Dit hangt voornamelijk af van het feit of de paarden ook krachtvoer krijgen of alleen ruwvoer. Bij paarden met geen of lichte extra inspanning is krachtvoer niet noodzakelijk, maar kan een klein voedingssupplement goed zijn om de nutriënten aan te vullen. De gedachte is dat wanneer we het paard maar veel voedingssupplementen geven, het welzijn in orde is. Dit is een gedachte die voortkomt uit het humaniseren van paarden.

Figuur 3.4.14 Reacties van paardenliefhebbers op zeven stellingen over wat indicaties zijn voor paardenwelzijn

Tot besluit komen we terug op de verwachting die we voor het uitzetten van de enquête hadden, dat er bij paardenliefhebbers in Nederland nog weinig bekend is over de factoren waarvan wetenschappelijk bewezen is dat ze van invloed zijn op het welzijn van het paard. Uit voorgaande analyse van de respons op vraag 17 leiden we af dat gezondheid, sociaal contact en vrije beweging volgens de meeste paardenliefhebbers indicatoren zijn voor een goed welzijn. Conditie van de vacht en beschikbaarheid van ruwvoer komen daar vlak achter. De aspecten prestatie, borstelen en voedingssupplementen blijken door de meeste paardenliefhebbers niet gezien te worden als belangrijke indicatoren voor welzijn. Hieruit kunnen we concluderen dat het merendeel van de paardenliefhebbers een goed beeld heeft van wat belangrijk is voor het welzijn van paarden. Wel zou het belang van voldoende ruwvoer nog meer onderstreept moeten worden.

3.5 Belevingswereld op het niveau van de clusters

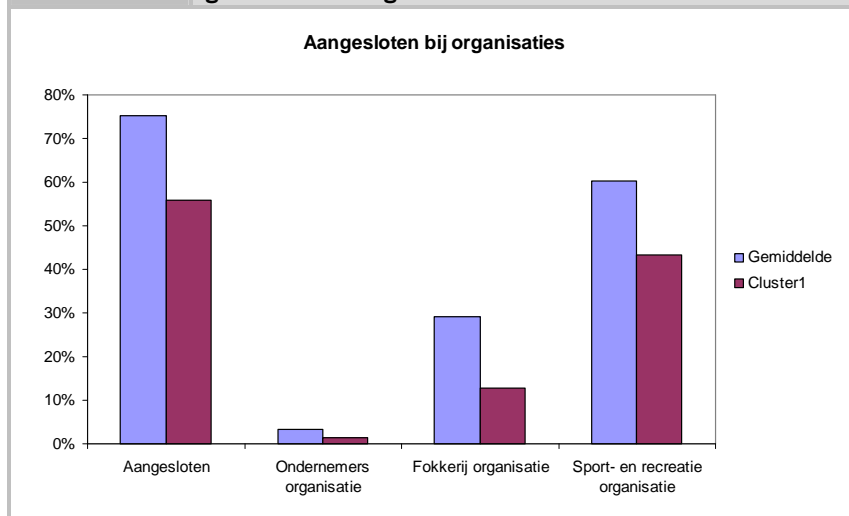
In de clusteranalyse van SPSS is een methodiek ingebouwd om te bepalen bij welk aantal clusters de meeste onderlinge samenhang tussen variabelen wordt meegenomen. In onze studie is op basis van dit criterium besloten om verder te gaan met **vier** clusters. Naar aanleiding van de clusteranalyses komen dus *vier* clusters/types paardenliefhebbers bovendien. De paardenliefhebbers binnen één cluster hebben veel met elkaar gemeen en verschillen op meerdere aspecten significant met de paardenliefhebbers in de andere clusters. Hieronder beschrijven we in hoeverre en hoe de respons van de clusters precies afwijkt van de gemiddelde respons op de vragen die gesteld zijn om meer inzicht te krijgen in *de belevingswereld* van deze paardenliefhebbers (vragen 1 tot en met 9 en 13 tot en met 16). In de figuren presenteren we telkens *alle* uitslagen van het betreffende cluster. In de toelichting bij de figuren beschrijven we telkens alleen in hoeverre en hoe de respons van het betreffende cluster *significant afwijkt* van het gemiddelde beeld. De gemiddelde respons van de clusters (in vergelijking met de gemiddelde respons van alle paardenliefhebbers) op de vragen naar het *informatiezoekgedrag* (vragen 10, 11 en 12) bespreken we in paragraaf 3.6. De gemiddelde respons van de clusters (in vergelijking met de gemiddelde respons van alle paardenliefhebbers) op de vragen 18 tot en met 30 (*kennis en praktijk*) bespreken we in paragraaf 3.7.

Cluster 1

Dit cluster vertegenwoordigt 406 paardenliefhebbers (9,5% van de paardenliefhebbers) en heeft de volgende kenmerken:

- Met een gemiddelde leeftijd van 31 jaar zijn de paardenliefhebbers iets *jonger* dan de gemiddelde respondent (35 jaar).
- We vinden in dit cluster significant *meer* mannen dan gemiddeld.
- Significant *minder* zijn deze paardenliefhebbers aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij. Dit beeld geldt voor alle typen organisaties. Nog het meest populair is om aangesloten te zijn bij een sport-/recreatieorganisatie. Zie figuur 3.5.1.

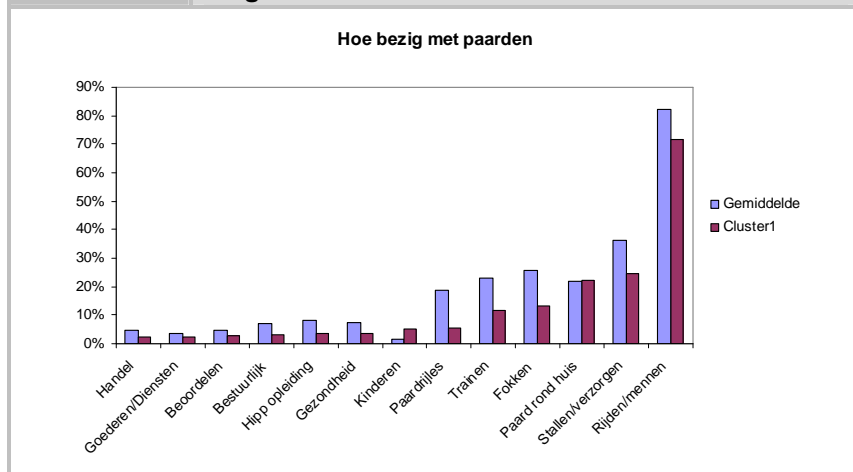
Figuur 3.5.1 Percentages paardenliefhebbers van cluster 1 die aangesloten zijn bij een type organisatie in de paardenhouderij, vergeleken met het gemiddelde beeld

- De meeste paardenliefhebbers uit dit cluster rijden of menen paarden, daarna volgt stallen/verzorgen en direct daarna het hebben van een paard rond het huis. Significant *meer* dan gemiddeld vinden we paardenliefhebbers die niet zelf met paarden bezig zijn maar hun kinderen wel, een paard rond het huis hebben en/of op een andere manier met paarden bezig zijn (mensen met een eigen paard, juryleden en paardenliefhebbers die werkzaam zijn op een hippisch bedrijf, bij een organisatie of in het onderwijs of rijles geven). Verder komen in dit cluster nagenoeg alle vormen van met paarden

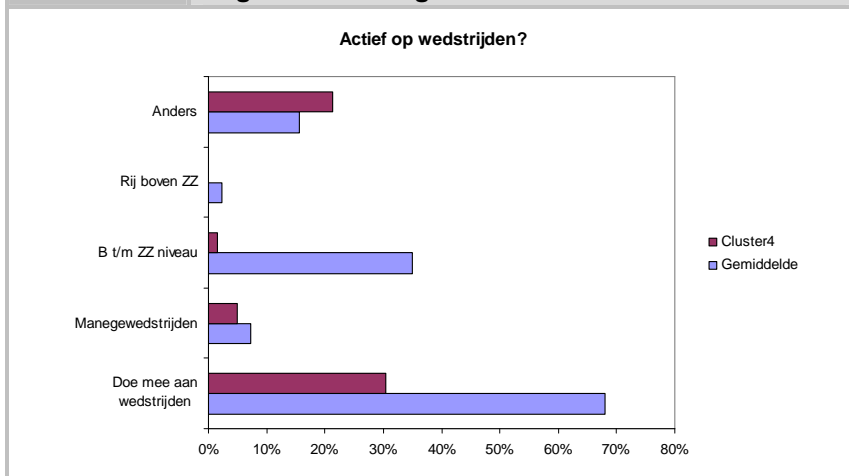
bezig zijn significant *minder* vaak voor dan gemiddeld. Zie figuur 3.5.2. Dit zien we overigens ook bij cluster 4.

Figuur 3.5.2 Percentages paardenliefhebbers van cluster 1 die op bepaalde manieren met paarden bezig zijn, vergeleken met het gemiddelde beeld

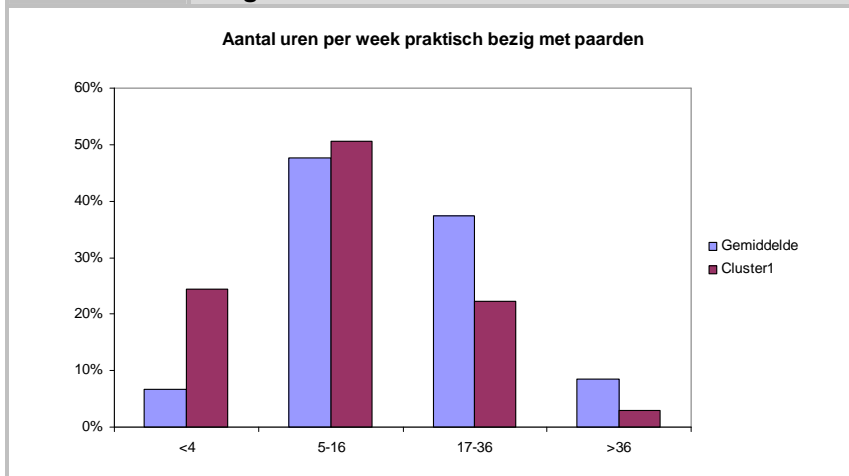

- Meer dan de helft van de paardenliefhebbers uit dit cluster doet mee aan wedstrijden. Significanter *meer* dan gemiddeld doen ze mee aan manegewedstrijden. Van alle clusters vinden we hier de grootste groep die op dit niveau aan wedstrijden meedoet. Significanter *minder* dan gemiddeld doen de paardenliefhebbers van dit cluster mee aan wedstrijden buiten manegeverband, dus op het niveau van B tot en met ZZ en boven ZZ. Zie figuur 3.5.3.
- De meeste paardenliefhebbers van dit cluster zijn 5 tot 16 uur per week met paarden bezig. Van alle clusters blijkt het percentage paardenliefhebbers in dit cluster dat de minste uren per week met paarden bezig is, het grootst te zijn. Want ze zijn significant *meer* dan gemiddeld minder dan 4 uur per week bezig met paarden. En ook al zijn de meeste paardenliefhebbers uit dit cluster 5 tot 16 uur bezig met paarden, dat is wel significant *minder* dan gemiddeld. Zie figuur 3.5.4.

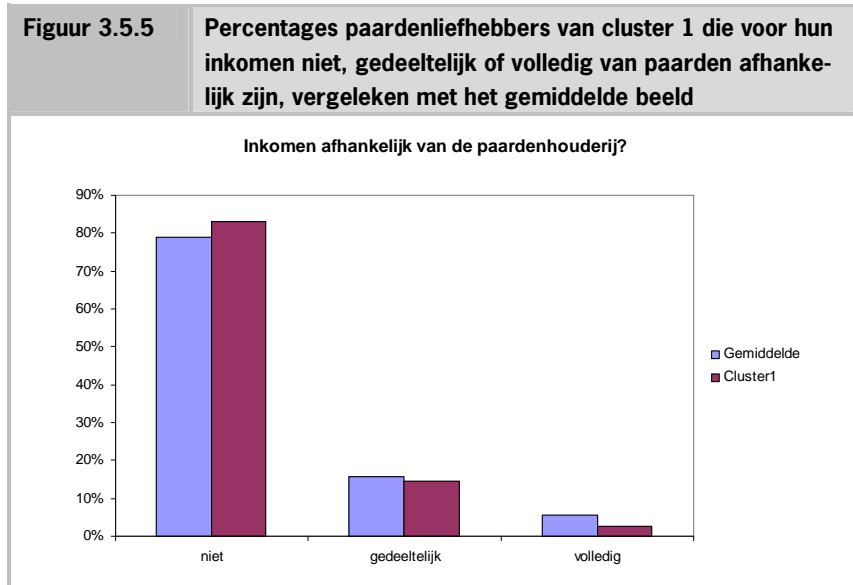
Figuur 3.5.3 Percentages paardenliefhebbers van cluster 1 die boven ZZ, B t/m ZZ rijden, aan manegewedstrijden meedoen of anders hebben geantwoord op de vraag hoe ze rijden of menen, vergeleken met het gemiddelde beeld

Figuur 3.5.4 Percentages paardenliefhebbers van cluster 1 die minder dan 4 uur, 5 tot 16 uur, 17 tot 36 uur en meer dan 36 uur per week praktisch met paarden bezig zijn, vergeleken met het gemiddelde beeld

- Het overgrote deel van de paardenliefhebbers in dit cluster is voor het inkomen niet afhankelijk van de paardenhouderij. Significant *minder* dan de andere drie clusters zijn de paardenliefhebbers in dit cluster voor hun inkomen volledig afhankelijk van met paarden bezig. Zie figuur 3.5.5.

- Ruim 40% van de paardenliefhebbers in dit cluster zegt quitte te spelen, dit is significant *meer* dan het gemiddelde van alle clusters.
- Ruim 12% van de paardenliefhebbers uit dit cluster meent dat er in Nederland geen sprake is van welzijnsproblemen bij paarden. Dat is significant *meer* dan gemiddeld.
- Ruim 60% van de paardenliefhebbers uit dit cluster meent dat de overheid meer moet doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen. Dit is significant *meer* dan gemiddeld.
- Paardenliefhebbers uit dit cluster zijn het voor 36% eens met de stelling dat paardrijden voor hen topsport is. Dit is significant *minder* dan gemiddeld.
- Significant *minder* dan gemiddeld menen paardenliefhebbers uit dit cluster dat de hele dag ruwvoer van belang is voor het welzijn van het paard en dat prestaties tijdens wedstrijden goede indicaties zijn voor paardenwelzijn. Significant *meer* dan gemiddeld menen de paardenliefhebbers dat iedere

dag borstelen en dagelijkse voedingssupplementen belangrijk zijn voor paardenwelzijn.

Samenvattend cluster 1:

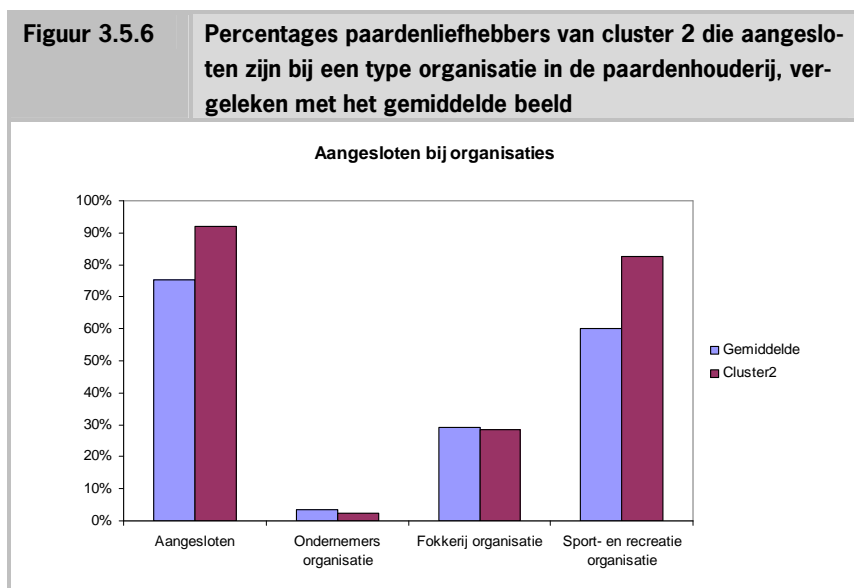
De paardenliefhebber in dit cluster komt naar voren als iemand die in vergelijking met de andere (typen) paardenliefhebbers – uitgedrukt in het aantal uren per week – minder intensief bezig is met paarden. Alhoewel blijkt dat het grootste percentage zelf rijdt of ment, komt het in dit cluster relatief veel vaker voor dat niet de paardenliefhebber *zelf* maar de *kinderen* bezig zijn met paarden dan wel dat de betrokkenheid bij paarden er (hooguit) uit bestaat dat ze op het platteland wonen en het leuk vinden om een paard rond het huis te hebben lopen. Deze paardenliefhebber voelt zich minder dan andere (typen) paardenliefhebbers geïnteresseerd om zich aan te sluiten bij een organisatie in de paardenhouderij. De paardenliefhebber van dit cluster die zelf rijdt, doet meer dan de andere typen paardenliefhebbers mee aan manegewedstrijden en in iets mindere mate aan wedstrijden op het niveau B tot en met ZZ. In vergelijking met andere (typen) paardenliefhebbers komen in dit cluster veel minder paardenliefhebbers voor die voor hun inkomen geheel van paarden afhankelijk zijn. Het lijkt er verder op dat geen van de stellingen die we hebben aangedragen over wat ze zouden kunnen beleven aan het bezig zijn met paarden (ontspanning, eigen beweging, topsport, sociale contacten etc.), ze echt aanspreekt. Als we kijken naar hun antwoorden op de stellingen over wat wel en niet van belang of indicatief is voor paardenwelzijn, valt op dat ze van een aantal zaken nog niet voldoende op de hoogte zijn. Deze paardenliefhebbers zijn verder minder overtuigd dan de andere paardenliefhebbers dat er welzijnsproblemen voorkomen onder paarden in Nederland.

Cluster 2

Dit grootste cluster van 2057 paardenliefhebbers (maar liefst 48% van de paardenliefhebbers) heeft de volgende kenmerken:

- Met, net zoals bij cluster 1, een gemiddelde leeftijd van 31 jaar zijn de paardenliefhebbers van dit cluster *iets jonger* dan de gemiddelde respondent (die 35 jaar oud is).
- In dit cluster komen significant *meer vrouwen* voor dan gemiddeld (namelijk 95% in vergelijking met het gemiddelde van 85%).
- Significant *meer* dan gemiddeld komen de paardenliefhebbers in dit cluster voor het eerst in aanraking met paarden via de manege (namelijk 52% versus 48%). Significant *minder* dan gemiddeld zijn de paardenliefhebbers in dit cluster van huis uit (door een agrarische achtergrond) bekend met paarden (namelijk 14% versus 20%).

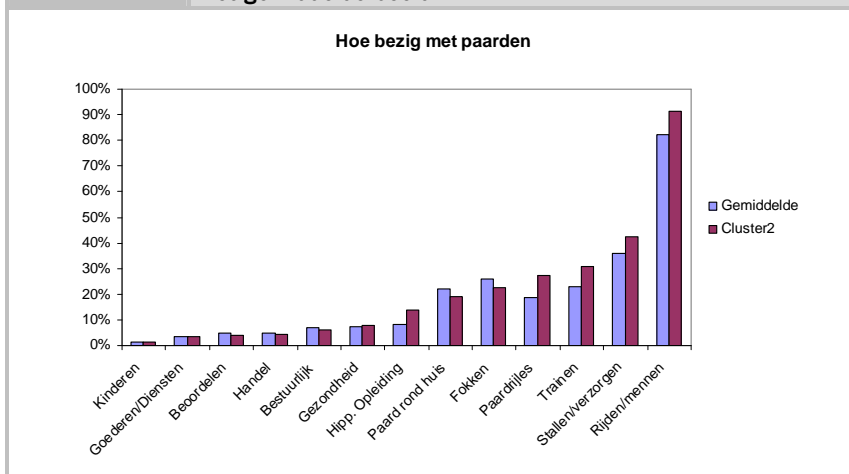
- Significant *meer* dan gemiddeld zijn de paardenliefhebbers in dit cluster aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij (namelijk 92% versus 75%). Significant *meer* dan gemiddeld zijn paardenliefhebbers van dit cluster aangesloten bij sport- en recreatieorganisaties. Zie figuur 3.5.6.

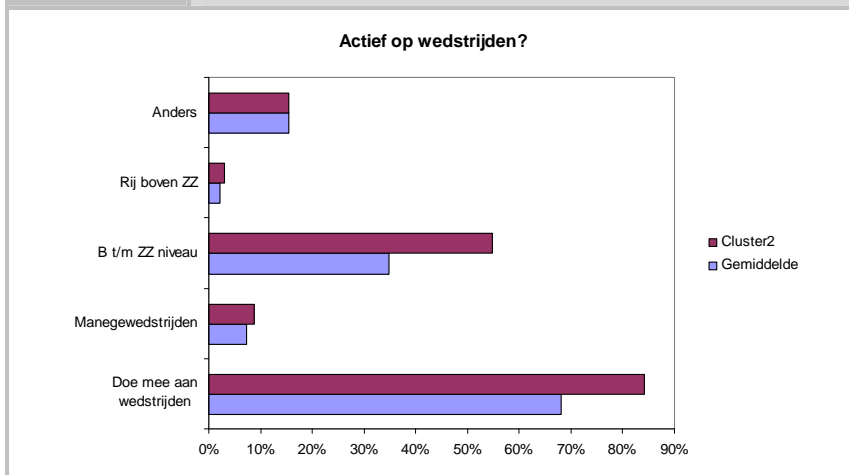
- De meeste paardenliefhebbers in dit cluster rijden of mennen paarden. Daarna volgt stallen en verzorgen en op de derde plaats staat het trainen van paarden. Daarnaast valt op dat deze paardenliefhebbers significant *minder* dan gemiddeld bezig zijn met paarden doordat ze alleen paarden rond het huis hebben lopen, paarden fokken of doordat ze anders met paarden bezig zijn. Significant *meer* dan gemiddeld zijn de paardenliefhebbers, naast de eerder genoemde vormen, in dit cluster bezig met paardrijles geven en het volgen van een hippische opleiding. Van alle clusters vinden we in dit cluster de meeste paardenliefhebbers die springen, aan dressuur doen alsook aan eventing.
- Significant *meer* dan gemiddeld doen paardenliefhebbers in dit cluster mee aan wedstrijden. Van alle clusters doen in dit cluster zelfs de meeste paardenliefhebbers mee aan wedstrijden. Significant *meer* dan gemiddeld doen de paardenliefhebbers van dit cluster mee aan zowel manegewedstrijden, wedstrijden buiten manegeverband (B t/m ZZ) en rijden ze boven ZZ. Zie figuur 3.5.8.

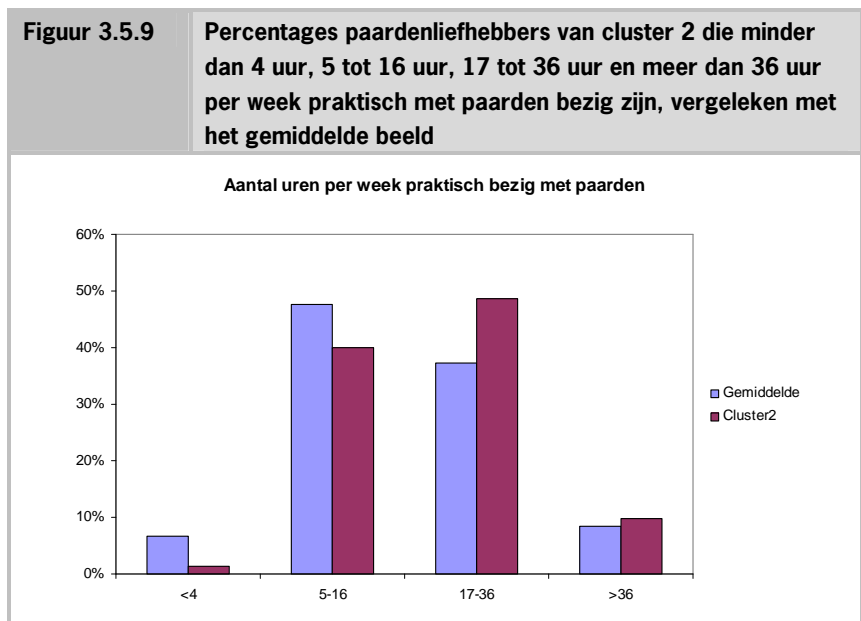
Figuur 3.5.7 Percentages paardenliefhebbers van cluster 2 die op bepaalde manieren met paarden bezig zijn, vergeleken met het gemiddelde beeld

Figuur 3.5.8 Percentages paardenliefhebbers van cluster 2 die boven ZZ, B t/m ZZ rijden, aan manegewedstrijden meedoen, aan wedstrijden meedoen of anders hebben geantwoord op de vraag hoe ze rijden of mennen, vergeleken met het gemiddelde beeld

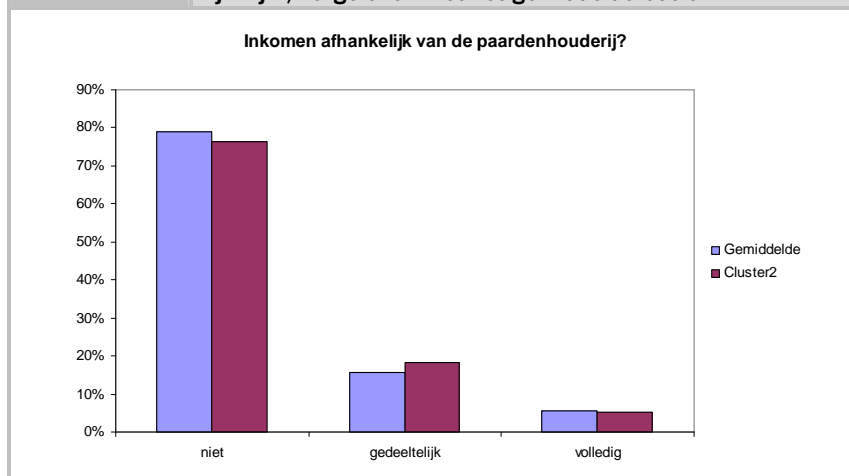

- In vergelijking met de andere clusters blijken de paardenliefhebbers in dit cluster de meeste uren per week met paarden bezig te zijn. Significant *meer* dan gemiddeld zijn ze meer dan 17 uur per week bezig met paarden. Daaruit volgt logischerwijs dat significant *minder* dan gemiddeld paardenliefhebbers in dit cluster minder dan 4 uur en tussen de 5 en 16 uur per week bezig zijn met paarden. Zie figuur 3.5.9.

- Significant *meer* dan gemiddeld (18% versus 16%) zijn paardenliefhebbers in dit cluster gedeeltelijk voor hun inkomen afhankelijk van paarden. Zie figuur 3.5.10.
- 12% van de paardenliefhebbers in dit cluster meent dat er niet of nauwelijks welzijnsproblemen voorkomen. Dit is significant *minder* dan gemiddeld (9%).
- Significant *meer* dan gemiddeld zijn paarden voor de paardenliefhebbers in dit cluster een manier om aan beweging (82% versus 75%) en aan (top)sport te doen (57% versus 42%), zorgen paarden voor sociale contacten (65% versus 60%), vinden ze paarden fijn om mee te knuffelen (78% versus 72%), zien ze paarden (bijna) als een kind of partner (55% versus 47%) en zorgen paarden voor glamour (33% versus 30%).

Figuur 3.5.10 Percentages paardenliefhebbers van cluster 2 die voor hun inkomen niet, gedeeltelijk of volledig van paarden afhankelijk zijn , vergeleken met het gemiddelde beeld

- Significant *minder* dan gemiddeld zijn de paardenliefhebbers van dit cluster het eens met de stellingen dat contact met andere paarden onbelangrijk is voor het welzijn (0% versus 1%), dat een glanzende vacht en de oortjes erop onbelangrijk zijn (2% versus 3%) en dat de hele dag ruwvoer onbelangrijk is (6% versus 9%). Significant *meer* dan gemiddeld menen paardenliefhebbers van dit cluster dat prestaties tijdens wedstrijden indicaties zijn voor welzijn (30% versus 27%) en dat elke dag borstelen (39% versus 34%) en dagelijks voedingssupplementen (20% versus 17%) belangrijk zijn voor het welzijn.

Samenvattend cluster 2:

Paardenliefhebbers in cluster 2 zijn zeer intensief met paarden bezig in de vorm van rijden maar ook trainen en lesgeven. Relatief veel van deze paardenliefhebbers zijn gedeeltelijk voor hun inkomen afhankelijk van paarden. Dit type paardenliefhebber is relatief vaak op manegewedstrijden te vinden, maar meer nog op wedstrijden buiten manegeverband en boven ZZ. Ze blijken op meerdere manieren gemotiveerd te zijn om met paarden bezig te zijn. Blijkend ook uit hun deelname aan wedstrijden, gaat het ze bij paarden om bewegen en sport, maar ze vinden het ook heerlijk om met paarden te knuffelen. Van alle clusters komen in dit cluster de meeste paardenliefhebbers voor die het paard (bijna) als kind of

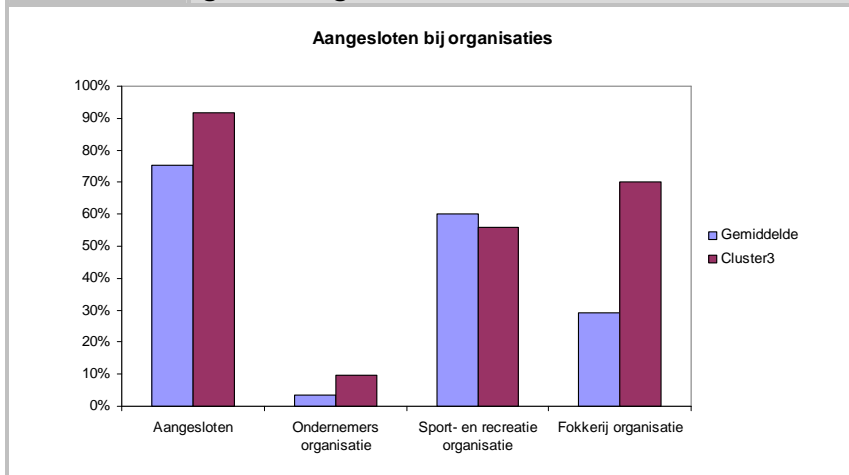
partner beschouwen en die menen dat paarden voor glamour in hun leven zorgen. In dit cluster is 95% van de paardenliefhebbers vrouw.

Cluster 3

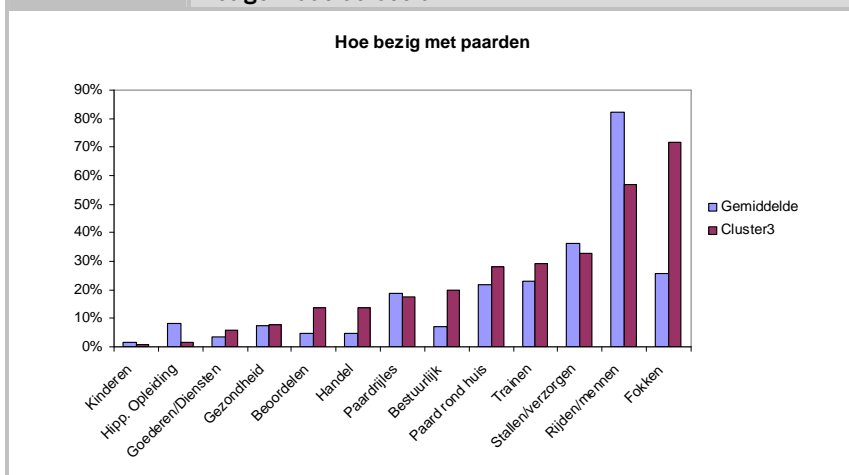
Dit kleinste cluster met 758 paardenliefhebbers (18% van de paardenliefhebbers) heeft de volgende kenmerken:

- Met een gemiddelde leeftijd van 45 jaar, zijn de paardenliefhebbers duidelijk ouder dan gemiddeld.
- De man-vrouwverhouding ligt heel anders in dit cluster. Iets meer dan de helft is man (53% tegenover 15% gemiddeld).
- 20% van de paardenliefhebbers in dit cluster is voor het eerst in aanraking gekomen met paarden via de manege. Dit is significant *minder* dan het gemiddelde van 48%. Significant *meer* dan gemiddeld zijn de paardenliefhebbers in dit cluster van huis uit bekend met paarden (door hun agrarische achtergrond: 52% versus 20%). Ook significant *meer* dan gemiddeld zijn paardenliefhebbers in dit cluster bekend met paarden door een paardenbedrijf thuis (7% versus 3%).
- Wat ook opvalt is dat significant *meer* dan gemiddeld de paardenliefhebbers in dit cluster zijn aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij, namelijk 92% versus 75%. Vooral bij fokkerijorganisaties en ondernemersorganisaties. Daarentegen zijn significant *minder* dan gemiddeld paardenliefhebbers in dit cluster aangesloten bij een sport- en recreatieorganisatie. Zie figuur 3.5.11.
- Ook als we kijken naar hoe de paardenliefhebbers in dit cluster bezig zijn met paarden, zien we dat de fokkers van paarden oververtegenwoordigd, om niet te zeggen dominant aanwezig zijn. Van de paardenliefhebbers is namelijk 72% bezig met paarden in de vorm van fokken (versus 26% gemiddeld). Op de tweede plaats komt rijden en menen en op de derde plaats staat stallen en verzorgen. Ook vinden we in dit cluster significant *meer* dan gemiddeld paardenliefhebbers die handelen in paarden (14% versus 5%), zich bestuurlijk bezighouden met de paardenhouderij (20% versus 7%), paarden(zaken) beoordelen (14% versus 5%), op het platteland wonen en het leuk vinden om een paard rond het huis te hebben lopen (28% versus 22%), goederen en diensten leveren aan de sector (7% versus 4%) en paarden trainen (29% versus 23%). Zie figuur 3.5.12.

Figuur 3.5.11 Percentages paardenliefhebbers van cluster 3 die aangesloten zijn bij een type organisatie in de paardenhouderij, vergeleken het gemiddelde beeld

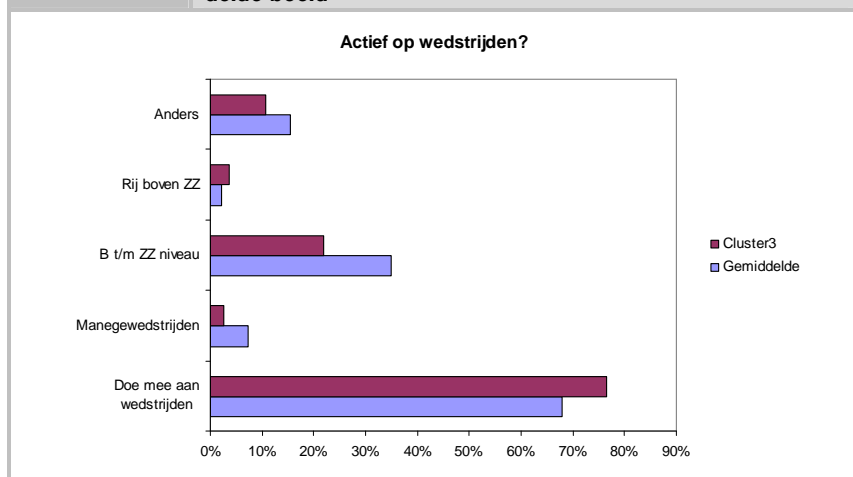

Figuur 3.5.12 Percentages paardenliefhebbers van cluster 3 die op bepaalde manieren met paarden bezig zijn, vergeleken met het gemiddelde beeld

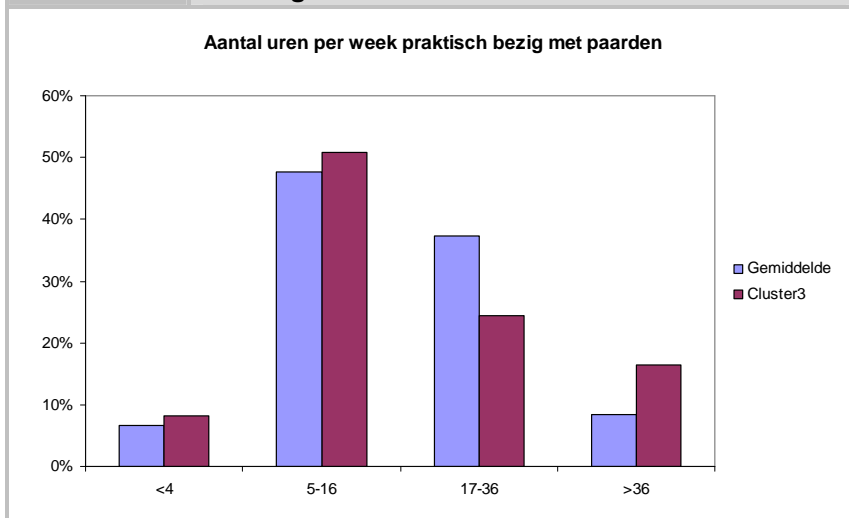

- Significant *meer* dan gemiddeld doen paardenliefhebbers van dit cluster mee aan wedstrijden (76% versus 68%), waarbij ze significant *minder* dan gemiddeld meedoen aan manegewedstrijden (3% versus 7%) alsook aan wedstrijden op niveau B tot en met ZZ (22% versus 35%). Maar significant *meer* dan gemiddeld rijden ze boven ZZ (4% versus 2%). Zie figuur 3.5.13.
- Significant *meer* dan gemiddeld zijn de paardenliefhebbers in dit cluster meer dan 36 uur per week bezig met paarden (16% versus 8%). Significant *minder* dan gemiddeld zijn deze paardenliefhebbers 17 tot 36 uur per week bezig met paarden (25% versus 37%). Zie figuur 3.5.14.
- Significant *meer* dan gemiddeld zijn paardenliefhebbers in dit cluster voor hun inkomen volledig afhankelijk van het met paarden bezig zijn (11% versus 5%). Zie figuur 3.5.15.

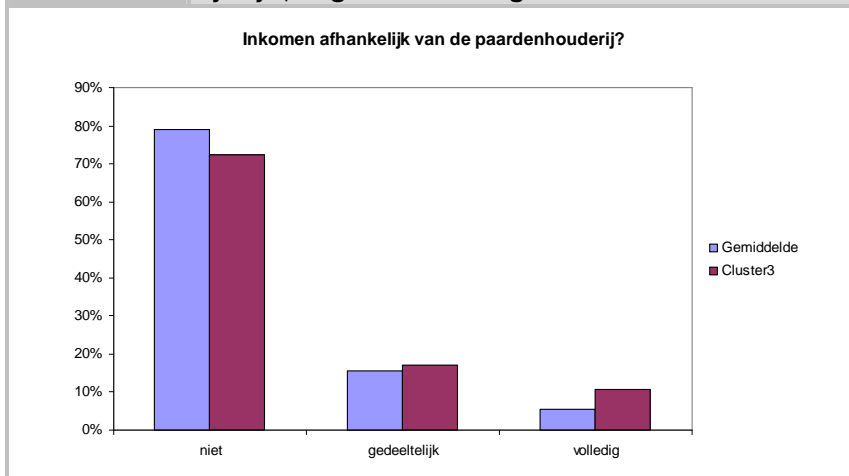
Figuur 3.5.13 Percentages paardenliefhebbers van cluster 3 die boven ZZ, B t/m ZZ rijden, aan manegewedstrijden meedoen, meedoen aan wedstrijden of anders hebben geantwoord op de vraag hoe ze rijden of mennen, vergeleken met het gemiddelde beeld

Figuur 3.5.14 Percentages paardenliefhebbers binnen cluster 3 die minder dan 4 uur, 5 tot 16 uur, 17 tot 36 uur en meer dan 36 uur per week praktisch met paarden bezig zijn, vergeleken met het gemiddelde beeld

Figuur 3.5.15 Percentages paardenliefhebbers van cluster 3 die voor hun inkomen niet, gedeeltelijk of volledig van paarden afhankelijk zijn , vergeleken met het gemiddelde beeld

- Van de paardenliefhebbers in dit cluster geeft 46% aan dat, zoals zij met paarden bezig zijn, ze verlies maken. Dit is significant *minder* dan gemiddeld (60%). Van de paardenliefhebbers in dit cluster geeft significant *meer* dan gemiddeld aan dat ze winst maken (13% versus 7%) of dat ze quitte spelen (41% versus 33%).
- De paardenliefhebbers in dit cluster menen significant *meer* dan gemiddeld dat er in Nederland niet of nauwelijks welzijnsproblemen onder paarden voorkomen (22% versus 9%). Bovendien menen ze significant *meer* dan gemiddeld dat welzijnsproblemen met name voorkomen bij de hobbymatig gehouden paarden (25% versus 15%). Significant *minder* dan gemiddeld menen ze dat welzijnsproblemen in de gehele sector voorkomen (40% versus 65%).
- In lijn daarmee menen de paardenliefhebbers in dit cluster significant *minder* dan gemiddeld dat de overheid via wet- en regelgeving meer zou moeten doen om het welzijn van paarden in Nederland beter te waarborgen (24% versus 55%). Ook significant *minder* dan gemiddeld menen ze dat de paardensector *zelf* via voorlichting en controles meer zou moeten doen om het welzijn van paarden in Nederland beter te waarborgen (56% versus 77%).
- Significant *minder* dan gemiddeld zien paardenliefhebbers in dit cluster het bezig zijn met paarden als een manier om aan beweging te doen (57% versus 75%), als een manier om aan (top)sport te doen (37% versus 42%), vinden ze paarden fijn om mee te knuffelen (35% versus 72%) of beschouwen ze paarden (bijna) als een kind of partner (23% versus 47%).
- Significant *meer* dan gemiddeld denken paardenliefhebbers in dit cluster dat sociaal contact (4% versus 1%) en vrije beweging (3% versus 1%) minder belangrijk zijn voor paardenwelzijn. Significant *meer* dan gemiddeld menen ze dat prestaties *wel* goede indicaties zijn voor paardenwelzijn (49% versus 27%). Significant *minder* dan gemiddeld menen ze dat de hele dag ruwvoer tot de beschikking hebben (76% versus 85%) en elke dag borstelen (29% versus 34%) belangrijk is voor paardenwelzijn.

Samenvattend cluster 3:

In dit cluster komen de meeste paardenliefhebbers voor die van huis uit (door een agrarische achtergrond dan wel een paardenbedrijf) zijn opgegroeid en opgevoed met paarden. Dit cluster onderscheidt zich op veel terreinen duidelijk van de andere drie clusters. Op de eerste plaats zijn het veel vaker, wat oudere, mannen die we in dit cluster tegenkomen. Daarnaast komen we hier de meeste paardenliefhebbers tegen die voor hun inkomen volledig afhankelijk zijn van paarden. Toch geeft nog 46% aan verlies te maken zoals ze met paarden bezig

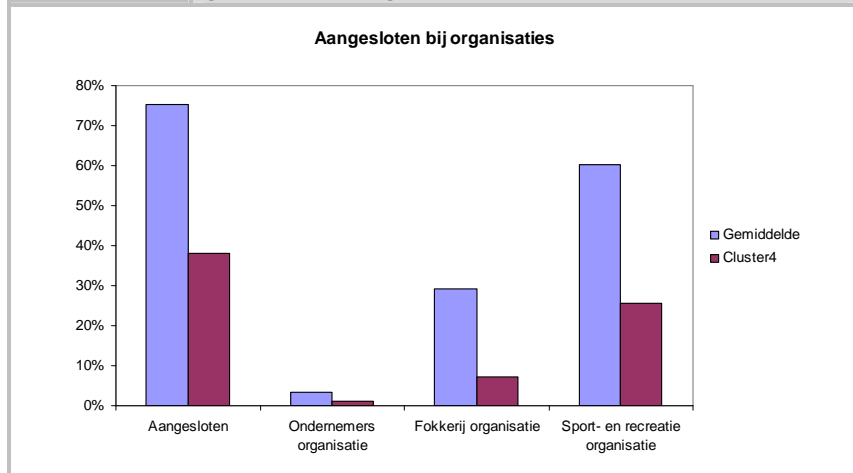
zijn. Hun inkomen verdienen ze op verschillende manieren maar vooral door het fokken van paarden. Ook vinden we in dit cluster relatief gezien de meeste handelaren, bestuurders, beoordelaars, leveranciers, trainers en paardenliefhebbers die paarden gezond maken of houden. Deze paardenliefhebber heeft, in vergelijking met de andere clusters, een duidelijk andere opvatting over de *mate waarin* en *waar* welzijnsproblemen voorkomen in Nederland. Ze zijn er minder van overtuigd *dat* ze voorkomen en *als* ze voorkomen, dan schatten zij in dat dat vooral is bij de hobbymatig gehouden paarden. Ze zijn er dan ook minder van overtuigd dat de overheid en de sector meer zouden moeten doen om paardenwelzijn beter te waarborgen in Nederland. Dit type paardenliefhebber ziet het met paarden bezig minder als een vorm van (top)sport – terwijl van alle clusters hier wel de meeste paardenliefhebbers tegenkomen die boven ZZ rijden! – en ziet het paard nauwelijks als 'fijn om mee te knuffelen' of '(bijna) als hun kind of partner'.

Cluster 4

Dit op één na kleinste cluster van 1044 paardenliefhebbers (24,5% van de paardenliefhebbers) heeft de volgende kenmerken:

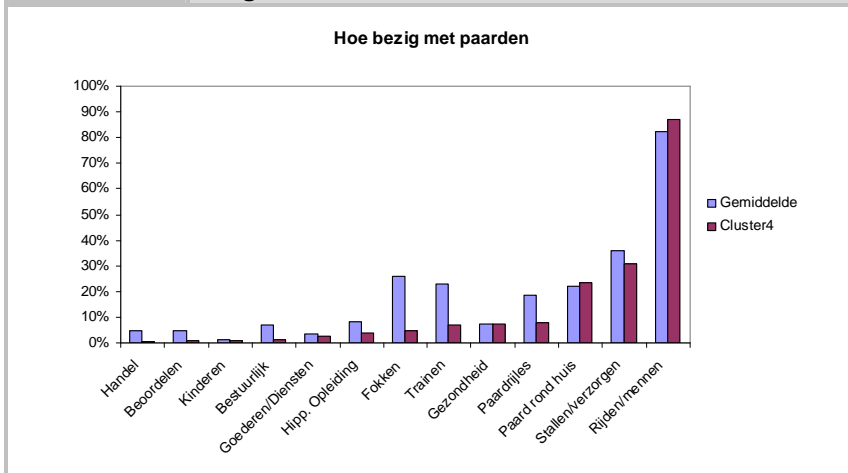
- De gemiddelde leeftijd van de paardenliefhebber in dit cluster is 33 jaar. Dit ligt dicht bij de gemiddelde leeftijd van 35 jaar.
- In vergelijking met het gemiddelde beeld ligt het aandeel *vrouwen* in dit cluster boven het gemiddelde (94% versus 85%).
- Significant *meer* dan gemiddeld komen de paardenliefhebbers in dit cluster voor het eerst in aanraking met paarden via de manege (58% versus 48%). Significant *minder* dan gemiddeld komen ze van huis uit voor het eerst in aanraking met paarden, bijvoorbeeld door een agrarische achtergrond (9% versus 20%) of een paardenbedrijf thuis (2% versus 3%).
- Slechts 38% van de paardenliefhebbers in dit cluster is aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij, *vee*/minder dan gemiddeld (namelijk 75%). Dit cluster is het minst georganiseerd van alle clusters. Voor alle typen organisaties geldt dat de paardenliefhebbers van cluster 4 significant minder dan gemiddeld zijn aangesloten bij een organisatie. Zie figuur 3.5.16.

Figuur 3.5.16 Percentages paardenliefhebbers van cluster 4 die aangesloten zijn bij een type organisatie in de paardenhouderij, vergeleken met het gemiddelde beeld

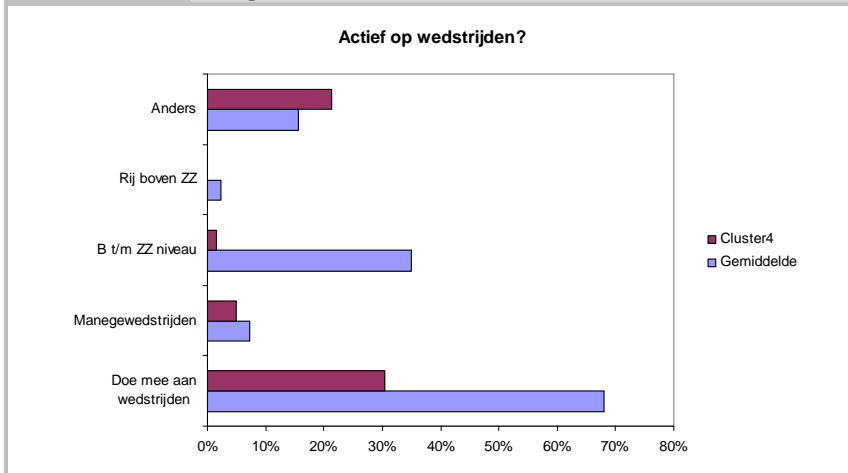

- De paardenliefhebbers uit dit cluster zijn significant *minder* bezig met het geven van rij- of menles, het fokken van paarden, het stallen of verzorgen van paarden, het handelen in paarden, het trainen van paarden, het volgen van een hippische opleiding, het beoordelen van paardenzaken en het in bestuurlijke zin bezig zijn met paarden. 87% rijdt/ment, waarbij er in dit cluster significant *meer* paardenliefhebbers aan menen, reining en endurance doen en significant *minder* aan springen, dressuur en eventing. Zie figuur 3.5.17.
- Van de paardenliefhebbers in dit cluster doet 70% *niet* mee aan wedstrijden. Dit is significant *meer* dan gemiddeld (32%). Hiermee bevat dit cluster het grootste aantal paardenliefhebbers dat niet aan wedstrijden meedoet. Zie figuur 3.5.18.

Figuur 3.5.17 Percentages paardenliefhebbers van cluster 4 die op bepaalde manieren met paarden bezig zijn, vergeleken met het gemiddelde beeld

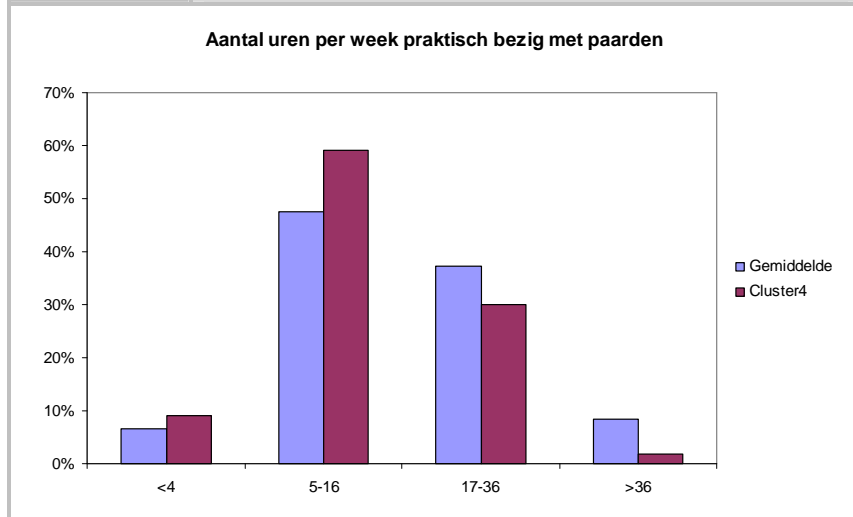

Figuur 3.5.18 Percentages paardenliefhebbers van cluster 4 die boven ZZ, B t/m ZZ rijden, aan manegewedstrijden meedoen, aan wedstrijden meedoen of anders hebben geantwoord op de vraag hoe ze rijden of mennen, vergeleken met het gemiddelde beeld

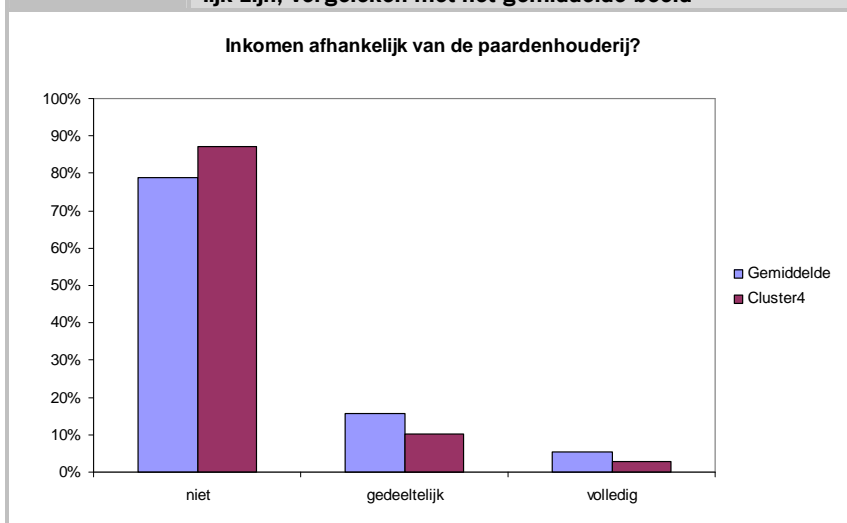
- Significant *meer* dan gemiddeld zijn de paardenliefhebbers van dit cluster minder dan 4 uur per week (9%) en 5 tot 16 uur per week (59%) bezig met paarden. Significant *minder* dan gemiddeld zijn ze meer dan 17 uur per week bezig met paarden. Zie figuur 3.5.19.

Figuur 3.5.19 Percentages paardenliefhebbers van cluster 4 die minder dan 4 uur, 5 tot 16 uur, 17 tot 36 uur en meer dan 36 uur per week praktisch met paarden bezig zijn, vergeleken met het gemiddelde beeld

- Significant *meer* dan gemiddeld zijn de paardenliefhebbers in dit cluster voor hun inkomen *niet* afhankelijk van met paarden bezig zijn (87% versus 79%). Zie figuur 3.5.20.
- De meeste paardenliefhebbers in dit cluster (71%) geven aan dat ze verlies draaien zoals zij met paarden bezig zijn. Dit is significant *meer* dan gemiddeld (60%). Significant *minder* dan gemiddeld draaien ze winst of spelen ze quitte.
- Significant *minder* dan gemiddeld menen deze paardenliefhebbers dat welzijnsproblemen niet of nauwelijks voorkomen (2% versus 9%) en dat ze name voorkomen bij de hobbymatig gehouden paarden (6% versus 15%). Significant *meer* dan gemiddeld vinden de paardenliefhebbers in dit cluster dat welzijnsproblemen onder paarden in de gehele sector (90% versus 65%) en met name in de professionele paardenhouderij (7% versus 4%) voorkomen.

Figuur 3.5.20 Percentages paardenliefhebbers van cluster 4 die voor hun inkomen niet, gedeeltelijk of volledig van paarden afhankelijk zijn, vergeleken met het gemiddelde beeld

- 74% van de paardenliefhebbers uit dit cluster meent dat de overheid via wet- en regelgeving meer zou moeten doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen, en dat is significant *meer* dan gemiddeld (55%). Verder meent 88% dat de paardensector via voorlichting en controles meer zou moeten doen om het welzijn te waarborgen (ten opzichte van 77% gemiddeld).
- Significant *minder* dan gemiddeld zijn paarden voor de paardenliefhebbers in dit cluster een manier om aan (top)sport te doen (17% versus 42%), zorgen ze voor glamour (23% versus 30%) en sociale contacten voor de paardenliefhebber (51% versus 60%). Significant *meer* dan gemiddeld vinden ze het fijn om voor paarden te zorgen en om met ze te knuffelen (84% versus 72%).
- Significant *minder* dan gemiddeld denken paardenliefhebbers in dit cluster dat contact met andere paarden (0% versus 1%) en vrije beweging in paddock of wei (0% versus 1%) onbelangrijk zijn voor paardenwelzijn. Significant *minder* dan gemiddeld denken ze dat prestaties bij wedstrijden goede indicaties zijn voor paardenwelzijn (7% versus 27%) en dat elke dag borstelen belangrijk is voor het welzijn (24% versus 34%). Significant *meer* dan gemiddeld denken ze dat de hele dag ruwvoer tot de beschikking hebben belangrijk is voor paardenwelzijn (93% versus 85%).

Samenvattend cluster 4:

Van alle clusters geldt voor dit cluster het meest dat ze niet van huis uit bekend zijn met paarden (door een agrarische achtergrond of paardenbedrijf) en dat ze voor het eerst in aanraking komen met paarden via de manege. Daarnaast valt dit cluster op doordat hier de meeste paardenliefhebbers voorkomen die *niet* zijn aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij. Deze paardenliefhebbers zijn voornamelijk bezig met rijden/mennen. Ze doen echter nauwelijks onder voor de andere clusters als we kijken naar het aantal uren per week dat ze praktisch met paarden bezig zijn. Ze doen verder van alle clusters het minst mee aan wedstrijden, op welk niveau dan ook. Ze vinden het belangrijk om voor paarden te zorgen en om met ze te knuffelen. Van alle clusters komen we in dit cluster de meeste paardenliefhebbers tegen die verlies maken zoals ze met paarden bezig zijn. Opvallend is verder dat er veel relatief goed op de hoogte lijken van indicaties en randvoorwaarden voor paardenwelzijn.

3.6 Informatiezoekgedrag van paardenliefhebbers

In deze paragraaf presenteren we hoe de paardenliefhebbers die we met de enquête hebben weten te bereiken, *gemiddeld* en per *cluster* hebben geantwoord op de vragen over hun informatiezoekgedrag. Uit de respons op drie vragen is het informatiezoekgedrag van de paardenliefhebbers getypeerd. De vragen waren:

- Hoe komt u aan informatie over paarden?
- Naar welke informatie over paarden bent u vooral op zoek?
- Welke informatie vindt u moeilijk om te vinden?

Achtereenvolgens bespreken we in deze paragraaf de respons op de drie vragen. Bij elke vraag komt eerst aan bod hoe de paardenliefhebbers gemiddeld hebben geantwoord en daarna geven we de significante verschillen tussen deze gemiddelde respons en de respons van de clusters.

3.6.1 Hoe komen paardenliefhebbers aan informatie over paarden?

Op de vraag 'Hoe komt u aan informatie over paarden?' waren meerdere antwoorden mogelijk. Van alle paardenliefhebbers die de enquête hebben ingevuld, geeft maar liefst 83% aan "via persoonlijke contacten met andere mensen die op

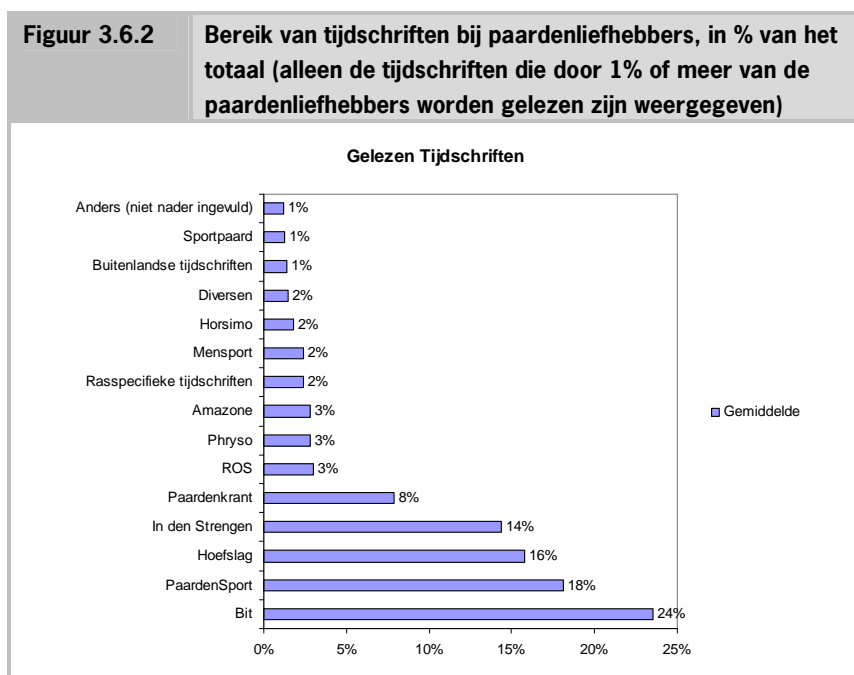
dezelfde manier als ik met paarden bezig zijn" aan informatie over paarden te komen. Op de tweede plaats staat de dierenarts en op de derde plaats de hoefsmid. De rij-instructeur, tijdschriften en het internet blijken nagenoeg even populair te zijn als kanalen om aan informatie over paarden te komen. Zij staan samen op een gedeelde vierde plaats. Op een gedeelde vijfde plaats staan boeken, de stamboekvereniging en de rijvereniging/sport- en recreatieorganisatie. Hieruit blijkt duidelijk dat paardenliefhebbers in Nederland veel meer dan via de in principe daarvoor gecreëerde kanalen, *bij elkaar* te rade gaan wanneer ze op zoek zijn naar informatie. Daarnaast valt op dat hoefsmeden, die, zo zouden we kunnen stellen, niet in het bijzonder in het leven zijn geroepen om paardenliefhebbers te informeren over paardenzaken, op grote schaal *we/als* zodanig worden beschouwd en benut. Zie figuur 3.6.1.

Figuur 3.6.1 Bereik van kanalen bij paardenliefhebbers, in % van het totaal

Zoals gezegd vinden we op een gedeelde vierde plaats de tijdschriften als kanaal om aan informatie over (welzijn van) paarden te komen. Als we kijken naar de respons op de vraag *welke* tijdschriften de paardenliefhebber precies leest, komt Bit naar voren als het populairste tijdschrift; bijna een kwart van alle paar-

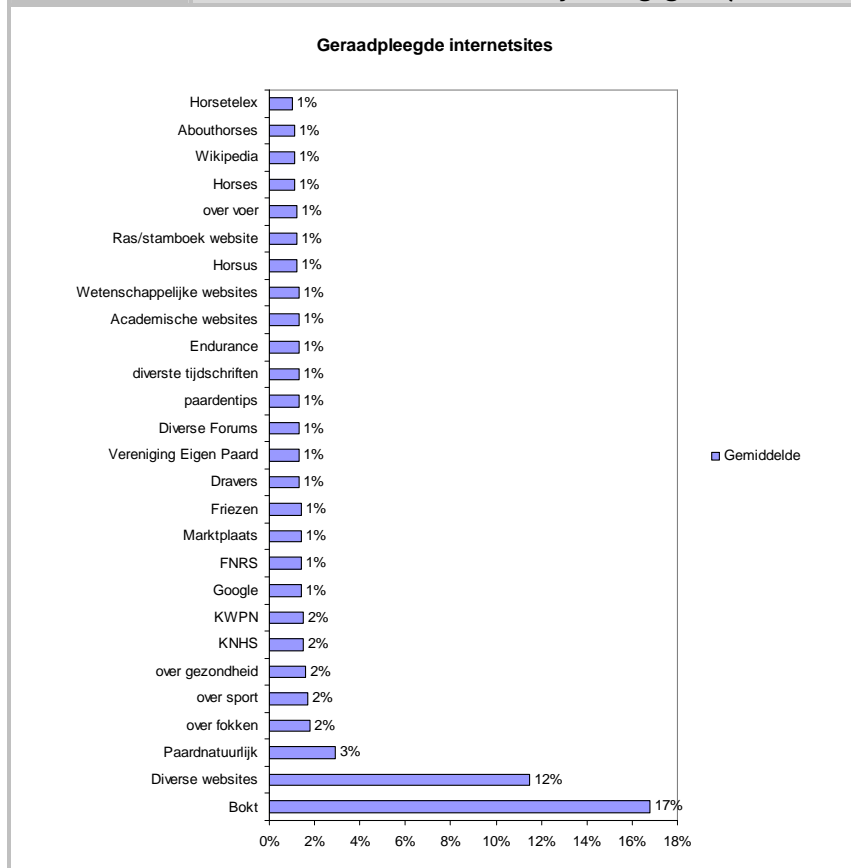
denliefhebbers benut het om aan informatie over paarden te komen. Op de tweede plaats staat PaardenSport en op de derde plaats Hoefslag. Zie figuur 3.6.2.

Van de internetsites die de paardenliefhebber benut om aan informatie te komen, komt www.bokt.nl naar voren als de meest populaire website (zie figuur 3.7.3). Binnen de categorie 'diverse websites' wordt een grote variatie aan websites genoemd die steeds door minder dan tien mensen worden gelezen. Op de derde plaats staat de website www.paardnatuurlijk.nl. Zie figuur 3.6.3.

Figuur 3.6.3 Bereik van websites bij paardenliefhebbers, in % van het totaal (alleen de websites die door 1% of meer van de paardenliefhebbers worden bezocht zijn weergegeven)

Boeken staan op een (gedeelde) vijfde plaats als kanaal om aan informatie te komen. De onderwerpen waarover de respondent boeken leest zijn zeer divers (in de categorie 'diversen' vallen alleen boeken die genoemd zijn en door minder dan tien paardenliefhebbers worden gelezen). Verder worden vooral boeken over onderwerpen als rijden/training gelezen alsook boeken over Natural Horsemanship (NH) en gezondheid. Zie figuur 3.6.4.

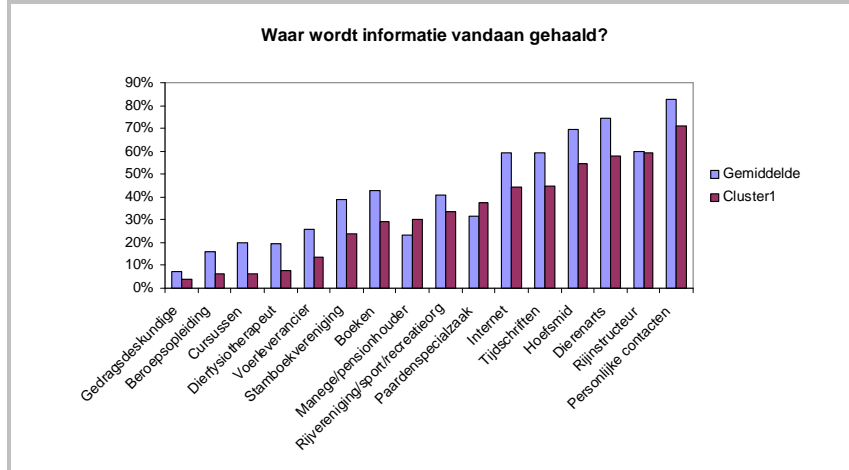

Hierna beschrijven we op welke punten en hoe de respons van de clusters afwijkt van de gemiddelde respons op deze vragen. In de *figuren* presenteren we telkens *alle* uitslagen van het betreffende cluster. In de *toelichting* bij de figuren beschrijven we telkens alleen in hoeverre en hoe de respons van het cluster *significant afwijkt* van het gemiddelde beeld.

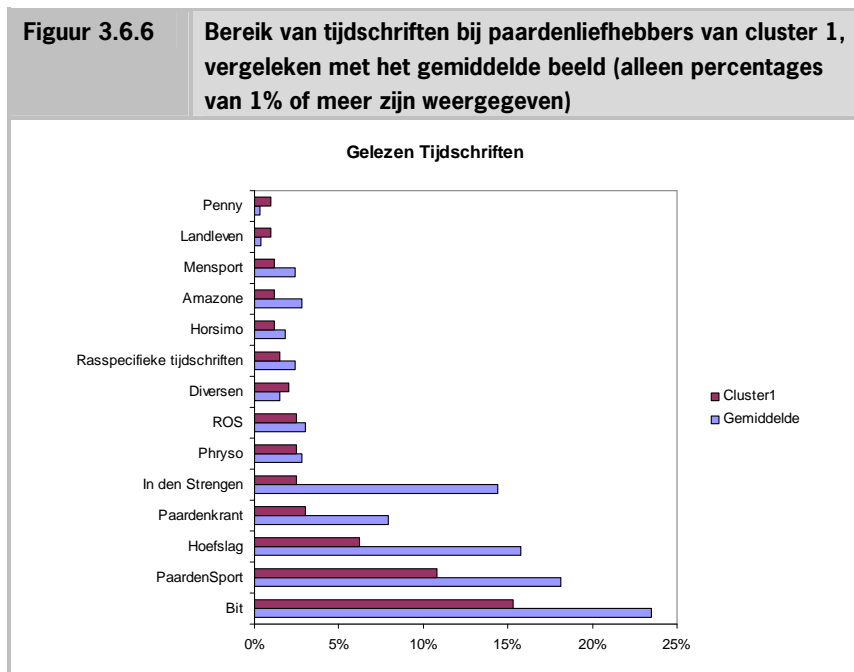
Cluster 1

Het meest gebruikte kanaal van de paardenliefhebber uit dit cluster om informatie te zoeken is persoonlijk contact (71%). Dit is overigens significant *minder* in vergelijking met de andere clusters (83%). Significant *meer* dan gemiddeld komt deze paardenliefhebber aan informatie via de manege-/pensionhouder (30% versus 23%) en de paardenspecialzaak (37% versus 32%). Significant *minder* dan gemiddeld komt dit type paardenliefhebber aan informatie via nagenoeg *alle* andere genoemde kanalen. Zie figuur 3.6.5.

Figuur 3.6.5 Bereik van kanalen bij paardenliefhebbers van cluster 1, vergeleken met het gemiddelde beeld

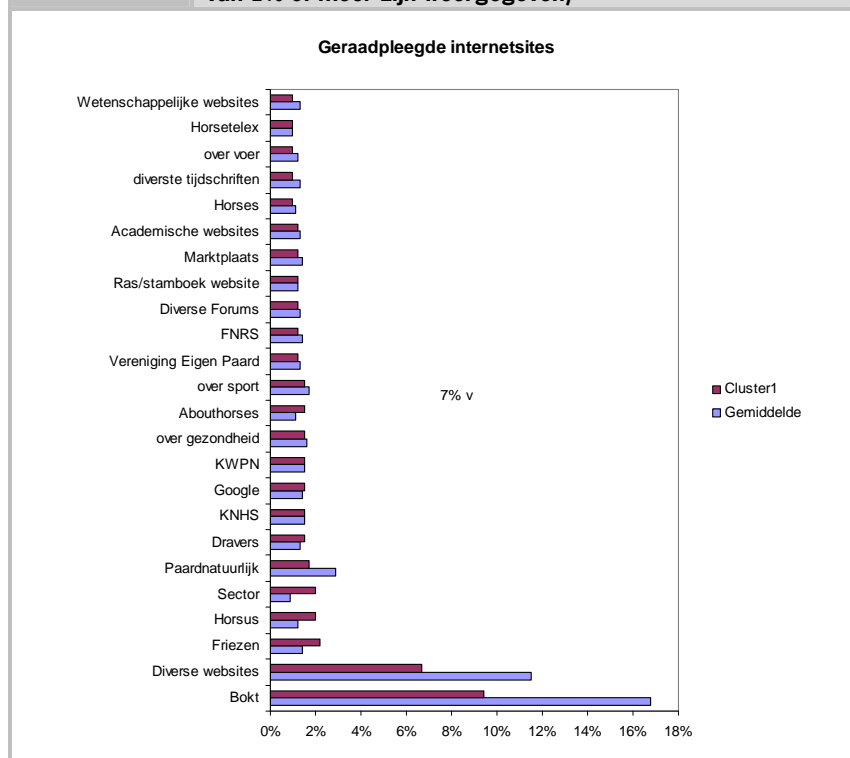

Het meest gelezen tijdschrift in dit cluster is Bit (15%), maar dit is significant *minder* dan de andere clusters (24%). Significant *meer* dan gemiddeld lezen de paardenliefhebbers van dit cluster de Penny (1% versus 0%) en Landleven (1% versus 0%). Bijna alle andere tijdschriften lezen ze significant *minder* dan gemiddeld. Zie figuur 3.6.6.

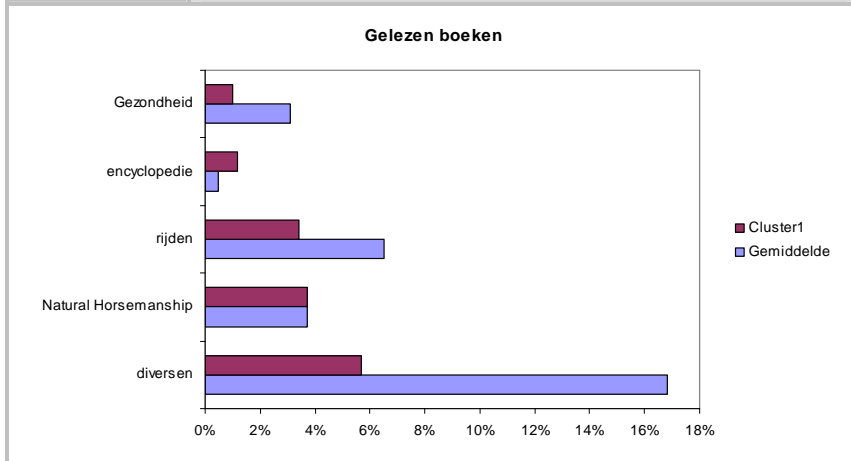
De website die de paardenliefhebbers van dit cluster het meest bezoeken is www.bokt.nl (9%). Echter is dit significant *minder* dan de andere clusters (17%). Ook 'diverse' internetsites worden significant *minder* dan gemiddeld bezocht (7% versus 12%). Alle overige verschillen zijn niet significant. Zie figuur 3.6.7.

Figuur 3.6.7 Bereik van websites bij paardenliefhebbers van cluster 1, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1% of meer zijn weergegeven)

De paardenliefhebbers uit dit cluster zoeken niet zoveel in boeken naar informatie. Significant *minder* dan gemiddeld lezen ze over specifiek rijden (3% versus 7%) en andere zeer diverse onderwerpen (6% versus 17%). Zie figuur 3.6.8.

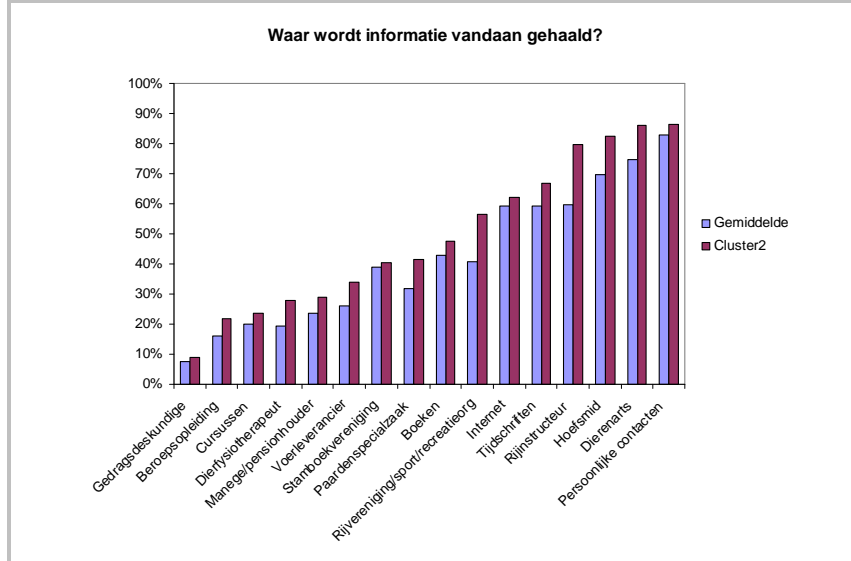
Figuur 3.6.8 Bereik van boeken over bepaalde onderwerpen bij paardenliefhebbers van cluster 1, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1% of meer zijn weergegeven)

Cluster 2

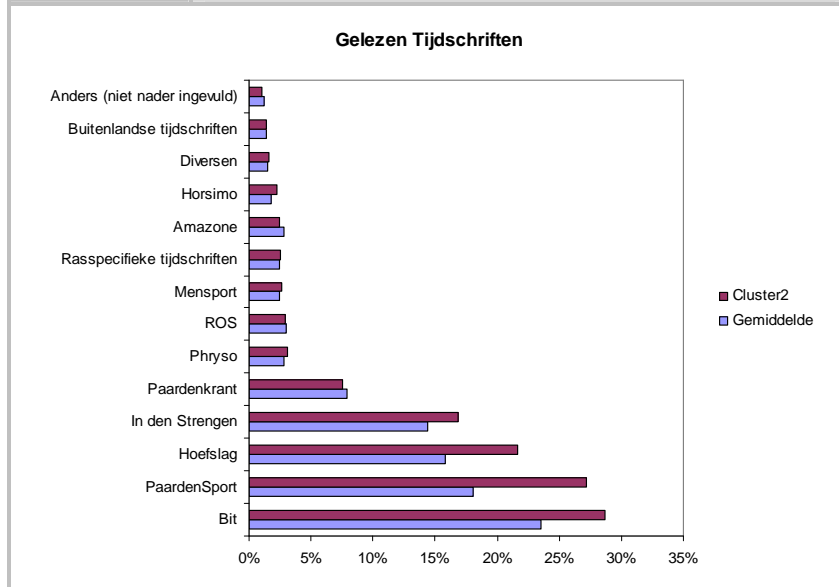
Significant *meer* dan gemiddeld komen deze paardenliefhebbers aan informatie via nagenoeg *alle* genoemde kanalen. Het persoonlijk contact staat ook voor hen op nummer 1, namelijk 87%. Op de tweede en derde plek staan respectievelijk de dierenarts en de hoefsmid, die allebei door de paardenliefhebbers in dit cluster significant *meer* benut worden als informatiekanaal in vergelijking met de andere clusters. Zie figuur 3.6.9.

Figuur 3.6.9 Bereik van kanalen bij paardenliefhebbers van cluster 2, vergeleken met het gemiddelde beeld

Het meest gelezen tijdschrift in dit cluster is Bit (29%). Dit is significant *meer* in vergelijking met de andere clusters (24%). Ook significant *meer* dan gemiddeld benut de paardenliefhebber van dit cluster de tijdschriften PaardenSport (27% versus 18%), Hoefslag (22% versus 16%) en In de Strengen (17% versus 14%) om aan informatie over paarden te komen. Zie figuur 3.6.10.

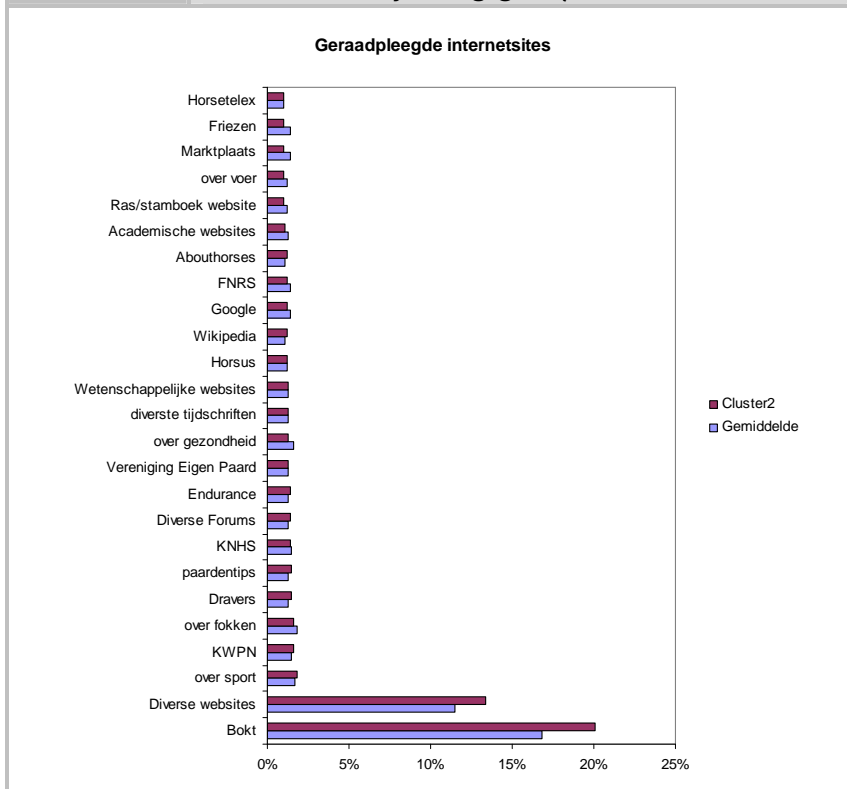
Figuur 3.6.10 Bereik tijdschriften bij paardenliefhebbers van cluster 2, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1% of meer zijn weergegeven)

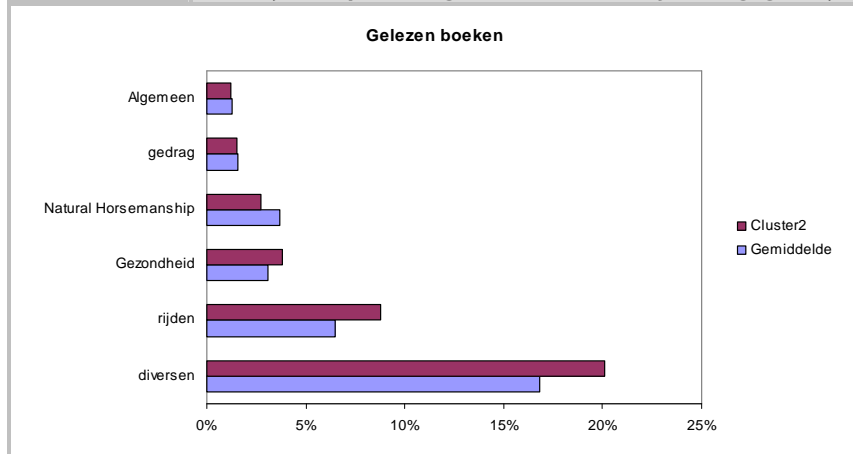
De meest bezochte internetsite in dit cluster is www.bokt.nl (20%). Dit is significant *meer* dan gemiddeld (17%). Ook significant *meer* dan gemiddeld benut de paardenliefhebber van dit cluster diverse websites (niet nader gespecificeerd, 13% versus 12%) om aan informatie over paarden te komen. Zie figuur 3.6.11.

Figuur 3.6.11 Bereik van websites bij paardenliefhebbers van cluster 2, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1% of meer zijn weergegeven)

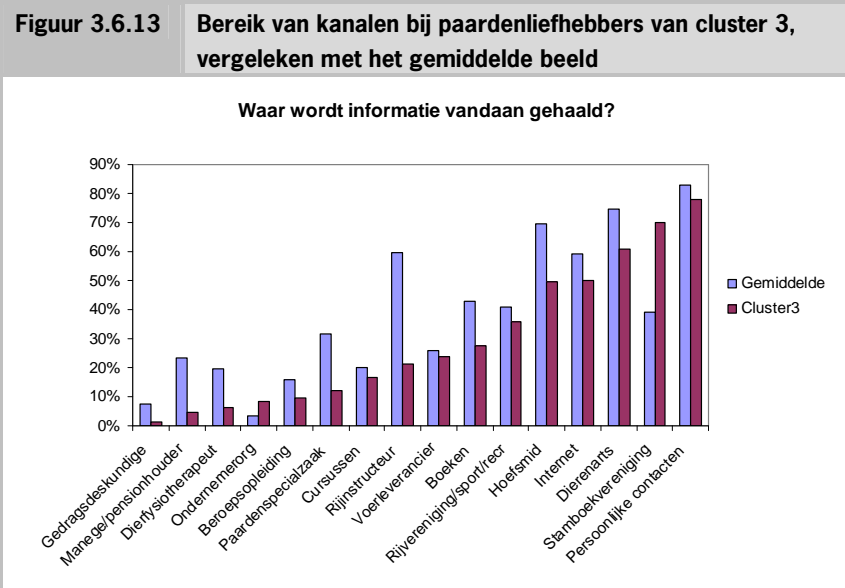
De paardenliefhebbers van dit cluster geven aan over zeer diverse onderwerpen boeken te lezen. Dit is significant *meer* dan gemiddeld (20% versus 17%). Meer specifiek leest deze groep significant *meer* boeken over rijden (9% versus 7%) en significant *minder* over Natural Horsemanship (3% versus 4%). Zie figuur 3.6.12.

Figuur 3.6.12 Bereik van boeken over bepaalde onderwerpen bij paardenliefhebbers van cluster 2, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1 of meer zijn weergegeven)

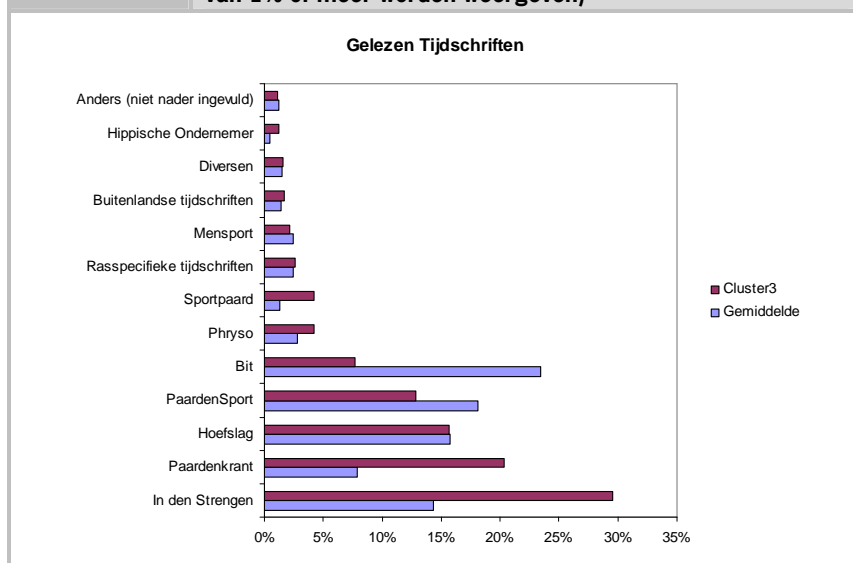
Cluster 3

Ook voor de paardenliefhebbers uit cluster 3 is het persoonlijk contact met andere paardenliefhebbers de belangrijkste manier om aan informatie over paarden te komen (78%), dit is echter niet significant meer of minder in vergelijking met het gemiddelde van 83%. Significant *meer* dan gemiddeld komt deze paardenliefhebber via de stamboekvereniging (70% versus 39%) en via de ondernemersvereniging (8% versus 3%) aan informatie over paarden. Significant *minder* dan gemiddeld komen ze aan informatie via bijna alle andere genoemde kanalen. Zie figuur 3.6.13.

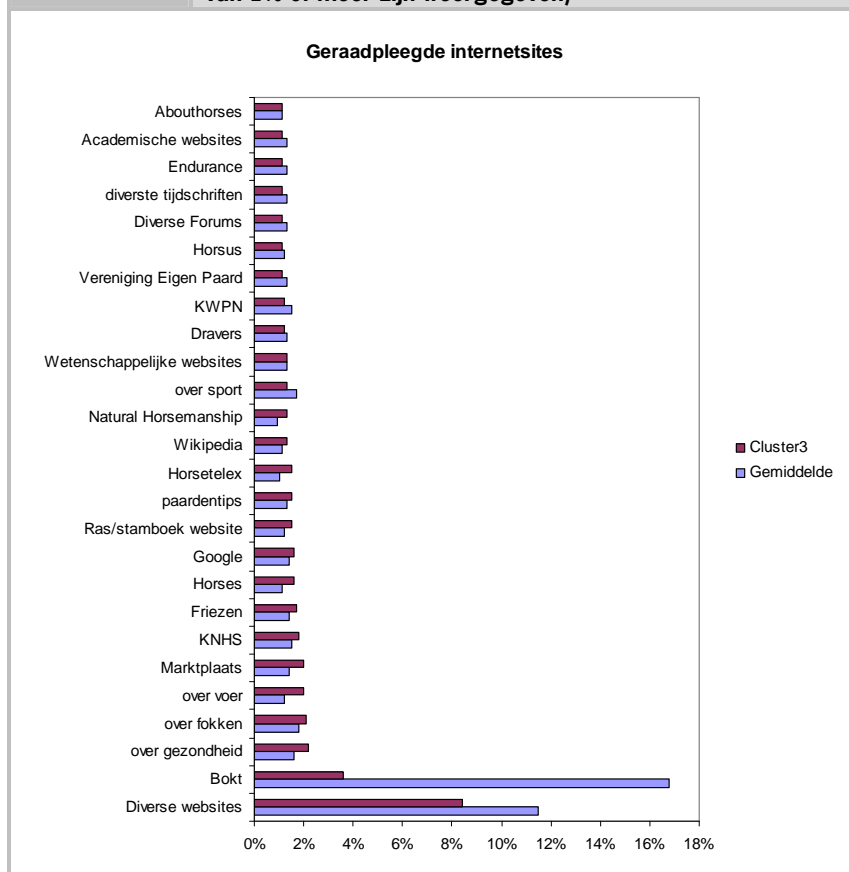
Het meest gelezen tijdschrift in dit cluster is het tijdschrift van het KWPN, In den Strengen (30%). Dit wordt significant *meer* dan gemiddeld gelezen (14%). Ook significant *meer* dan gemiddeld benut de paardenliefhebber van dit cluster de tijdschriften Paardenkrant (20% versus 8%), Sportpaard (4% versus 1%), Phryso (4% versus 3%) en de Hippische ondernemer (1,2% versus 0,5%) om aan informatie over paarden te komen. Binnen dit cluster worden verder de tijdschriften PaardenSport (13% versus 18%) en Bit (7% versus 24%) significant *minder* gelezen. Zie figuur 3.6.14.

Figuur 3.6.14 Bereik van tijdschriften bij paardenliefhebbers van cluster 3, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1% of meer worden weergegeven)

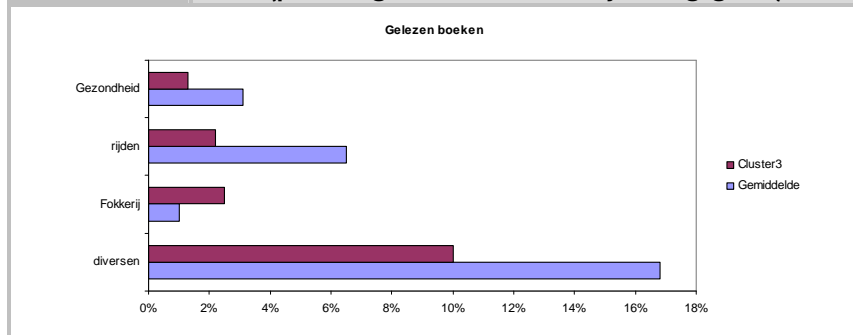
Paardenliefhebbers uit cluster 3 raadplegen zeer diverse websites (8%), maar dat is nog altijd significant *minder* dan andere clusters (12%). Op de tweede plaats komt de website www.bokt.nl, maar ook deze wordt significant *minder* bezocht door dit cluster (4% versus 17%). Zie figuur 3.6.15.

Figuur 3.6.15 Bereik van websites bij paardenliefhebbers van cluster 3, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1% of meer zijn weergegeven)

In vergelijking met de andere clusters zoeken de paardenliefhebbers in dit cluster minder informatie over paarden door het lezen van boeken. Wel is het zo dat significant *meer* dan gemiddeld de paardenliefhebber van dit cluster boeken over fokkerij benut (3% versus 1%) Zie figuur 3.6.16.

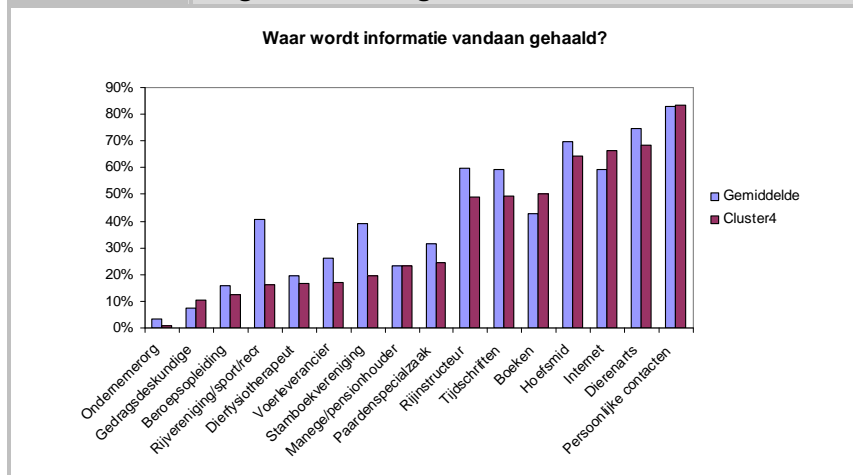
Figuur 3.6.16 Bereik van boeken over bepaalde onderwerpen bij paardenliefhebbers van cluster 3, vergeleken met het gemiddelde beeld (percentages van 1% of meer zijn weergegeven)

Cluster 4

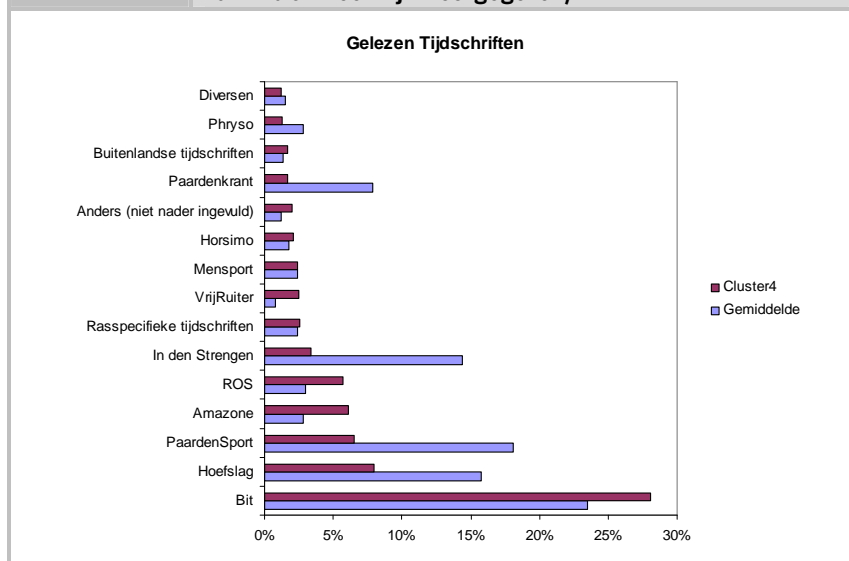
Ook het laatste, vierde cluster komt voornamelijk aan informatie via persoonlijke contacten (83%). Significant *meer* dan gemiddeld komt dit type paardenliefhebber via gedragsdeskundigen (11% versus 7%), het internet (66% versus 59%) en door het lezen van boeken (50% versus 43%) aan informatie over paarden. Significant *minder* dan gemiddeld komt dit type via nagenoeg *alle* andere kanalen aan informatie. Zie figuur 3.6.17.

Figuur 3.6.17 Bereik van kanalen bij paardenliefhebbers van cluster 4, vergeleken met het gemiddelde beeld

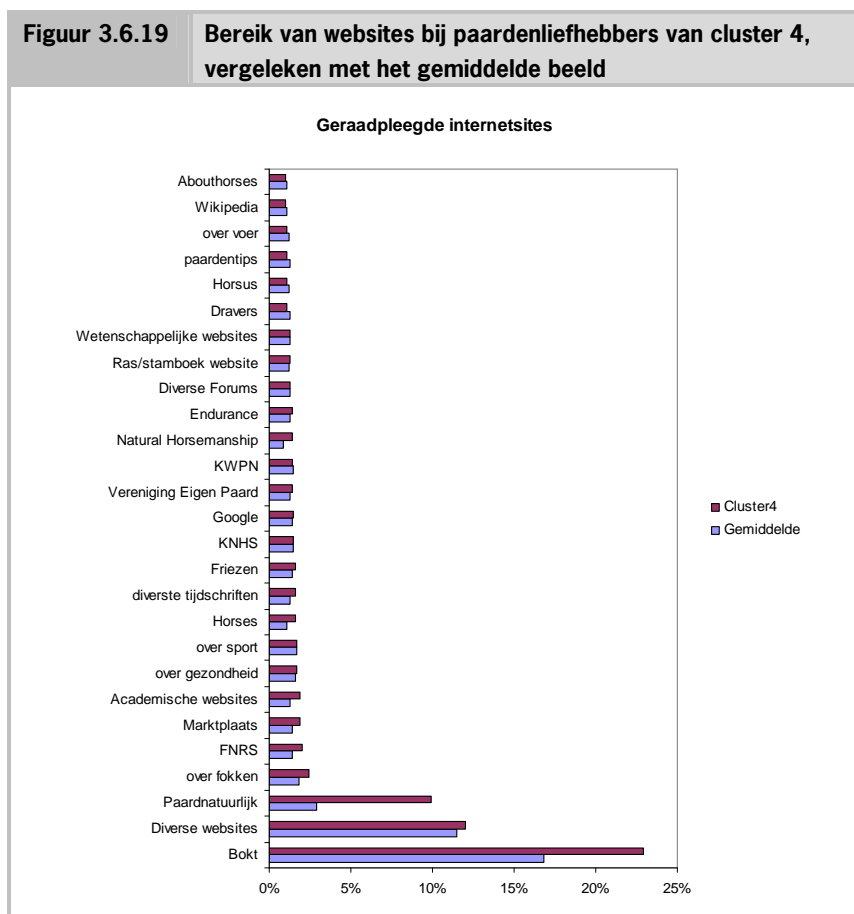

Paardenliefhebbers uit cluster 4 lezen erg graag Bit (28%), wat significant *meer* is in vergelijking met de andere clusters (24%). Daarna komen Hoefslag (16%) en PaardenSport (18%). Beide tijdschriften worden echter significant *minder* gelezen dan in de andere clusters. Ook In den Strengen en de Paardenkrant worden significant *minder* gelezen door paardenliefhebbers in dit cluster. Significants *meer* dan gemiddeld worden de tijdschriften ROS (6% versus 3%) en Amazone (6% versus 3%) benut om aan informatie over paarden te komen. Zie figuur 3.6.18.

Figuur 3.6.18 Bereik van tijdschriften bij paardenliefhebbers van cluster 4, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1% of meer zijn weergegeven)

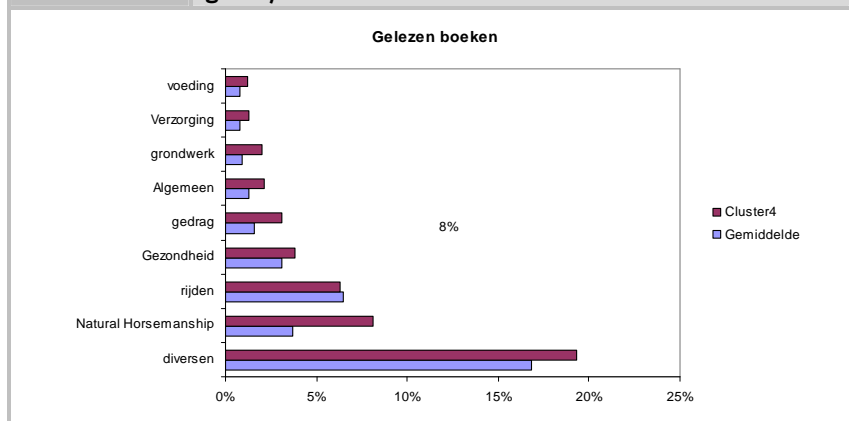
Veel paardenliefhebbers uit dit cluster bezoeken www.bokt.nl (23%). Dat is significant *meer* dan gemiddeld (17%). Ook www.paardnatuurlijk.nl is een favoriete website (10% versus 3%). De andere verschillen zijn niet significant. Zie figuur 3.6.19.

Significant *meer* dan gemiddeld benut de paardenliefhebber van dit cluster boeken over diverse onderwerpen (19% versus 17%) en Natural Horsemanship (8% versus 4%) om aan informatie over paarden te komen. Daarna volgen boeken over paardrijden en over gezondheid. Zie figuur 3.6.20.

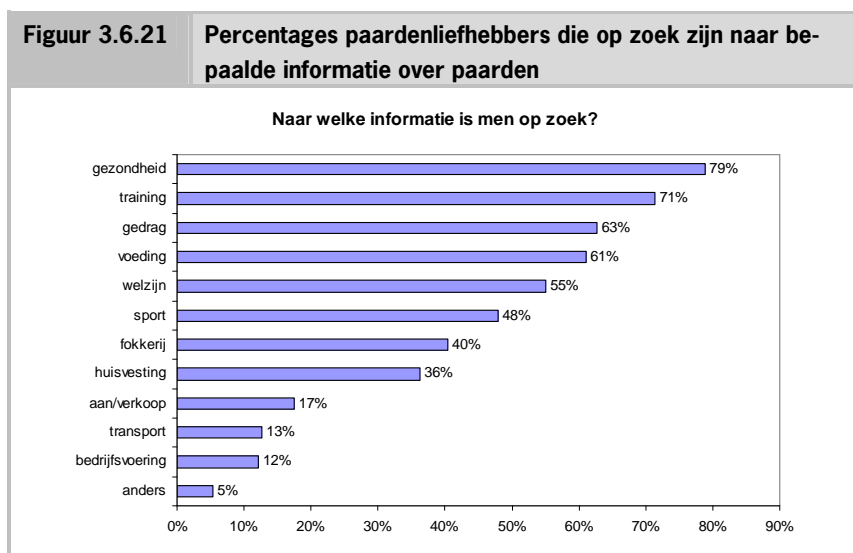
Figuur 3.6.20 Bereik van boeken over bepaalde onderwerpen bij paardenliefhebbers van cluster 4, vergeleken met het gemiddelde beeld (alleen percentages van 1% of meer worden weergegeven)

Tot besluit staan we stil bij een verwachting die we hadden voor het uitzetten van de enquête, namelijk dat het erop leek dat paardenliefhebbers in Nederland op verschillende manieren aan hun kennis over (het welzijn van) paarden komen. Deze verwachting is getoetst met vraag 10. Naar aanleiding van de analyse concluderen we dat er meer *overeenkomsten* dan *verschillen* zijn in de wijzen waarop paardenliefhebbers aan informatie over paarden komen, waarbij 'via persoonlijke contacten met andere mensen die op dezelfde manier als ik met paarden bezig zijn', de dierenarts en de hoefsmid de populairste kanalen blijken te zijn. Er zijn echter ook interessante verschillen tussen de vier clusters aan te wijzen, wanneer we verder kijken dan deze drie populairste kanalen.

3.6.2 Naar welke informatie zijn paardenliefhebbers op zoek?

Ook op de vraag 'Naar welke informatie over paarden bent u vooral op zoek?' konden respondenten meerdere antwoorden geven. Gezondheid is met 79% het meest gezochte onderwerp. Op de tweede plaats staat informatie over training. Op een gedeelte derde plaats staat informatie over gedrag en voeding en op de vierde plaats welzijn, gevolgd door informatie over sport en wedstrijden. Zie figuur 3.6.21.

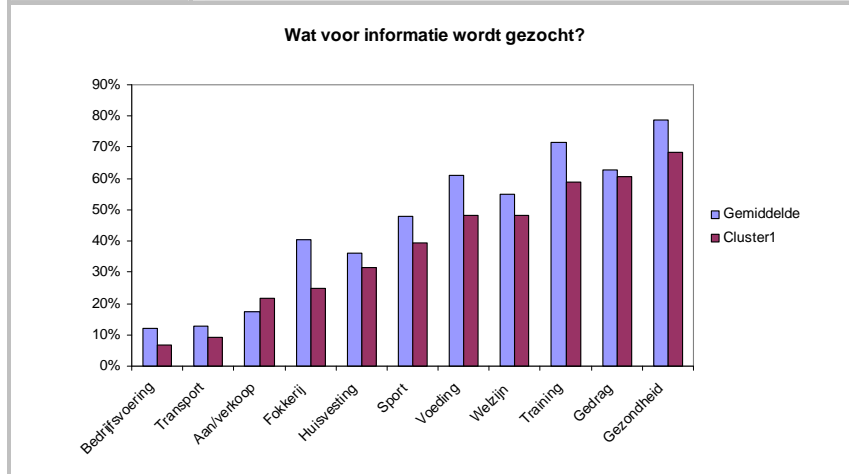

Hierna beschrijven we op welke punten en hoe de respons van de clusters op deze vraag afwijkt van de gemiddelde respons. In de *figuren* presenteren we telkens *alle* uitslagen van het betreffende cluster. In de *toelichting bij de figuren* beschrijven we telkens alleen in hoeverre en hoe de respons van het betreffende cluster *significant afwijkt* van het gemiddelde beeld.

Cluster 1

De meeste paardenliefhebbers uit dit cluster zijn vooral op zoek naar informatie over gezondheid, gevolgd door informatie over gedrag en training. Significant *meer* dan gemiddeld is dit type paardenliefhebber op zoek naar informatie over het aan- of verkopen van paarden (22% versus 17%). Dit type is verder significant *minder* dan gemiddeld op zoek naar *alle* andere onderwerpen. Zie figuur 3.6.22.

Figuur 3.6.22 Percentages paardenliefhebbers van cluster 1 die op zoek zijn naar bepaalde informatie over paarden, in vergelijking met het gemiddelde beeld

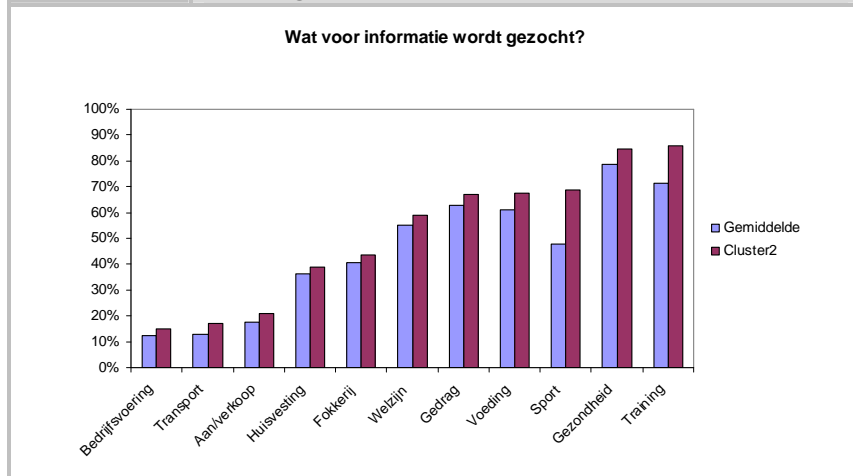
Cluster 2

Deze paardenliefhebbers zijn vooral op zoek naar informatie over training, gezondheid en sport. Significant *meer* dan gemiddeld zoekt dit type paardenliefhebber informatie over nagenoeg *alle* onderwerpen en dan vooral over training (86% versus 71%) en sport (69% versus 48%). Zie figuur 3.6.23.

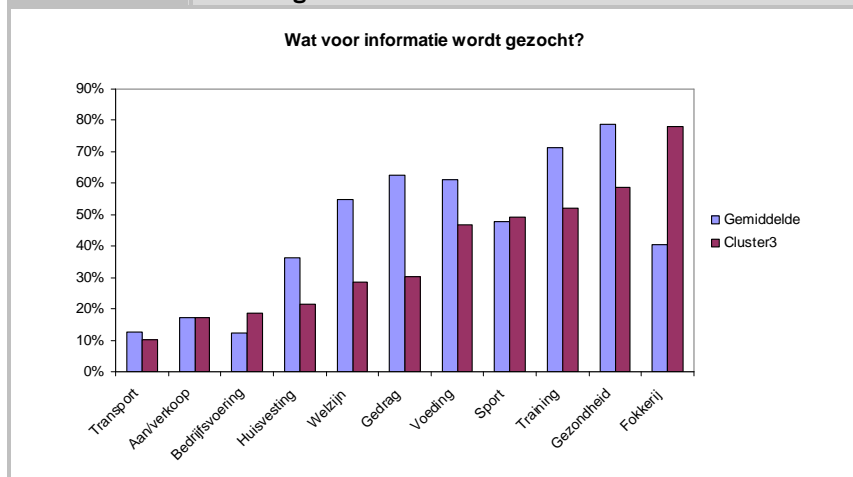
Cluster 3

Deze paardenliefhebbers zoeken vooral informatie over fokkerij, gezondheid en training. Significant *meer* dan gemiddeld zijn deze paardenliefhebbers op zoek naar informatie over fokkerij (78% versus 40%) en bedrijfsvoering (19% versus 12%). Naar bijna alle andere onderwerpen zijn ze significant *minder* op zoek. Zie figuur 3.6.24.

Figuur 3.6.23 Percentages paardenliefhebbers van cluster 2 die op zoek zijn naar bepaalde informatie over paarden, in vergelijking met het gemiddelde beeld

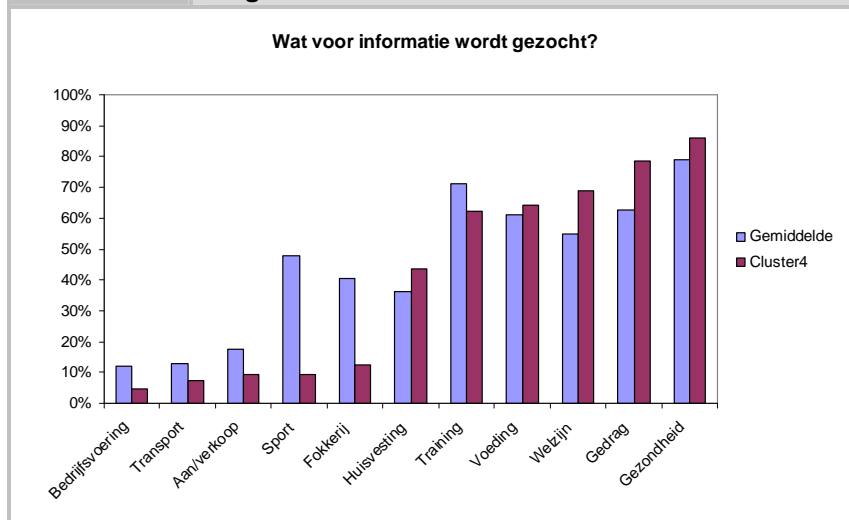
Figuur 3.6.24 Percentages paardenliefhebbers van cluster 3 die op zoek zijn naar bepaalde informatie over paarden, in vergelijking met het gemiddelde beeld

Cluster 4

Deze paardenliefhebbers zijn vooral op zoek naar informatie over gezondheid, gedrag en welzijn. Significant *meer* dan gemiddeld zoeken ze informatie over gezondheid (86% versus 79%), huisvesting (44% versus 36%), gedrag (79% versus 63%) en welzijn (69% versus 55%). Significant *minder* dan gemiddeld zoeken ze naar informatie over training (62% versus 71%), transport (7% versus 13%), de aan- of verkoop van paarden (9% versus 17%), sport (9% versus 48%), fokkerij (12% versus 40%) en bedrijfsvoering (5% versus 12%). Zie figuur 3.6.25.

Figuur 3.6.25 Percentages paardenliefhebbers van cluster 4 die zoeken naar bepaalde informatie over paarden, in vergelijking met het gemiddelde beeld

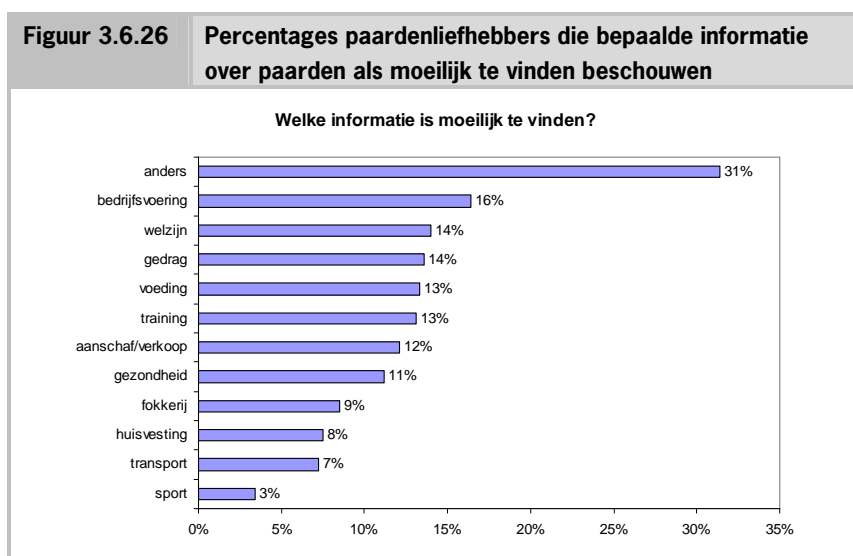

Tot besluit staan we stil bij de verwachting die we hadden voor het uitzetten van de enquête, namelijk dat het erop leek dat paardenliefhebbers in Nederland verschillen in de onderwerpen waarover ze kennis zoeken. Deze verwachting is getoetst met vraag 11. Uit de analyse hierboven concluderen we opnieuw dat er zowel overeenkomsten als verschillen zijn tussen de vier clusters. Ze hebben met elkaar gemeen dat ze alle op de eerste plaats geïnteresseerd zijn in informatie over gezondheid. Er zijn echter ook verschillen. Zo is cluster 3 veel meer geïnteresseerd in informatie over fokkerij en bedrijfsvoering dan de andere drie clusters. Clusters 1 en 3 zijn verder bijvoorbeeld duidelijk meer geïnteresseerd

in sport dan de andere twee clusters. Verder verschillen de clusters van elkaar in het *aantal* onderwerpen waarover ze informatie zoeken.

3.6.3 Welke informatie vinden paardenliefhebbers moeilijk om te vinden?

Op de vraag 'Welke informatie vindt u moeilijk om te vinden?' waren meerdere antwoorden mogelijk. Allereerst is zeer opvallend dat een groot deel van de paardenliefhebbers, om precies te zijn maar liefst 30%, gebruik heeft gemaakt van de categorie 'anders' door *daar* aan te geven dat ze menen dat informatie over paarden in het algemeen *makkelijk* te verkrijgen is. Bij nader inzien zijn we vergeten de antwoordcategorie 'Informatie over paarden is volgens mij niet moeilijk om te vinden' toe te voegen. Op de eerste plaats blijken paardenliefhebbers vooral moeite te hebben met het vinden van informatie over *bedrijfsvoering* (16% van de paardenliefhebbers), gevolgd door informatie over *welzijn* (14%), *gedrag* (14%) en *voeding* (13%). Zie figuur 3.6.26.

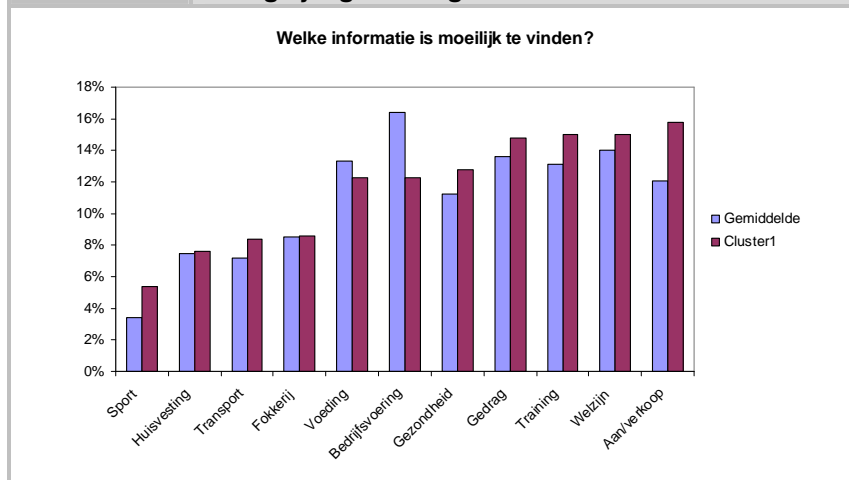

Hierna beschrijven op welke punten en hoe de respons van de clusters op deze vraag afwijkt van deze gemiddelde respons. In de *figuren* presenteren we telkens *alle* uitslagen van het betreffende cluster. In de *toelichting bij de figuren* beschrijven we telkens alleen in hoeverre en hoe de respons van het betreffende cluster *significant afwijkt* van het gemiddelde beeld.

Cluster 1

De meeste moeite hebben deze paardenhouders met het vinden van informatie over aan-/verkoop, welzijn en training. Deze paardenliefhebbers vinden significant *meer* dan gemiddeld dat informatie over de aanschaf of verkoop van paarden (16% versus 12%) en sport (5% versus 3%) moeilijk te vinden is en significant *minder* dat informatie over bedrijfsvoering moeilijk te vinden is. Zie figuur 3.6.27.

Figuur 3.6.27 Percentages paardenliefhebbers van cluster 1 die bepaalde informatie over paarden als moeilijk te vinden beschouwen, in vergelijking met het gemiddelde beeld

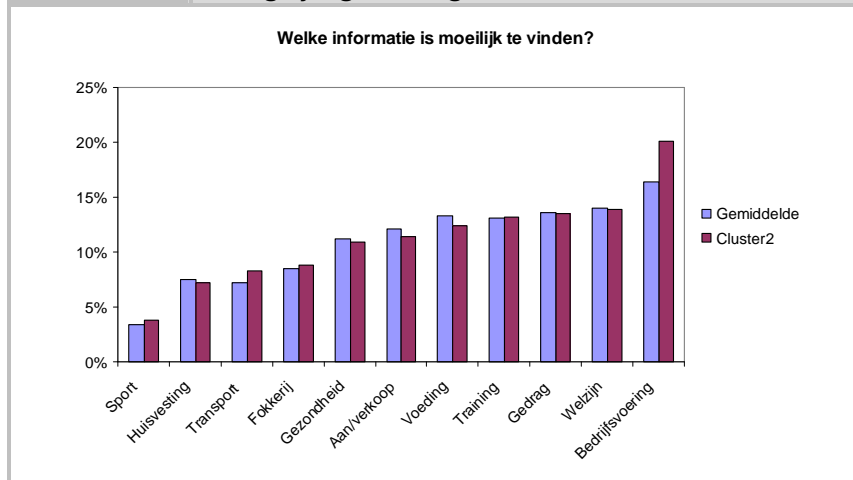
Cluster 2

Dit type paardenliefhebber vindt informatie over bedrijfsvoering significant *meer* dan gemiddeld moeilijk om te vinden. Daarna volgen welzijn en gedrag. Zie figuur 3.6.28.

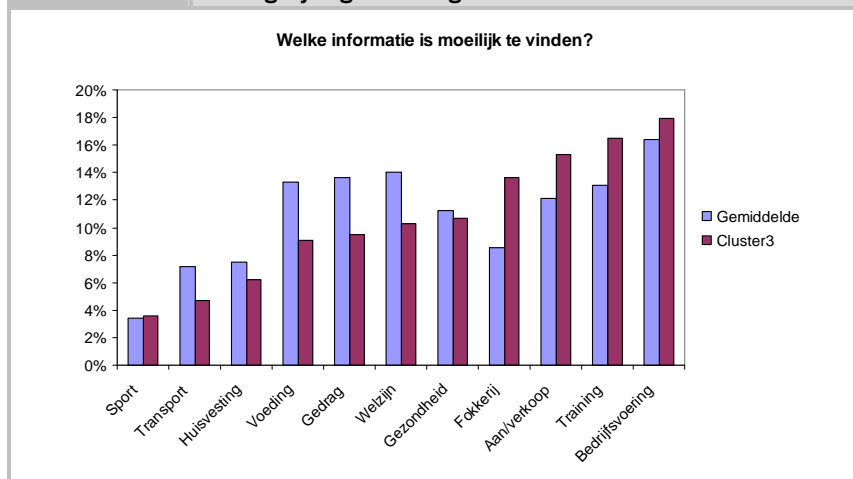
Cluster 3

Vooral informatie over bedrijfsvoering, training en aan-/verkoop is volgens deze paardenliefhebbers moeilijker te vinden. Significanter *meer* dan gemiddeld vinden ze dat informatie over training (17% versus 13%), aanschaf/verkoop (15% versus 12%) en fokkerij (14% versus 9%) moeilijk te vinden is. Significanter *minder* dan gemiddeld vinden deze paardenliefhebbers informatie over voeding (9% versus 13%), gedrag (10% versus 14%), welzijn (10% versus 14%) en transport (5% versus 7%) moeilijk te vinden. Zie figuur 3.6.29.

Figuur 3.6.28 Percentages paardenliefhebbers van cluster 2 die bepaalde informatie over paarden als moeilijk te vinden beschouwen, in vergelijking met het gemiddelde beeld

Figuur 3.6.29 Percentages paardenliefhebbers van cluster 3 die bepaalde informatie over paarden als moeilijk te vinden beschouwen, in vergelijking met het gemiddelde beeld

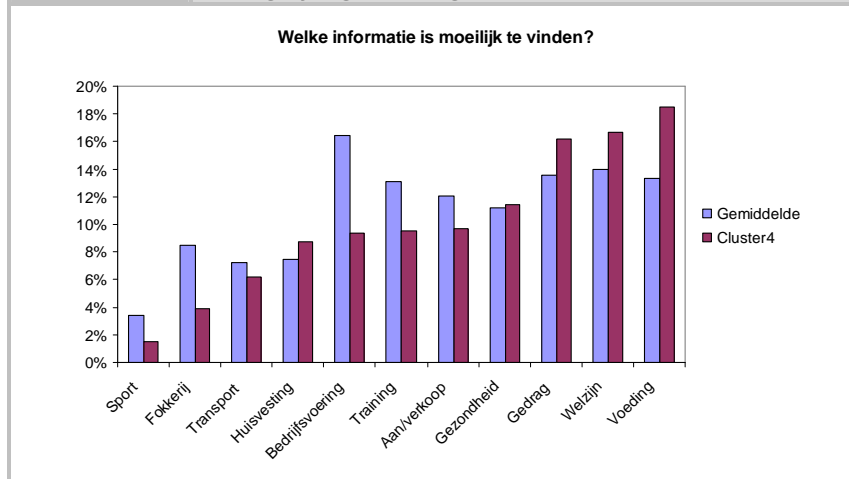

Cluster 4

Deze paardenliefhebbers hebben significant meer moeite met het vinden van informatie over voeding (19% versus 13%), welzijn (17% versus 14%) en gedrag (16% versus 14%). Significant *minder* dan gemiddeld vinden zij dat informatie over training, sport, aanschaf/verkoop, fokkerij en bedrijfsvoering moeilijk te vinden is. Zie figuur 3.6.30.

Figuur 3.6.30 Percentages paardenliefhebbers van cluster 4 die bepaalde informatie over paarden als moeilijk te vinden beschouwen, in vergelijking met het gemiddelde beeld

Samenvattend ontstaat uit de respons op de enquêtevragen om meer te weten te komen over het informatiezoekgedrag van paardenliefhebbers in Nederland, het volgende beeld per cluster:

Cluster	Is vooral op zoek naar informatie over (top 4)	Vindt vooral moeilijk om informatie te vinden over (top 4)	Zoekt vooral informatie via (top 4)	Benut vooral, significant meer dan gemiddeld, de volgende tijdschriften en websites
1	Gezondheid Gedrag Training Voeding	Aanschaf/verkoop Gedrag Gezondheid Voeding/ Bedrijfsvoering	Persoonlijk contact Rij-instructeur Dierenarts Hoefsmid	Bit Penny Landleven www.bokt.nl
2	Training Gezondheid Sport Voeding	Bedrijfsvoering Welzijn Gedrag Training	Persoonlijk contact Dierenarts Hoefsmid Rij-instructeur	Bit PaardenSport Hoefslag In den Strengen www.bokt.nl
3	Fokkerij Gezondheid Sport Voeding	Bedrijfsvoering Training Aanschaf/Verkoop Fokkerij	Persoonlijk contact Stamboekverenigingen Dierenarts Tijdschriften	In den Strengen Sportpaard Phryso Hippische ondernemer www.bokt.nl
4	Gezondheid Gedrag Welzijn Voeding	Voeding Welzijn Gedrag Gezondheid	Persoonlijke contacten Dierenarts Internet Hoefsmid	Bit Amazone ROS www.bokt.nl www.paardnatuurlijk.nl

3.7 Eerste indrukken van de kennis en praktijk van paardenliefhebbers

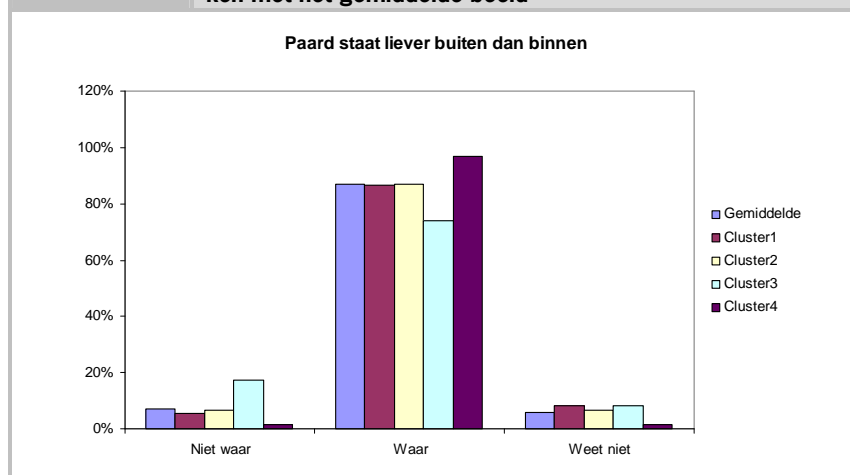
In deze paragraaf presenteren we hoe de paardenliefhebbers *gemiddeld* en binnen de *clusters* hebben geantwoord op de kennisvragen over huisvesting (vraag 19 en 27), voeding (vraag 18), training (vraag 21) en transport (vraag 22) in relatie tot welzijn. Hiertoe hebben we de antwoorden van de paardenliefhebbers vergeleken met de meest recente wetenschappelijke inzichten. Verder wilden we met enkele praktijkvragen een eerste indruk krijgen van in hoeverre er tussen de

clusters verschillen bestaan in hoe ze in de praktijk omgaan met huisvesting (vragen 25, 28 en 29), voeding (vraag 23, 24) en training (vraag 30). Allereerst bespreken we de respons op zowel de kennis- en praktijkvragen over huisvesting, en vervolgens die over voeding, training en transport.

3.7.1 Huisvesting

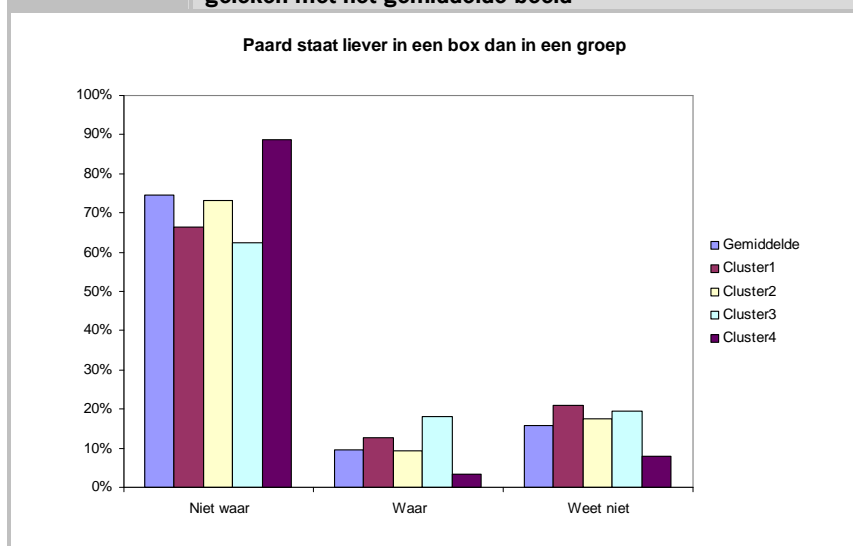
Een belangrijke omgevingsfactor voor paardenwelzijn is waar en op welke manier het paard is gehuisvest. Vraag 19 bestond uit vier stellingen over huisvesting. De geïnterviewden kregen telkens de vraag of de stelling waar of niet waar is of dat ze dit niet weten. De eerste stelling luidde: 'Een paard staat in principe liever buiten dan binnen'. Deze stelling is waar. Uit speciaal daarvoor opgezet wetenschappelijk onderzoek waarbij paarden de keuze krijgen tussen buiten en binnen staan, valt op te maken dat paarden in principe het liefste buiten staan, zelfs als weersomstandigheden in mensenogen guur zijn. Op de eerste stelling geeft 87% van alle paardenliefhebbers aan dat ze denken dat een paard in principe liever buiten dan binnen staat. Slechts 7% denkt dat paarden in principe liever binnen staan en 6% weet het niet. Wanneer we in figuur 3.7.1 kijken naar de verschillen tussen de clusters, dan zien we dat in cluster 4 de meeste paardenliefhebbers het met deze stelling eens zijn en in cluster 3 de minste.

Figuur 3.7.1 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die niet waar, waar of weet niet hebben geantwoord op de stelling dat een paard liever buiten dan binnen staat, vergeleken met het gemiddelde beeld

Wanneer paarden binnen staan, zijn er vele mogelijkheden voor huisvesting: van stand, box tot groepshuisvesting. De tweede stelling van vraag 19 luidde: 'Een paard staat in principe liever in een box dan in groepshuisvesting.' Ook dit aspect is wetenschappelijk onderzocht en het blijkt dat paarden liever bij elkaar zijn dan alleen. Bijna 75% van alle paardenliefhebbers is het *niet* eens met deze stelling en is van mening dat een paard liever in een groep staat dan in een box. Opnieuw zien we hier dat het antwoord van paardenliefhebbers uit het vierde cluster significant *meer* dan gemiddeld het dichtst bij de meest recente wetenschappelijke inzichten ligt (89% versus 75%) en het antwoord van paardenliefhebbers uit het derde cluster het minst (62% versus 75%). Zie figuur 3.7.2 Bijna 16% van alle paardenliefhebbers geeft overigens aan het niet te weten.

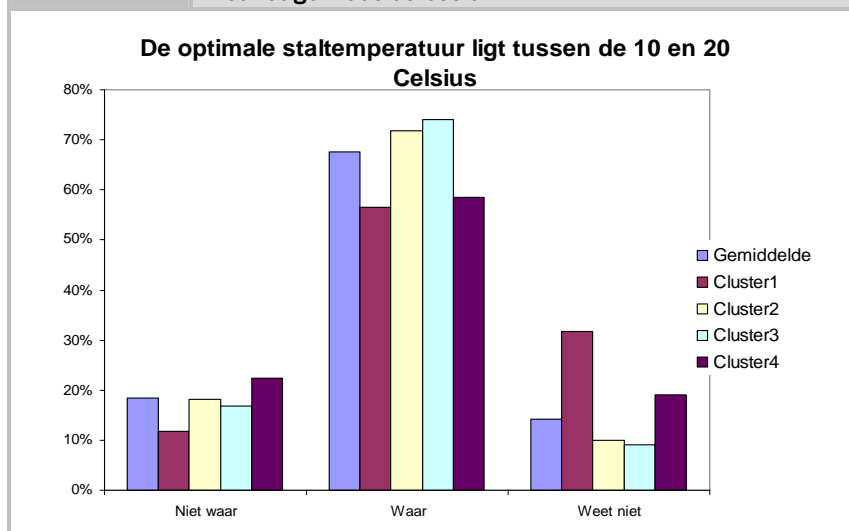
Figuur 3.7.2 Percentages paardenliefhebbers uit de vier clusters die niet waar, waar of weet niet hebben geantwoord op de stelling dat een paard liever in een box dan in een groep staat, vergeleken met het gemiddelde beeld

De derde stelling van vraag 19 luidde: 'De optimale staltemperatuur voor ongeschoren paarden ligt tussen de 10 en 20 graden Celsius.' De temperatuur van de stal is ook een onderwerp dat het welzijn van paarden kan beïnvloeden. Maar liefst 68% van de paardenliefhebbers is het eens met de stelling dat een staltemperatuur tussen de 10 en 20 graden Celsius de meest optimale is voor een ongeschoren paard. Dat is voor de mensen die er werken wel een prettige

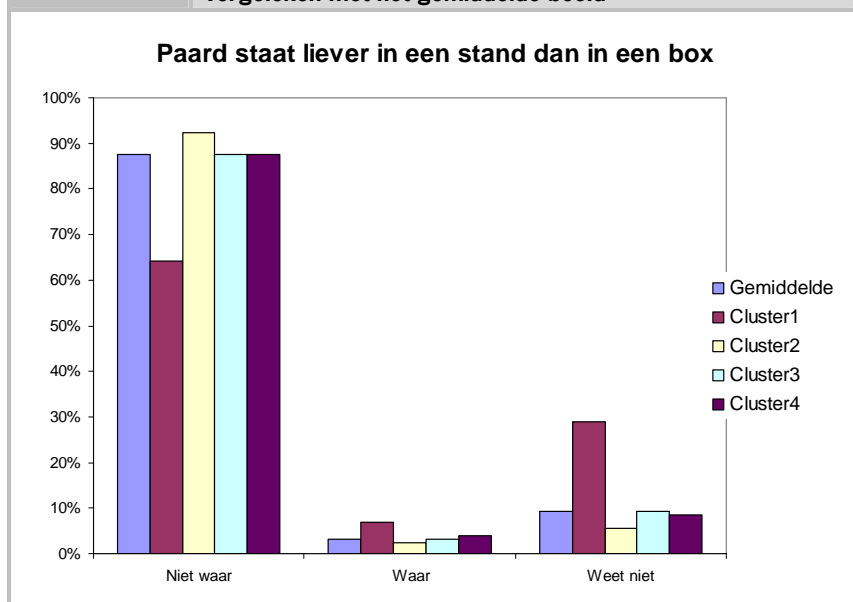
temperatuur, maar het kan voor het paard wat aan de hoge kant zijn. Een en ander hangt sterk samen met luchtvochtigheid. Wanneer deze laag is, wordt een staltemperatuur voor ongeschoren paarden tussen de 2 en 15 graden Celsius aanbevolen. Wanneer de luchtvochtigheid normaal of hoog is minder dan 10 graden Celsius. Aangezien de stelling niet helemaal onjuist is en we geen andere opties hebben gegeven (zoals een temperatuur beneden de 10 graden Celsius), zijn de antwoorden van de paardenliefhebbers niet helemaal goed te interpreteren. Van alle paardenliefhebbers was ruim 18% het niet eens met de stelling, maar of ze het dan te hoog of te laag achtten valt niet te achterhalen. Ook bij deze stelling zien we dat de verschillen tussen de clusters groot zijn. Significant *meer* dan gemiddeld menen de paardenliefhebbers uit cluster 4 dat de stelling onjuist was (22% versus 18%). Daarentegen menen significant *meer* paardenliefhebbers uit cluster 2 (72% versus 68%) en 3 (74% versus 68%) dat de stelling juist was. Opvallend veel paardenliefhebbers van cluster 1 hebben hier aangeven het niet te weten (32% versus 14%). Zie figuur 3.7.3.

Figuur 3.7.3 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die niet waar, waar of weet niet hebben geantwoord op de stelling dat de optimale staltemperatuur voor ongeschoren paarden tussen de 10 en 20 graden Celsius ligt, vergeleken met het gemiddelde beeld

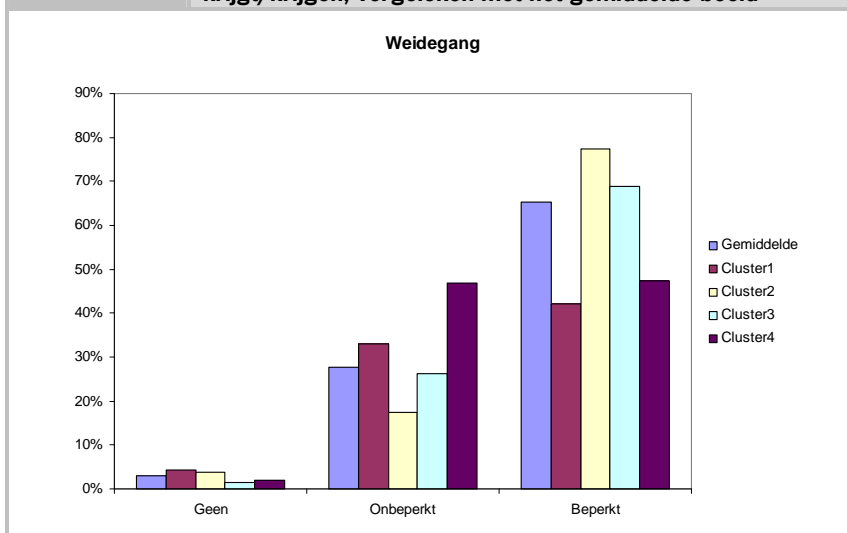
De laatste stelling van vraag 19 luidde: 'Een paard staat in principe liever in een stand dan in een box.' Alhoewel dit niet met keuzetesten is onderzocht, is wel op wetenschappelijk niveau gekeken naar de mogelijkheden die paarden in een stand in vergelijking met een box hebben om hun natuurlijk gedrag te vertonen. Met name de beperkte bewegingsvrijheid en de beperkte oppervlakte in een stand beperken het paard in het uitvoeren van verzorgingsgedrag en in het gemakkelijk kunnen gaan liggen en slapen. Op basis van deze kennis zou de stelling dus 'niet waar' moeten zijn. Bijna 88% van alle paardenliefhebbers koos voor 'niet waar'. Verschillen zien we hier vooral tussen het eerste en het tweede cluster. Vooral de paardenliefhebbers uit het eerste cluster hebben significant vaker 'waar' (7% versus 3%) en 'weet niet' (29% versus 9%) geantwoord. Paardenliefhebbers uit het tweede cluster hebben juist significant vaker 'niet waar' ingevuld (92% versus 88%). Zie figuur 3.7.4.

Figuur 3.7.4 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die niet waar, waar of weet niet hebben geantwoord op de stelling dat een paard liever in een stand dan in een box staat, vergeleken met het gemiddelde beeld

Vervolgens is er een aantal praktijkvragen gesteld over de huisvesting van het paard/de paarden die de paardenliefhebbers (eventueel) zelf verzorgen. De eerste vraag (vraag 25) was of het paard/de paarden waarvoor ze (eventueel) zorgen weidegang krijgt/krijgen. Van oorsprong zijn paarden geëvolueerd met een maag-darmstelsel dat continu een vulling heeft en continu aan het verteren is. Daarom is een bijna continue opname van ruwvoer van belang voor de gezondheid en welzijn van het paard. Daarnaast verschaft weidegang de mogelijkheid voor paarden om aan hun behoeften aan beweging en sociale contacten te voldoen. In de natuur leggen paarden daarbij 5 tot 10 kilometer per dag af. Ruim 65% van alle paardenliefhebbers geeft aan dat het paard dat/de paarden die zij verzorgen de mogelijkheid hebben tot *beperkte* weidegang. Bijna 28% van alle paardenliefhebbers geeft het paard/de paarden *onbeperkte* weidegang. Terwijl voor de clusters 1 en 4 de groepen paarden met beperkte en onbeperkte weidegang even groot zijn, hebben de paarden van de paardenliefhebbers uit clusters 2 en 3 voornamelijk beperkte weidegang. Meer in detail bekeken zijn de paarden met beperkte weidegang (20 uur of minder) gemiddeld 7,2 uur per etmaal in de wei. Zie figuur 3.7.5.

Figuur 3.7.5 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die aangeven dat het paard dat/de paarden die de respondent verzorgt geen, onbeperkte of beperkte weidegang krijgt/krijgen, vergeleken met het gemiddelde beeld

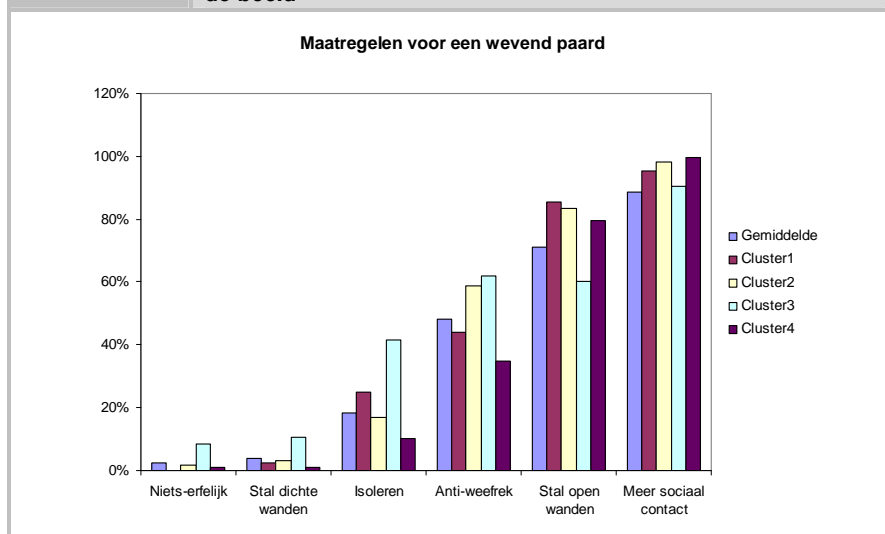
Een andere vraag (vraag 27) is of paardenliefhebbers weten wat weven is en hoe paardenliefhebbers zouden omgaan met een paard dat weeft (vraag 27b). Weven is één van de vele soorten stereotiep gedrag waarbij paarden een 'oplossing' hebben gevonden voor hun frustratie en stress. Naast weven zijn er andere bekende stereotype gedragingen zoals kribbenbijten, luchtzuigen en boxlopen. Daarnaast worden houtbijten en mest eten meestal gerekend tot afwijkend gedrag. Voor alle stereotype gedragingen geldt dat het paard een manier heeft gevonden om om te gaan met het ongemak die het op dat moment ervaart. Stereotypieën kunnen een oorsprong in het verleden hebben (tijdens het spenen, opfok of tijdens het opstallen), maar kunnen ook te maken hebben met de huidige omstandigheden. Bij weven verplaatst het paard zijn gewicht van het ene op het andere voorbeen, waarbij ook het hoofd meebeweegt. Stereotiep gedrag ontstaat niet na een enkele stressor en ook niet van vandaag op morgen, maar ontwikkelt zich in enkele dagen of weken waarbij het patroon van bewegen steeds vormvaster wordt en ook de frequentie omhoog gaat. Omdat na langere tijd het zelfs zo kan zijn dat het uitvoeren van de stereotypie geheel los komt te staan van de stressor (of oorzaak), is het niet mogelijk om een algemene richtlijn te ontwikkelen over hoe om te gaan met stereotiep gedrag. Het ontstaan ervan kan verschillende oorzaken hebben en naast het niet kunnen aanpassen aan de omgeving, kan er ook een lichamelijke oorzaak zijn. Uit onderzoek is gebleken dat wanneer de stereotypie zich nog in een beginstadium bevindt, het aanpassen van de omgeving, het geven van sociaal contact, meer bewegingsvrijheid en meer ruwvoer gunstige effecten hebben. De stereotypie vermindert of verdwijnt zelfs geheel. Het omgekeerde – het belemmeren van sociaal contact, bewegingsvrijheid, eten van voldoende ruwvoer en het belemmeren van het uitvoeren van het gedrag – leidt tot meer stress en frustratie met als gevolg *meer of andere* stereotypieën. Uit de analyse van de respons op de vraag of de respondent weet wat een paard doet als het weeft, blijkt dat slechts 10% van de paardenliefhebbers uit het eerste cluster weet wat 'weven' is. In de overige clusters zegt iedereen te weten wat weven is. Uit de toelichting die naar aanleiding van het tonen van het filmpje van het wevende paard (vraag 20), gevraagd is, blijkt dat inderdaad ook te kloppen. Van alle paardenliefhebbers antwoordt 18% op vraag 27b 'Stel u heeft een paard dat weeft, wat doet u?', dat ze een paard dat weeft bij andere paarden uit de buurt zou zetten omdat die het kunnen overnemen. Vooral paardenliefhebbers uit cluster 3 menen dat dit om deze reden een goede interventie is bij een wevend paard. Dit is echter nooit experimenteel aangetoond. Het feit dat de buurpaarden ook gaan weven of het lijken over te nemen, komt zeer waarschijnlijk doordat ze onder dezelfde omstandigheden staan en zich er ook niet aan kunnen aanpassen. De paardenliefhebbers uit cluster 3 me-

nen ook, meer dan uit de andere clusters, dat niets doen gelegitimeerd is omdat het in de genen zit. Van alle paardenliefhebbers zou 48% een anti-weefrek aanschaffen, zodat het paard niet meer kan weven. Hierbij valt op dat vooral de paardenliefhebbers uit cluster 1 als antwoord op de vraag wat ze zouden doen met een wevend paard, relatief vaak 'weet niet' hebben ingevuld. Clusters 2 en 3 vallen op doordat ze relatief vaker een anti-weefrek aan (zouden) schaffen in vergelijking met paardenliefhebbers uit cluster 4. Bijna alle paardenliefhebbers zouden het paard meer sociaal contact geven in de paddock of wei, waarbij 71% het paard in een stal zou zetten met open wanden naar andere paarden. Opmerkelijk is dat de paardenliefhebbers van cluster 3 hierin behoorlijk afwijken: zij scoren hoger (11%) dan de rest bij het zoeken van een stal met dichte wanden (zie figuur 3.7.6). Interventies zoals het paard isoleren van andere paarden door bijvoorbeeld het zoeken van een box met dichte wanden of het paard belemmeren het gedrag uit te voeren (zoals een anti-weefrek aanschaffen), nemen echter de oorzaak niet weg en verergeren in veel gevallen zelfs de situatie.

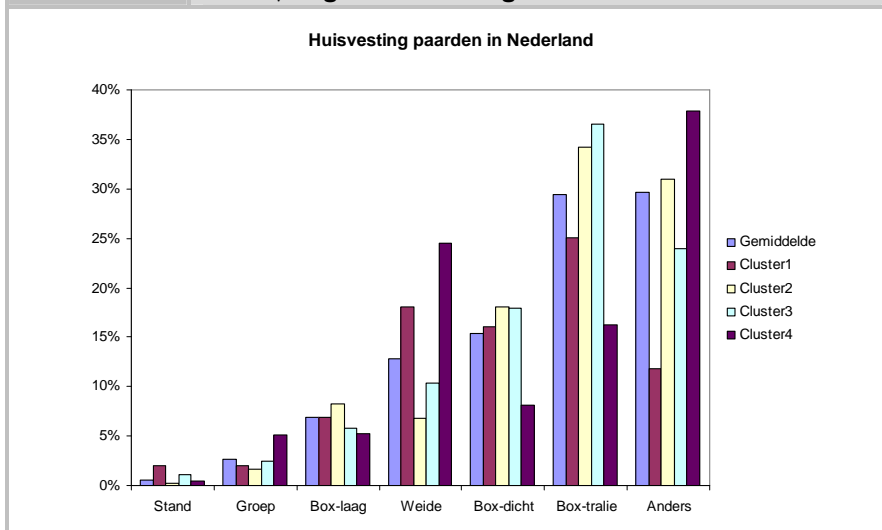
Op deze plaats komen we terug op een verwachting die onder andere de aanleiding vormde voor de internetenquête. Het leek er namelijk op dat een stalondeugd als weven nog onvoldoende wordt (h)erkend als voorbeeld van een welzijnsprobleem. Deze verwachting is getoetst met de vragen 20, 27a en 27b. In de analyse hierboven lezen we dat slechts 10% van de paardenliefhebbers uit het eerste cluster weet wat weven is. In de overige clusters zegt iedereen dat te weten. Uit de toelichting die daarbij gevraagd is, blijkt dat inderdaad ook te kloppen. Hieruit blijkt dat het herkennen van weven sterk varieert tussen de clusters/types paardenliefhebbers maar dat de meeste paardenliefhebbers het wel degelijk kennen en erkennen als voorbeeld van een welzijnsprobleem.

Figuur 3.7.6 Maatregelen die paardenliefhebbers in de vier clusters zeggen te nemen bij een wevend paard, vergeleken met het gemiddelde beeld

Vraag 28 luidde: 'Hoe is het paard/zijn de paarden die u houdt of verzorgt, gehuisvest?' Van oorsprong is een paard een sociaal en rondtrekkend dier en die behoefte is ondanks de domesticatie niet veranderd. Daarom kunnen we ervan uit gaan, dat wanneer er voldoende ruimte en vluchtmogelijkheden zijn paarden het liefst in groepen staan, waarbij ze alle bewegingsvrijheid en mogelijkheden tot sociaal contact hebben. In totaal hebben de paardenliefhebbers uit de enquête de verantwoordelijkheid over 13.263 paarden. Op deze vraag antwoordt 0,6% van de paardenliefhebbers (= 80 paarden) dat ze in een individuele stand staan, 15% (2043 paarden) in een individuele box met drie dichte wanden (alleen aan de voorzijde een traliewand of halfopen wand), 29% (3899 paarden) in een individuele box met traliewanden in de zijwanden en aan de voorzijde, 7% (928 paarden) in een individuele box met een of twee lage zijwanden, 3% in groeps-huisvesting (398 paarden) en 13% in de weide (1724 paarden). Zie figuur 3.7.7.

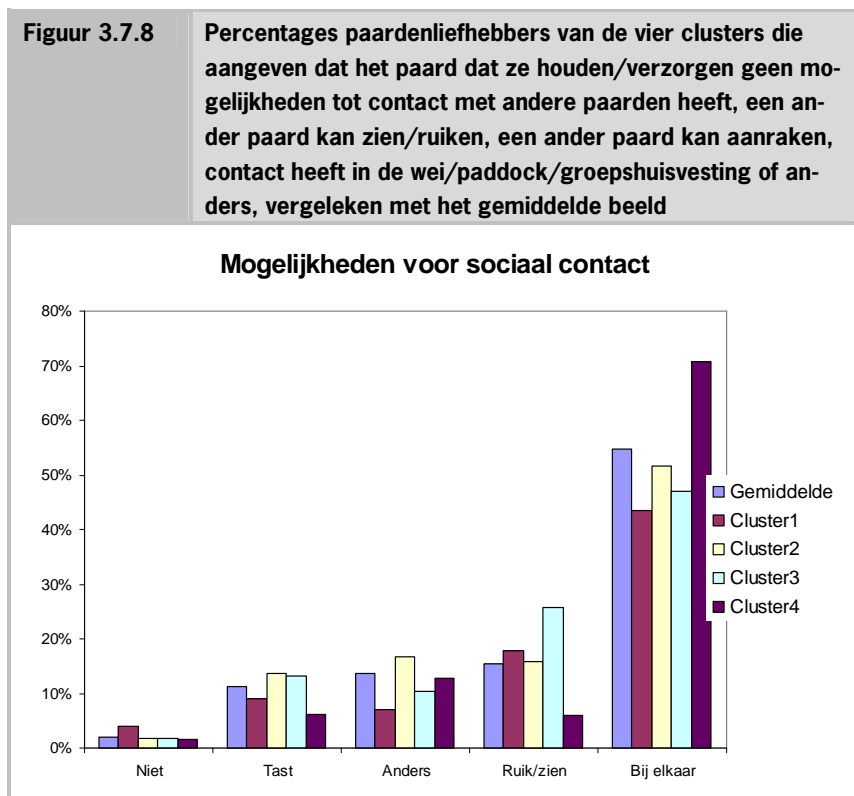
Figuur 3.7.7 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die aangeven dat het paard dat ze houden/verzorgen gehuisvest is in een stand, groepshuisvesting, box met lage tussen wanden, weide, box met dichte tussen wanden, box met traliewanden en anders, vergeleken met het gemiddelde beeld

Bijna 30% van de paardenliefhebbers geeft aan een andere dan de genoemde huisvesting te hebben. Een groot deel hiervan geeft aan niet uit bovenstaande opties te kunnen kiezen, omdat ze de paarden een combinatie geven van weide (meerdere uren per dag) en stal (in de nacht). Anderen geven aan niet te kunnen kiezen, omdat ze verschillende typen paarden hebben waarbij de ene groep voornamelijk binnen staat en de andere groep voornamelijk buiten. Daarnaast geven paardenliefhebbers aan de paarden te huisvesten in inloopstallen of natuurgebieden. Figuur 3.7.7 geeft weer hoe de verdeling van de huisvesting is, waarbij gecorrigeerd is voor clustergrootte. Wat opvalt is dat bij de paardenliefhebbers uit de clusters 1, 2 en 3 de meeste paarden in een individuele box met traliewanden staan. Bij de paardenliefhebbers uit het vierde cluster staan de meeste paarden in de wei of zijn ze op een andere manier gehuisvest (zie boven).

Daarnaast is bij vraag 29 de paardenliefhebbers gevraagd of het paard dat/de paarden die ze (eventueel) houden of verzorgen contact kan/kunnen maken met andere paarden. Meer dan de helft van de paardenliefhebbers (55%)

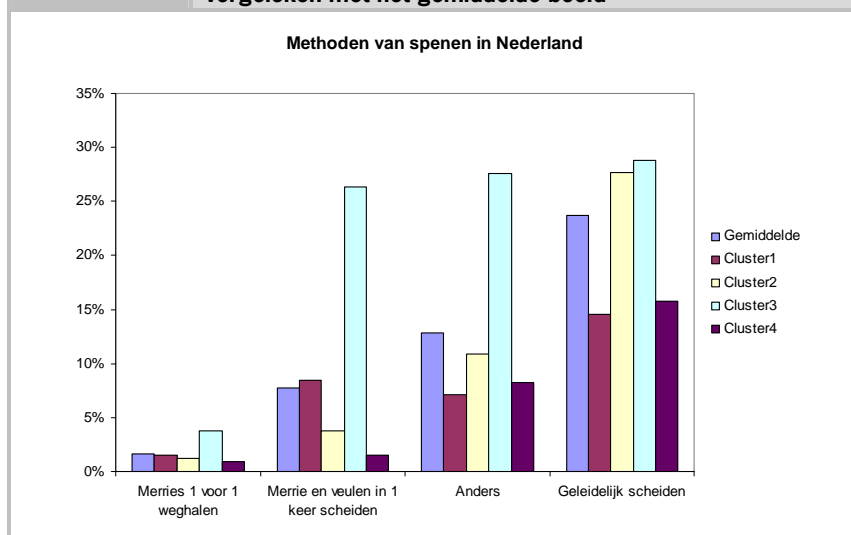
geeft aan dat de paarden onderling of met andere paarden contact kunnen hebben in de wei, paddock of groepshuisvesting. 15% van de paarden kan een ander paard wel ruiken en door de boxwanden zien maar niet aanraken. 11% van de paarden kan een ander paard ook door of boven de boxwanden aanraken. Figuur 3.7.8 geeft een beeld van hoe dit over de clusters is verdeeld. Procentueel bekeken vinden we bij het derde cluster het hoogste percentage paarden dat alleen maar een ander paard kan ruiken en zien maar niet kan aanraken (26 % versus 15% gemiddeld).

Tenslotte is (in vraag 26) aan de paardenliefhebbers gevraagd, voor wie het van toepassing was, *als* ze veulens spenen *op wat voor een manier* ze dat doen. Op dit moment lijkt de meest welzijnsvriendelijke manier om veulens te spenen te zijn om merries en veulens vooraf bij elkaar in een groep plaatsen en vervolgens één voor één de merries uit de groep halen. Hierdoor hebben de veulens steun aan elkaar en aan de overgebleven merries. Echter, in de praktijk is deze

methode bij de kleinere paardenhouders lang niet altijd haalbaar. Van alle paardenliefhebbers spent 2% de veulens op een dergelijke manier. Een kleine 8% spent de veulens door de merrie en het veulen in één keer van elkaar te scheiden. Bijna 24% van de paardenliefhebbers geeft aan dat op een geleidelijke manier te doen. Bijna 13% geeft aan een andere manier te hebben om veulens te spenen, waarbij een aantal paardenliefhebbers aangeeft de veulens wel in één keer te spenen maar ze dan ook direct in opfokgroepen met leeftijdsgenootjes te zetten. Andere paardenliefhebbers geven aan dat ze het vooral aan de merrie overlaten en het zijn natuurlijk beloop laten. Weer anderen dat ze de merrie en het veulen wel in één keer spenen, maar dan direct naast elkaar in een box zetten. Deze laatste mogelijkheid zal bij zowel de merrie als het veulen onnodig veel stress oproepen. Voor wat betreft de verschillen tussen de clusters, heeft het derde cluster steeds de hoogste percentages. Dat is niet verwonderlijk gezien het feit dat in cluster 3 de meeste fokkers zitten. Zie figuur 3.7.9.

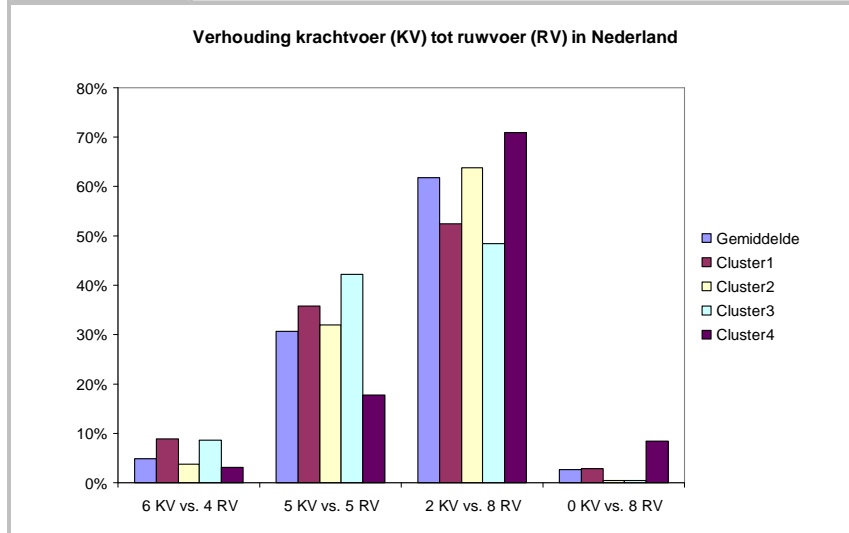
Figuur 3.7.9 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die aangeven dat ze spenen door de merries één voor één weg te halen, door merrie en veulen in één keer te scheiden, door ze geleidelijk te scheiden of door het anders te doen, vergeleken met het gemiddelde beeld

3.7.2 Voeding

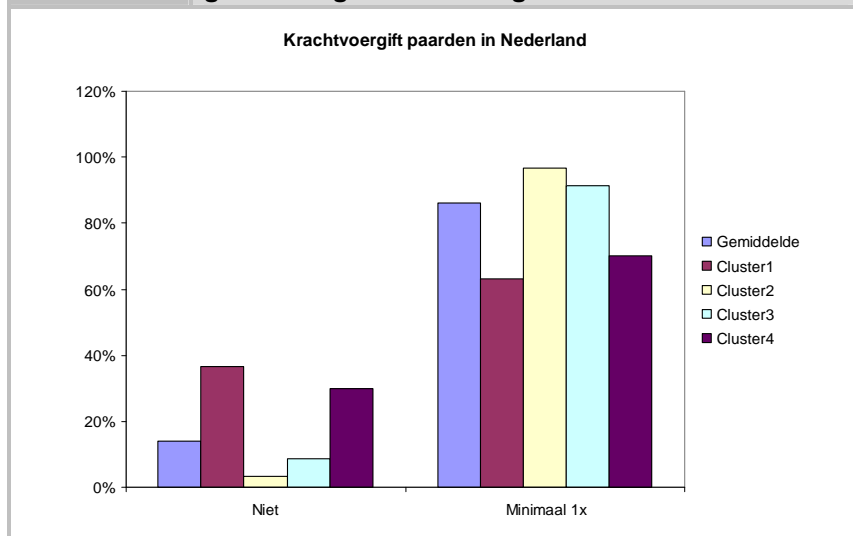
Voeding is een tweede belangrijke factor in het management en dus voor het welzijn van paarden. Er is gevraagd hoe volgens de paardenliefhebbers de verhouding krachtvoer-ruwvoer per dag zou moeten zijn voor een paard dat op stal staat en intensief wordt getraind en bereden. Op basis van de gegeven informatie, uitgaande van een goed en gevarieerd ruwvoerproduct en voor een gemiddeld gezond paard is volgens de laatste wetenschappelijke inzichten een krachtvoergift van 2 kg ruim voldoende. Wanneer de ruwvoergift lager wordt, zal het maag- darmstelsel niet langer continu gevuld zijn. Dit heeft onder andere tot gevolg dat de zure maagsappen niet meer geneutraliseerd worden en dat er maagbeschadigingen optreden. 62% van de paardenliefhebbers denkt dat, in overeenstemming met wetenschappelijke inzichten, een verhouding van 2 kg krachtvoer en 8 kg ruwvoer op basis van de gegeven informatie voldoende is. Daarnaast meent 31% dat een verhouding van 5 kilo krachtvoer versus 5 kilo ruwvoer het meest ideaal is en 5% meent dat de verhouding 6 kg krachtvoer versus 4 kg ruwvoer zou moeten zijn. Bij de verdeling over de clusters valt op dat een significant hoger percentage van de paardenliefhebbers uit de clusters 1 en 3 kiest voor relatief veel krachtvoer in vergelijking met de andere clusters (zie figuur 3.7.10). Een significant hoger percentage paardenliefhebbers uit cluster 4 zou voor een krachtvoer/ruwvoerverhouding van 2 kg krachtvoer en 8 kg ruwvoer kiezen. Daarnaast blijkt uit een gedetailleerdere analyse dat ruiters en meners op topsportniveau (ZZ en hoger) menen dat in dit voorbeeld een hogere krachtvoergift noodzakelijk is, significant meer dan ruiters en meners die op een lager niveau aan wedstrijden meedoen.

Figuur 3.7.10 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die menen dat een paard dat op stal staat en intensief wordt getraind/bereden 6 kg krachtvoer en 4 kg ruwvoer, 5 kg krachtvoer en 5 kg ruwvoer, 2 kg krachtvoer en 8 kg ruwvoer of 0 kg krachtvoer en 8 kg ruwvoer per dag moet krijgen, vergeleken met het gemiddelde beeld

Op de vraag hoe vaak per dag het paard dat de respondent (eventueel) verzorgt krachtvoer krijgt, antwoordt 86% van de paardenliefhebbers dat ze minimaal één maal per dag krachtvoer geven. De paarden krijgen gemiddeld $2,1 \pm 0,7$ maal per dag een portie krachtvoer. Een ruime meerderheid (62%) geeft twee maal per dag krachtvoer, 14% slechts eenmaal en 24% drie maal of vaker. Van de paardenliefhebbers geeft 9% aan dat ze geen krachtvoer geven. Vooral de paardenliefhebbers uit het eerste en vierde cluster zijn minder geneigd krachtvoer te geven. Zie figuur 3.7.11.

Figuur 3.7.11 paardenliefhebbers van de vier clusters die aangeven dat ze het paard dat ze houden/verzorgen niet dagelijks krachtvoer geven of dat minimaal één keer per dag doen, in beide gevallen vergeleken met het gemiddelde beeld

Op de vraag hoe vaak per dag het paard dat/de paarden die de paardenliefhebbers (eventueel) verzorgen, ruwvoer krijgt/krijgen antwoordt 92% dat ze elke dag ruwvoer geven. Gemiddeld geven ze het ruwvoer in 2,8 porties over de dag. 6% van de paardenliefhebbers doet het minder vaak, namelijk één maal per dag, 38% geeft twee maal per dag ruwvoer en 56% drie maal per dag of vaker. Volgens wetenschappelijke kennis is het geven van meerdere maaltijden op een dag beter voor het welzijn van paarden, omdat hun maag-darmstelsel daarop is ingesteld. Uit de analyse van de respons blijkt verder dat paardenliefhebbers uit het eerste cluster significant minder geneigd zijn om ruwvoer te geven (72% versus 92% gemiddeld), terwijl paardenliefhebbers uit het tweede cluster daar significant meer toe geneigd zijn (97% versus 92%). Echter, dit zal het directe gevolg zijn van het feit dat de paarden van deze paardenliefhebbers respectievelijk veel in de wei dan wel op stal staan.

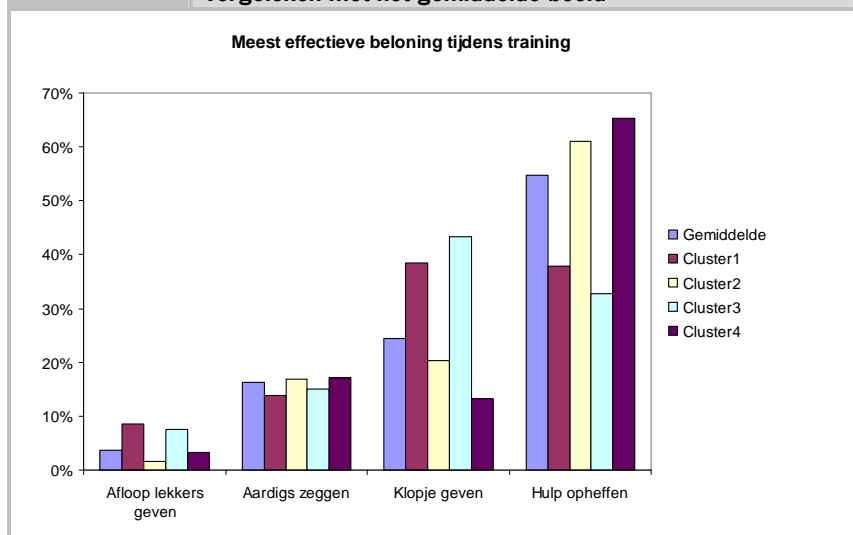
3.7.3 Training

Alhoewel het onderwerp training op het eerste gezicht een minder algemeen onderwerp lijkt waar niet iedere paardenliefhebber mee bezig is, is training – oftewel het leren door paarden – toch voor iedere paardenhouder van belang. Met name gebrek aan kennis *hierover* lijkt bepaalde welzijnsproblemen te verklaren. Op de vraag (vraag 21) hoe je een paard het meest effectief kunt belonen tijdens de training, kiest 55% voor het opheffen van de hulp. Volgens wetenschappelijke inzichten zal het opheffen van een hulp in dit voorbeeld inderdaad het meest effectief zijn in het leerproces. Van de paardenliefhebbers kiest 24% voor het geven van een klopje op de hals, 16% kiest voor iets aardigs tegen het paard zeggen en 4% meent dat je het paard het beste na de training iets lekkers kunt geven. Opmerkelijk is dat relatief veel paardenliefhebbers uit de clusters 2 en 4 op deze vraag het antwoord 'hulp opheffen' geven. Om paarden iets aan te leren of te trainen zijn er verschillende mogelijkheden. Je kunt een paard direct belonen, maar ook een soort beloning geven door het opheffen of verwijderen van iets onaangenaams, bijvoorbeeld been- of teugeldruk. Het opheffen van een hulp is een heel directe beloning, terwijl het geven van een klopje op de hals evenals iets aardigs zeggen voor een paard niet altijd als een beloning worden gezien. Wanneer de tijd tussen het juiste gedrag en de beloning meer dan 1 seconde bedraagt, is de effectiviteit heel erg laag. Dus wanneer je een specifiek trainingsonderdeel wilt belonen aan het eind van de trainingssessie, is dit niet zinvol. Paardenliefhebbers uit de clusters 1 en 3 kozen vaker voor een klopje op de hals en achteraf iets lekkers geven dan de andere twee clusters. Zie figuur 3.7.12.

In de verschillende disciplines wordt gebruik gemaakt van hulpmiddelen tijdens het rijden, menen en trainen. Voor de meeste hulpmiddelen geldt dat bij deskundig gebruik er geen welzijnsproblemen hoeven op te treden. Om een eerste indruk te krijgen van welke hulpmiddelen in welke mate in Nederland worden gebruikt, is de paardenliefhebbers gevraagd met welke hulpmiddelen zij ervaring hebben bij het trainen en rijden/menen van hun paard(en). Van de 4265 paardenliefhebbers blijken 4032 paardenliefhebbers (95%) één of meerdere hulpmiddelen te gebruiken. Ongeveer 68% gebruikt een zweep, 61% een enkel of dubbel gebroken bit en 48% gebruikt sporen. Wanneer het gebruik van hulpmiddelen wordt afgezet tegen het aantal paardenliefhebbers in de clusters, dan zien we bijvoorbeeld dat het gebruik van een groot aantal hulpmiddelen significant *meer* door paardenliefhebbers uit het derde cluster wordt gebruikt: de bijzetteugel (27% versus 10%), de slofteugel (23% versus 12%), stang (19% versus 12%),

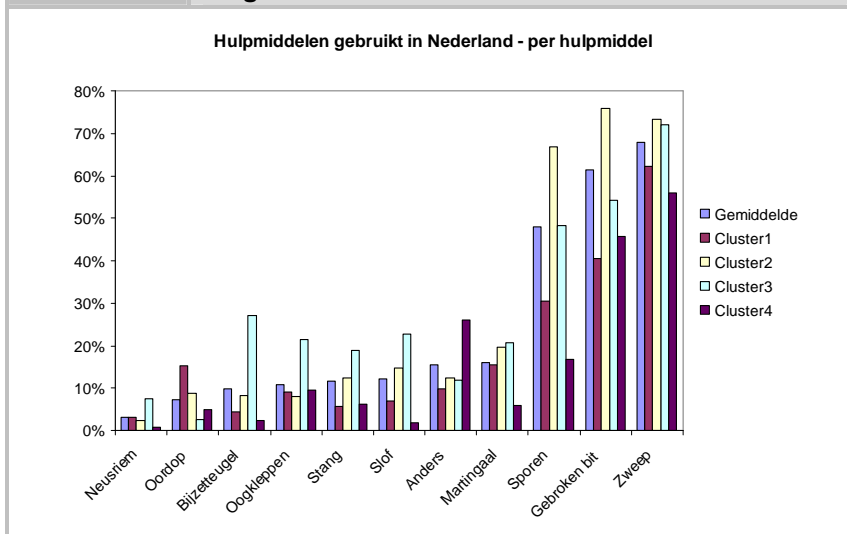
martingaal (21% versus 16%), speciale neusriem (7% versus 3%) en oogkleppen (22% versus 11%).

Figuur 3.7.12 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die menen dat de beste beloning van het paard bij een training is om na afloop iets lekkers te geven, iets aardigs te zeggen, een klopje op de hals te geven of de hulp op te heffen, vergeleken met het gemiddelde beeld

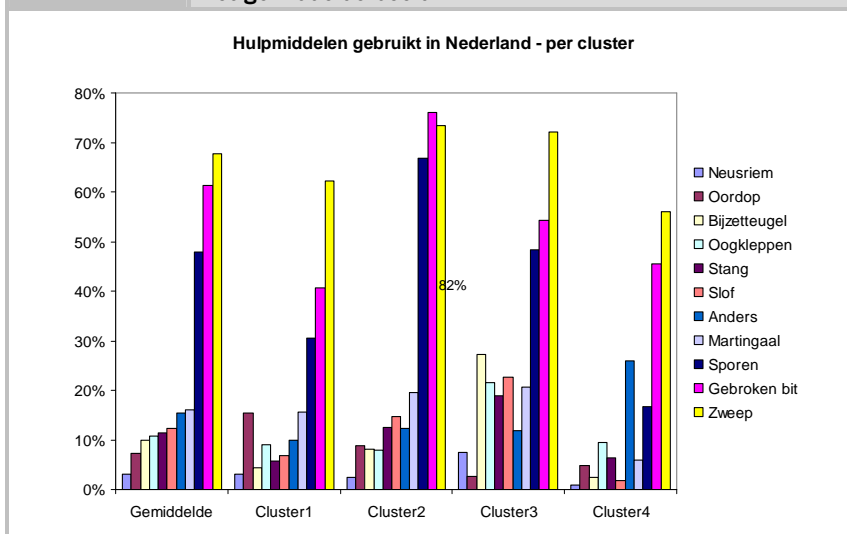

Daarnaast zien we dat paardenliefhebbers uit het tweede cluster het meest ervaring hebben met hulpmiddelen (99% versus 95%), en dat zij significant *meer* dan gemiddeld gebruik maken van de zweep (73% versus 68%), martingaal (20% versus 16%), slofteugel (15% versus 12%), dubbel gebroken bit (76% versus 61%) en sporen (67% versus 48%). Paardenliefhebbers uit het eerste en vierde cluster hebben significant *minder* ervaring met hulpmiddelen en maken ook significant *minder* gebruik van bijna alle genoemde hulpmiddelen. In de categorie 'anders' gaven veel paardenliefhebbers een toelichting op hoe ze de aangekruiste hulpmiddelen gebruiken. Daarnaast noemt een groot aantal paardenliefhebbers de volgende voorbeelden: bitloos rijden, elastieken, Pessoa, Thiedemann-teugel, trens en klaptoom. Zie figuren 3.7.13 en 3.7.14.

Figuur 3.7.13 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die gebruik maken van bepaalde hulpmiddelen, vergeleken met het gemiddelde beeld

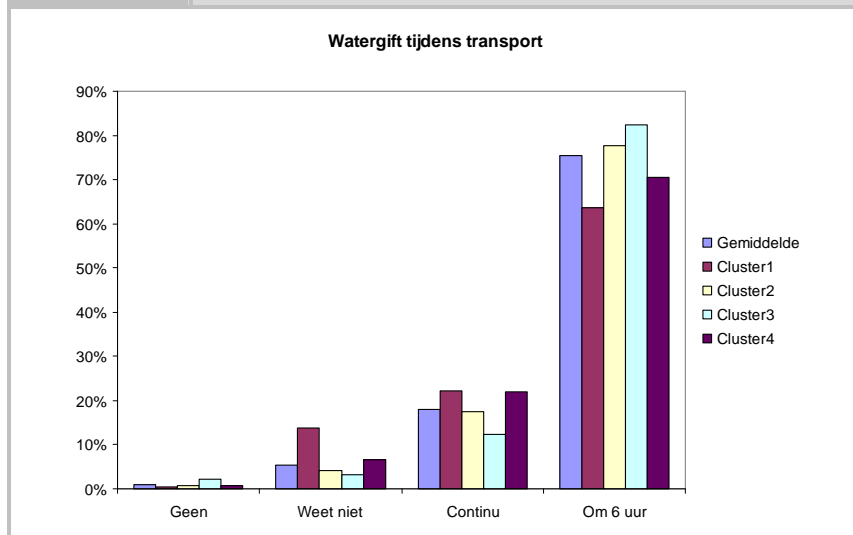
Figuur 3.7.14 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters naar gebruik van de verschillende hulpmiddelen, vergeleken met het gemiddelde beeld

3.7.4 Transport

Om een eerste indruk te krijgen van de aanwezige kennis over transport van paarden is één kennisvraag gesteld (vraag 22). De paardenliefhebbers kregen de of een paard volgens hen tijdens een transport van 12 uur onder gemiddelde omstandigheden water nodig heeft. 75% van alle paardenliefhebbers meent dat een paard om de 6 uur tijdens een stop moet kunnen drinken. Volgens de meest recente wetenschappelijke inzichten is dit inderdaad ook het beste. Dit is ook vastgelegd in algemeen aanvaarde richtlijnen. Wanneer we kijken hoe de percentages zijn verdeeld tussen de clusters, dan valt op dat vooral de paardenliefhebbers uit het derde cluster over deze kennis beschikken (82% versus 75%) en dat vooral de paardenliefhebbers uit het eerste cluster hierover significant *minder* kennis beschikken (weet niet: 14% versus 6% gemiddeld). Paardenliefhebbers uit het vierde cluster zijn significant *meer* van mening dat de paarden op transport continu beschikking moeten hebben over water (22% versus 18% gemiddeld). Zie figuur 3.7.15.

Figuur 3.7.15 Percentages paardenliefhebbers van de vier clusters die menen dat paarden tijdens een transport van 12 uur geen, continu of om de 6 uur water nodig hebben of het antwoord op de vraag niet weten, vergeleken met het gemiddelde beeld

Tot besluit staan we stil bij de verwachting die we hadden voor het uitzetten van de enquête, namelijk dat het erop leek dat paardenliefhebbers in Nederland verschillende kennisniveaus hebben over huisvesting, voeding, training en transport in relatie tot welzijn. Deze verwachting is getoetst met de vragen 18 tot en met 22. Naar aanleiding van de analyse in deze paragraaf concluderen we dat het kennisniveau tussen de clusters behoorlijk lijkt te variëren, maar dat met name cluster 4 over wat meer kennis lijkt te beschikken dan de andere clusters.

3.8 Vergelijking van georganiseerde en niet-georganiseerde paardenliefhebbers met het gemiddelde beeld

In deze paragraaf bespreken we tenslotte nog één verwachting die we hadden voor het uitzetten van de enquête: dat er grote verschillen lijken te bestaan tussen paardenliefhebbers die *niet* bij een organisatie in de paardenhouderij zijn aangesloten en paardenliefhebbers die *wel* bij een dergelijke organisatie zijn aangesloten zoals een rijvereniging, sport-/recreatieorganisatie, ondernemersorganisatie, fokkerijorganisatie of anders.

Deze verwachting is getoetst met vraag 4 in relatie tot de andere vragen van de enquête. De respons van de niet- en wel aangesloten paardenliefhebbers is geanalyseerd op basis van hoe deze afwijkt van de gemiddelde respons op de vragen van de enquête. Ook de significantie is berekend.

Tussen de twee groepen werd van tevoren ten opzichte van het gemiddelde op allerlei vlakken verschillen verwacht: wat de relatie met paarden voor hen betekent, hun mening over de mate waarin en waar welzijnsproblemen onder paarden in Nederland voorkomen, hun informatiezoekgedrag (waaronder tijdschriften en websites), hun kennis over het welzijn van paarden en de mate waarin ze in de praktijk met paarden omgaan.

We belichten wat we uit de enquête afleiden over de verschillen tussen georganiseerde en niet-georganiseerde paardenliefhebbers en de gemiddelde respons op de enquête.

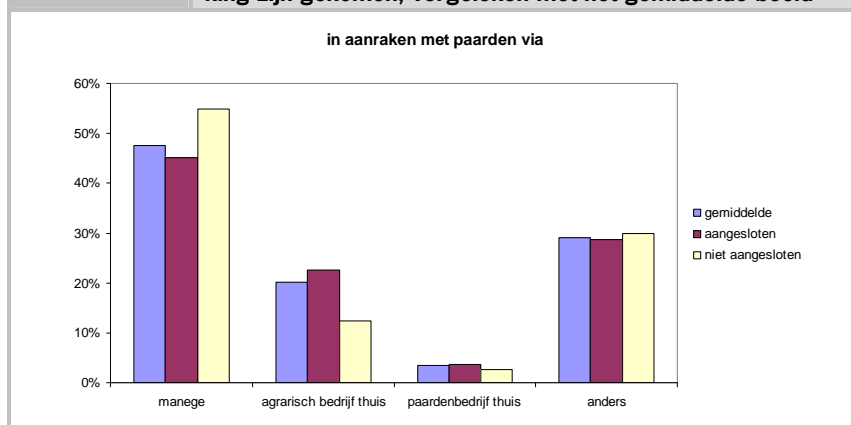
Van alle paardenliefhebbers die we met de enquête hebben bereikt, is 75% aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij en 25% *niet*. In absolute aantallen komt dat neer op 1051 niet-aangesloten paardenliefhebbers en 3216 wel aangesloten paardenliefhebbers. Hierbij merken we op dat we het gevoel hebben dat sommige paardenliefhebbers zich mogelijk er niet van *bewust* zijn dat ze in de officiële zin wel degelijk aangesloten zijn bij een organisatie in de paardenhouderij. Zo blijkt ruim 5% (55) van de paardenliefhebbers die niet aangesloten zou zijn, *wel* deel te nemen aan manegewedstrijden. Via deze weg zijn zij echter wel degelijk automatisch aangesloten bij een organisatie in de paar-

denhouderij. Daarnaast blijkt ruim 7% (72) van de niet-aangesloten paardenliefhebbers mee te doen aan wedstrijden buiten manegeverband. De respons op deze vragen illustreert, in onze beleving, dat deze paardenliefhebbers zich er niet van *bewust* zijn dat ze wel degelijk aangesloten zijn bij een organisatie in de paardenhouderij.

De twee groepen – vanaf nu noemen we ze de niet-aangesloten groep en de aangesloten groep – onderscheiden zich inderdaad in een groot aantal opzichten van het gemiddelde beeld. De belangrijkste verschillen zijn:

- In de niet-aangesloten groep vinden we significant *minder* mannen (11% versus 15%) in vergelijking met het gemiddelde beeld.
- De niet-aangesloten groep is significant *meer* dan gemiddeld voor het eerst in aanraking gekomen met paarden via de manege (55% versus 48%). De aangesloten groep is significant *meer* dan gemiddeld van huis uit door een agrarische achtergrond bekend met paarden (23% versus 20%). Zie figuur 3.8.1.

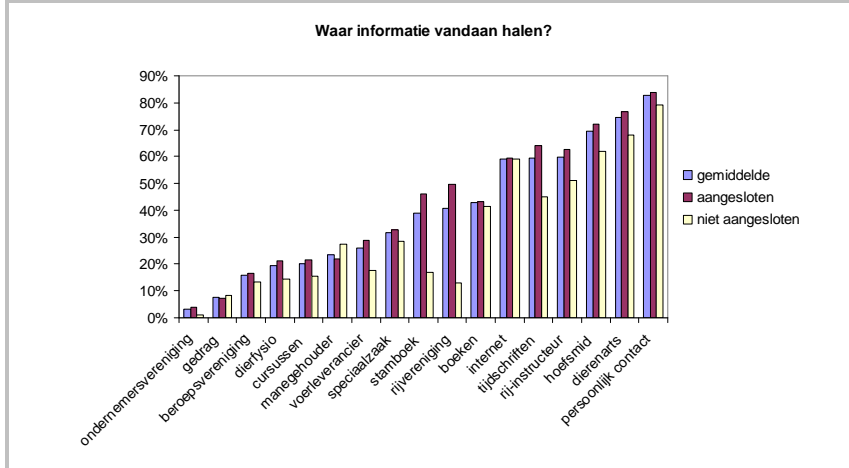
Figuur 3.8.1 Percentages paardenliefhebbers van de niet- en aangesloten groep en de manier waarop ze met paarden in aanraking zijn gekomen, vergeleken met het gemiddelde beeld

- De niet-aangesloten groep is significant minder dan gemiddeld praktisch bezig met paarden (minder dan 15 uur per week) (54% versus 48% gemiddelde).
- De manegehouder is voor de niet-aangesloten groep significant meer dan gemiddeld het kanaal om aan informatie over paarden te komen (27% versus 23%). Ook zoeken de niet-aangeslotenen significant meer dan gemiddeld informatie over gedrag (71% versus 63%) en welzijn (61% versus 55%). De aangesloten groep zoekt significant meer dan gemiddeld via alle andere kanalen

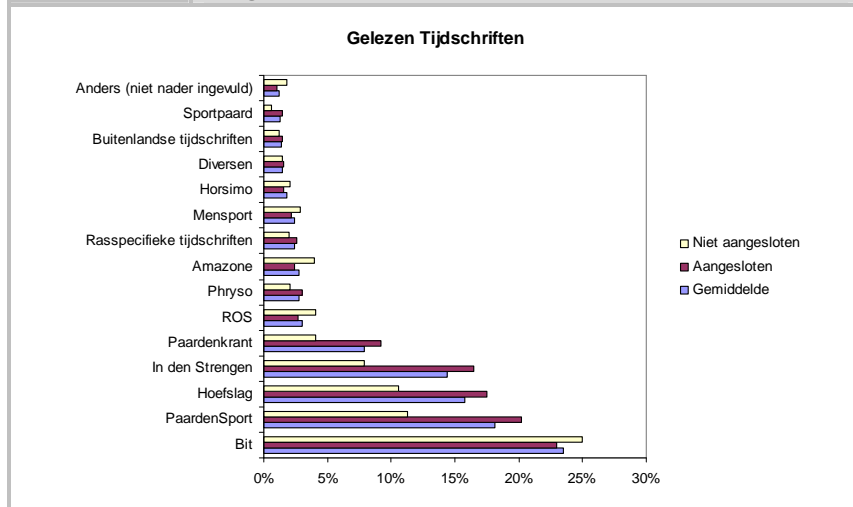
behalve de manegehouder, de rij-instructeur, dierenarts, hoefsmid, speciaalzaak, persoonlijk contact, stamboekvereniging, cursussen, boeken, internet en tijdschriften naar informatie over paarden. Zie figuur 3.8.2.

Figuur 3.8.2 Percentages paardenliefhebbers van de niet- en aangesloten groep die via bepaalde kanalen op zoek zijn naar informatie over paarden, vergeleken met het gemiddelde beeld

- Bit is verreweg het meest gelezen tijdschrift bij beide groepen (23% van de aangesloten en 25% van de niet-aangesloten paardenliefhebbers). Tijdschriften als PaardenSport, Hoefslag, In den Strengen en Paardenkrant worden significant *minder* dan gemiddeld gelezen door de niet-aangesloten groep en tijdschriften als Amazone (4% versus 3%) en Vrijruiter (2% versus 1%) significant *meer* dan gemiddeld. Zie figuur 3.8.3.

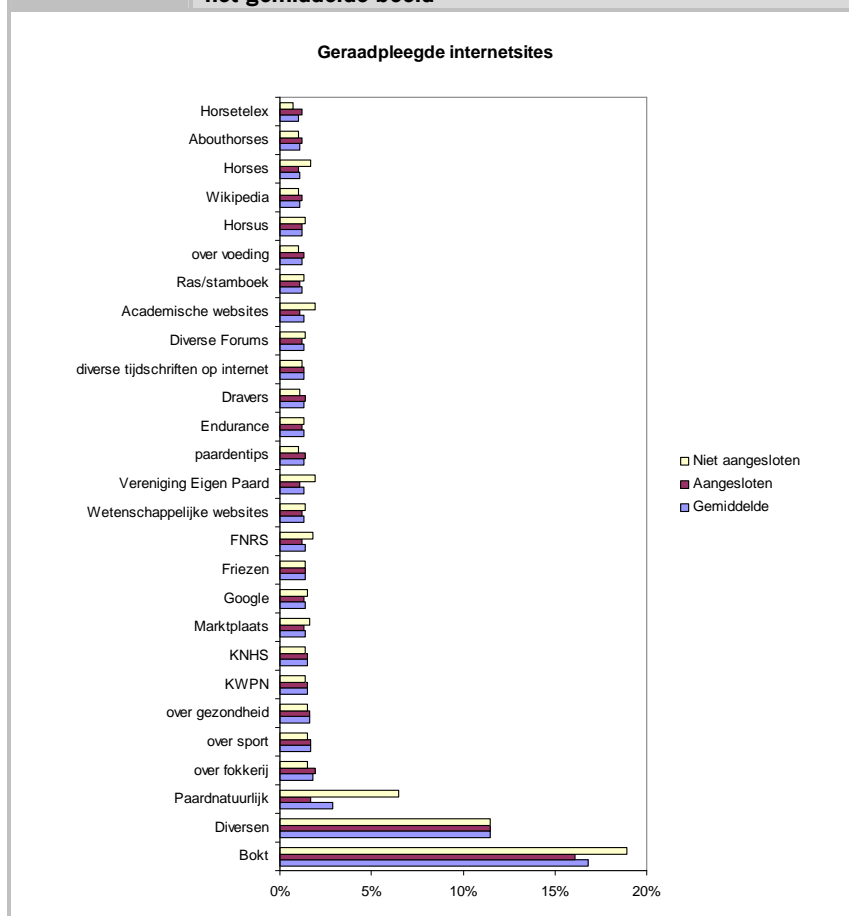
Figuur 3.8.3 Percentages paardenliefhebbers van de niet- en aangesloten groep die bepaalde tijdschriften lezen, vergeleken met het gemiddelde beeld

- De website www.bokt.nl is de meest bezochte website bij zowel de aangesloten als de niet-aangesloten groep (16% van de aangesloten en 19% van de niet-aangesloten groep). Bij de niet-aangesloten groep staat www.paardnatuurlijk.nl op de derde plaats met 7%, een significante afwijking van het gemiddelde van 3%. Van de aangesloten groep bezoekt slechts 2% deze website. Dat is ook een significante afwijking van het gemiddelde. Zie figuur 3.8.4.

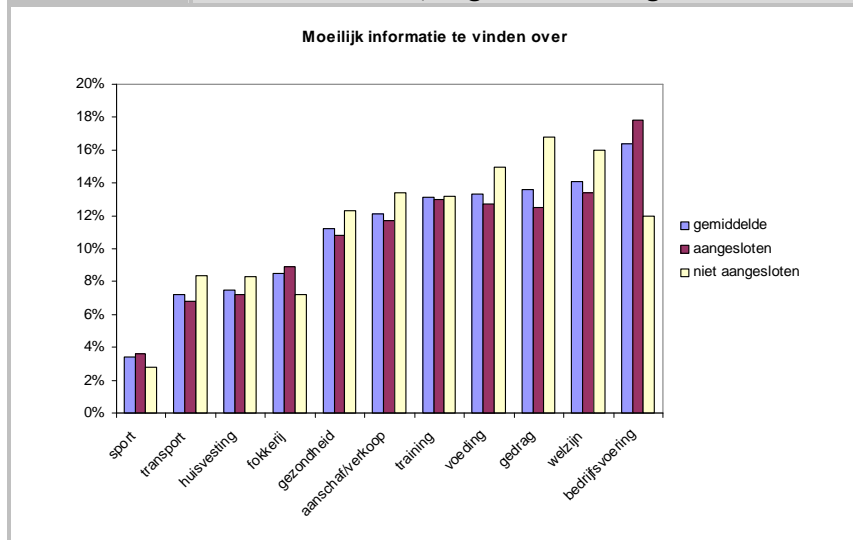

Figuur 3.8.4 Percentages paardenliefhebbers van de niet- en aangesloten groep die bepaalde websites bezoeken, vergeleken met het gemiddelde beeld

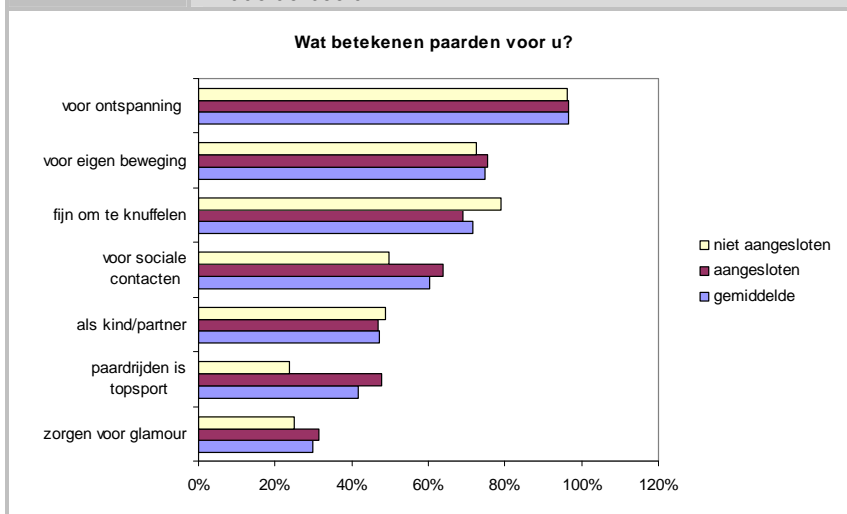
- Ook bij de onderwerpen waarover boeken worden gelezen, zien we een duidelijk verschil. De niet-aangesloten groep leest significant *meer* dan gemiddeld boeken over Natural Horsemanship (6% versus 4%). Van de aangesloten groep paardenliefhebbers leest 3% boeken over dit onderwerp.
- De niet-aangesloten groep vindt het verder relatief moeilijker om informatie te vinden over gedrag en welzijn dan de aangesloten groep. Zie figuur 3.8.5.

Figuur 3.8.5 Percentages paardenliefhebbers van de niet- en aangesloten groep die bepaalde informatie over paarden als moeilijk te vinden beschouwt, vergeleken met het gemiddelde beeld

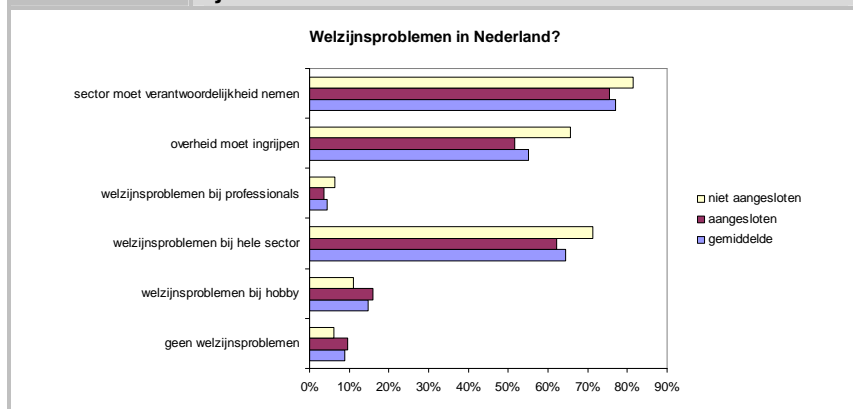
- De niet-aangesloten groep ziet in vergelijking met het gemiddelde paardrijden/mennen significant *minder* als topsport (24% versus 42%), als zorg voor sociale contacten (50% versus 60%) en als glamour (24% versus 30%). Daarentegen geeft de niet-aangesloten groep significant *meer* dan gemiddeld aan, dat ze het heerlijk vinden om met paarden te knuffelen (80% versus 72%). Zie figuur 3.8.6.

Figuur 3.8.6 Percentages paardenliefhebbers van de niet- en aangesloten groep die aangeven dat het bezig zijn met paarden een bepaalde betekenis voor hen heeft, vergeleken met het gemiddelde beeld

- De niet-aangesloten groep is het significant *minder* eens met de stelling dat er in Nederland onder paarden geen welzijnsproblemen voorkomen ten opzichte van het gemiddelde (6% versus 9%). De niet-aangesloten groep is er verder significant *meer* dan gemiddeld van overtuigd dat welzijnsproblemen in de gehele sector voorkomen (71% versus 64%) dan wel met name in de professionele paardenhouderij (6% versus 4%). Daarbij vinden ze significant *meer* dan gemiddeld dat zowel de overheid (66% versus 55%) als de sector (81% versus 77%) meer moet doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen. Zie figuur 3.8.7.

Figuur 3.8.7 Percentages paardenliefhebbers van de niet- en aangesloten groep die menen dat de sector meer moet doen om paardenwelzijn beter te waarborgen, dat de overheid hier toe moet ingrijpen, dat welzijnsproblemen met name voorkomen in de professionele paardenhouderij, dat ze in de gehele sector voorkomen, dat ze met name voorkomen bij de hobbymatig gehouden paarden of dat ze niet of nauwelijks voorkomen

- Significant *minder* dan gemiddeld vindt de niet-aangesloten groep de prestaties van paarden tijdens wedstrijden een belangrijke indicatie van paardenwelzijn (13% versus 27%).
- De niet-aangesloten groep neigt meer dan gemiddeld naar een hogere verhouding ruwvoer/krachtvoer.
- Significant *meer* dan gemiddeld weet de niet-aangesloten groep dat paarden liever buiten dan binnen staan en dat ze liever in een box dan in een stand staan.
- Bij de respons op de kennisvraag over training zijn er kleine verschillen tussen de groepen en het gemiddelde in wat ze weten over de meest effectieve beloning van een paard tijdens een training. Hierbij valt vooral op dat de niet-aangesloten groep significant *meer* dan gemiddeld meent dat na de training iets lekkers geven de meest effectieve beloning is (5% versus 4%).
- De niet-aangesloten groep lijkt de noodzaak van een continue watergift significant zwaarder in te schatten dan het gemiddelde van beide groepen (22% versus 18%).

- Opvallend was verder dat de niet-aangesloten groep significant *meer* dan gemiddeld aangeeft niet te weten wat een wevend paard doet (15% versus 9%)
- De niet-aangesloten groep is significant *minder* dan gemiddeld geneigd krachtvoer te geven (73% versus 86%), terwijl de aangesloten groep juist significant *meer* dan gemiddeld hiertoe geneigd is (90% versus 86%). Daarnaast is de niet-aangesloten groep ook significant *minder* dan gemiddeld geneigd ruwvoer op een dag te geven (87% versus 92%).
- Ook is er een duidelijk verschil in gebruikmaking van weidegang tussen de twee groepen in vergelijking met het gemiddelde. De paarden bij de aangesloten groep maken significant *meer* dan gemiddeld gebruik van beperkte weidegang en significant *minder* dan gemiddeld van onbeperkte weidegang (25% versus 28%).
- Een wevend paard wordt door de aangesloten groep significant vaker dan gemiddeld geïsoleerd van de rest (20% versus 18%). Verder schaft de aangesloten groep in geval van een wevend paard significant *vaker* een anti-weefrek aan (52% versus 48%), terwijl de aangesloten groep het paard significant *vaker* dan gemiddeld meer mogelijkheden tot sociaal contact geeft (91% versus 89%).
- Bij de niet-aangesloten groep staan de paarden significant *vaker* in de wei dan gemiddeld (21% versus 13%). Binnen hebben de paarden van de niet-aangesloten groep significant *meer* mogelijkheden tot sociaal contact doordat ze bij elkaar staan (59% versus 55%).
- De niet-aangesloten groep heeft verder significant *minder* ervaring met hulpmiddelen dan gemiddeld (89% versus 95%).

4. Conclusies en aanbevelingen

4.1 Inleiding

In dit laatste hoofdstuk presenteren we in paragraaf 4.2 een samenvatting van de resultaten van dit onderzoek, in paragraaf 4.3 bespreken we in de discussie de beperkingen van dit onderzoek, in paragraaf 4.4 worden de conclusies samengevat, waaruit in paragraaf 4.5 de aanbevelingen volgen.

4.2 Samenvatting resultaten

Doel van dit onderzoek was om meer inzicht te krijgen in de belevingswereld, het informatiezoekgedrag, de kennis van paardenliefhebbers in Nederland en de manier waarop ze in de praktijk paarden houden (de praktijk), in het bijzonder van de niet-georganiseerde paardenliefhebbers, als basis voor verbetering van de informatievoorziening aan de diverse groepen paardenliefhebbers.

Het belangrijkste resultaat van dit onderzoek is dat er in Nederland *vier clusters paardenliefhebbers* te onderscheiden zijn en dat de informatievoorziening aan paardenliefhebbers georganiseerd kan worden rond deze vier clusters. De paardenliefhebbers *binnen* deze clusters vertonen grote overeenkomsten met elkaar zowel met betrekking tot hun belevingswereld, informatiezoekgedrag, kennis als praktijk. *Tussen* de clusters bestaan (significante) verschillen. In figuur 4.1 tot en met 4.4 zijn de belangrijkste, dankzij dit onderzoek ontwikkelde, inzichten in de belevingswereld, het informatiezoekgedrag, de kennis en praktijk van de vier clusters samengevat. Over de kennis en praktijk van de verschillende clusters paardenliefhebbers zijn hooguit eerste indrukken verkregen.

Belevingswereld	Informatie- zoekgedrag	Eerste indrukken van de kennis	Eerste indrukken van de praktijk
<ul style="list-style-type: none"> - Minste tijd per week bezig met paarden - Heeft vaker alleen een paard rond het huis of is niet <i>zelf</i> bezig met paarden, maar de <i>kinderen</i> - Minder aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij - Weinig zijn geheel afhankelijk van paarden voor inkomen - Minder overtuigd van het voorkomen van welzijnsproblemen 	<p>Zoekt vooral info via:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Persoonlijk contact - Rij-instructeur - Dierenarts - Hoefsmid <p>Leest/bezoekt vooral/meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bit - Penny - Landleven - www.bokt.nl <p>Zoekt vooral info over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gezondheid - Gedrag - Training - Voeding <p>Heeft vooral moeite met vinden van info over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aanschaf/verkoop - Gedrag - Gezondheid - Voeding/bedrijfsvoering 	<ul style="list-style-type: none"> - Reageren vaker met “weet niet” naar aanleiding van de meeste stellingen over huisvesting en de vraag over watervoorziening tijdens transport - Een groot deel geeft aan niet te weten wat ‘weven’ is en niet te weten wat ze zouden doen met een wevend paard - Relatief veel menen dat een paard relatief veel krachtvoer moet krijgen (ten onrechte, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) - Relatief veel menen dat een klopje op de hals geven de meest effectieve beloning is tijdens training (ten onrechte, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) 	<ul style="list-style-type: none"> - Geeft over het algemeen paarden veel of volledige weidegang - Geven minimaal krachtvoer - Houdt paarden in boxen met beperkte mogelijkheden voor sociaal contact via de traliewanden. - Heeft relatief weinig ervaring met gebruik van hulpmiddelen

Figuur 4.1: Belangrijkste inzichten over paardenliefhebbers van cluster 1

Belevingswereld	Informatie- zoekgedrag	Eerste indrukken van de kennis	Eerste indrukken van de praktijk
<ul style="list-style-type: none"> - Op veel verschillende manieren bezig met paarden - Meest voorkomende disciplines: springen, dressuur en eventing - Doen mee aan wedstrijden, veelal op hoger niveau - Meeste uren per week met paarden bezig - Op meerdere manieren gemotiveerd: bewegen, (top)sport, knuffelen, glamour - Relatief veel paardenliefhebbers zijn gedeeltelijk voor inkomen afhankelijk van paarden - 95% is vrouw 	<p>Zoekt vooral info via:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Persoonlijk contact - Dierenarts - Hoefsmid - Rij-instructeur <p>Leest/bezoekt vooral/meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bit - Paardensport - Hoefslag - In den Strengen - www.bokt.nl <p>Zoekt vooral info over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Training - Gezondheid - Sport - Voeding <p>Heeft vooral moeite met vinden van info over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bedrijfsvoering - Welzijn - Gedrag - Training 	<ul style="list-style-type: none"> - Allen weten wat weven is - Relatief veel menen dat de hulp opheffen de meest effectieve beloning is tijdens training (terecht, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) - Relatief veel menen dat het aanschaffen van een anti-weefrek een goede interventie is bij een wevend paard (ten onrechte, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) 	<ul style="list-style-type: none"> - Paarden krijgen voornamelijk beperkte weidengang - Paarden staan voornamelijk in individuele box met traliewanden met beperkte mogelijkheden voor sociaal contact

Figuur 4.2: Belangrijkste inzichten over paardenliefhebbers van cluster 2

Belevingswereld	Informatie- zoekgedrag	Eerste indrukken van de kennis	Eerste indrukken van de praktijk
<ul style="list-style-type: none"> - Relatief veel, wat oudere, mannen - Voornamelijk van huis uit bekend met paarden. - Fokkers, handelaren en bestuurders domineren - Qua inkomen een grote afhankelijkheid - Minder overtuigd van het voorkomen van welzijnsproblemen - Meer overtuigd dat welzijnsproblemen vooral voorkomen bij hobbymatig gehouden paarden - Minder overtuigd dat overheid en sector meer moeten doen voor borging paardenwelzijn 	<p>Zoekt vooral info via:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Persoonlijk contact - Stamboekverenigingen - Dierenarts - Tijdschriften <p>Leest/bezoekt vooral/meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - In den Strengen - Paardenkrant - Phryso - Hippische ondernemer - www.bokt.nl <p>Zoekt vooral info over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fokkerij - Gezondheid - Sport - Voeding <p>Heeft vooral moeite met vinden van info over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bedrijfsvoering - Training - Aanschaf en verkoop - Fokkerij 	<ul style="list-style-type: none"> - Relatief veel menen dat een paard relatief veel krachtvoer moet krijgen (ten onrechte, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) - Allen weten wat weven is - Vooral dit cluster meent dat het aanschaffen van een anti-weef-rek een goede interventie is bij een wevend paard (ten onrechte, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) - Relatief veel menen dat een klopje op de hals en lekkers geven de meest effectieve beloning is tijdens de training (ten onrechte, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) - Vooral dit cluster geeft, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten, het juiste antwoord op de vraag over watervoorziening tijdens transport 	<ul style="list-style-type: none"> - Paarden hebben voornamelijk beperkte weidegang - Meeste paarden staan in een individuele box met traliewanden - Weinig neiging om te kiezen voor stallen met meer mogelijkheden voor sociaal contact - Zijn vertrouwd met het gebruik van hulpmiddelen zoals bijzetteugels, martingaal, slofteugels, oogkleppen en een stang

Figuur 4.3: Belangrijkste inzichten over paardenliefhebbers van cluster 3

Belevingswereld	Informatie- zoekgedrag	Eerste indrukken van de kennis	Eerste indrukken van de praktijk
<ul style="list-style-type: none"> - Minst van huis uit bekend met paarden - Komen vaakst voor het eerst in aanraking met paarden via de manege - Meeste paardenliefhebbers bezig met paarden door te rijden/ mensen - Relatief veel doen aan mensen, reining en endurance - Doen het minst mee aan wedstrijden - Zijn veel uren per week bezig met paarden - Vind het vooral belangrijk om voor paarden te zorgen en om met ze te knuffelen - Menen dat welzijnsproblemen in de gehele sector voorkomen - Vinden dat overheid meer zou moeten doen 	<p>Zoekt vooral info via:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Persoonlijke contacten - Dierenarts - Internet - Hoefsmid <p>Leest/bezoekt vooral/meer:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bit - Amazone - Ros - www.bokt.nl - www.paardnatuurlijk.nl <p>Zoekt vooral info over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gezondheid - Gedrag - Welzijn - Voeding <p>Heeft vooral moeite met vinden van info over:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Voeding - Welzijn - Gedrag - Gezondheid 	<ul style="list-style-type: none"> - Vooral dit cluster geeft, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten, de juiste antwoorden op de stellingen over huisvesting - Vooral dit cluster meent dat meer sociaal contact een goede interventie is bij een wevend paard (te recht, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) - Vooral dit cluster kiest (in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) voor de juiste verhouding ruwvoerkrachtvoer - Vooral dit cluster meent dat de hulp opheffen de meest effectieve beloning is tijdens training (te recht, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten) 	<ul style="list-style-type: none"> - Meeste paarden staan in de wei of zijn op een geheel eigen wijze gehuisvest (bijvoorbeeld in inloopstallen) waarbij de mogelijkheden voor sociaal contact groot zijn

		- Relatief veel geven, in het licht van de meest recente wetenschappelijke inzichten, het juiste antwoord op de vraag over watervoorziening tijdens een transport	
--	--	---	--

Figuur 4.4: Belangrijkste inzichten over paardenliefhebbers van cluster 4

De opdrachtgever van dit onderzoek was verder in het bijzonder geïnteresseerd in de niet-georganiseerde paardenliefhebbers. Van de respondenten gaf 25% aan niet aangesloten te zijn bij een organisatie in de paardenhouderij. *Onder andere* de volgende verschillen tussen niet-georganiseerde paardenliefhebbers en het gemiddelde beeld komen in dit onderzoek naar voren:

- Het zijn *vaker* vrouwen.
- Ze komen *meer dan gemiddeld* voor het eerst in aanraking met paarden via de manege.
- Ze zien paardrijden/mennen *minder dan gemiddeld* als topsport.
- Ze zijn er *minder dan gemiddeld* van overtuigd dat er in Nederland *geen* welzijnsproblemen voorkomen onder paarden.
- Ze lezen *meer dan gemiddeld* tijdschriften als Amazone en Vrijruiter en bezoeken *meer dan gemiddeld* websites als www.paardnatuurlijk.nl.
- Eerste indruk is dat ze in relatie tot bepaalde onderwerpen *meer dan gemiddeld* over kennis beschikken en in relatie tot andere onderwerpen *minder dan gemiddeld*.

4.3 Discussie

Gegevens over het totaal aantal paardenliefhebbers in Nederland ontbreken. Experts schatten in dat de respondenten van de internetenquête een redelijke afspiegeling vormen van de totale populatie. Het gebruik van internet heeft echter wel het risico dat paardenliefhebbers die zich aangesproken voelen en meer kennis hebben sneller en in grotere getale zullen reageren. Als dit geldt is het geschetste beeld over de kennis van de paardenliefhebbers te rooskleurig. Pogingen van studenten van Van Hall Larenstein om nader inzicht te krijgen in de representativiteit van de enquête zijn eind 2008 mislukt. Verschillende oorzaken zoals beperkte doorlooptijd en beperkte betrokkenheid van de sector hebben hieraan bijgedragen. Deze actie heeft wel leerpunten opgeleverd hoe dit inzicht wel verkregen kan worden.

Het gebruik van een internetenquête stelt bovendien beperkingen aan de diepgang en de breedte van de onderwerpen die aan de orde kunnen komen. Dit betekent dat a) over een beperkt aantal onderwerpen gevraagd is en b) er per onderwerp slechts een paar vragen gesteld konden worden. Over het welzijn van paarden is bijvoorbeeld alleen weven als stereotiep gedrag in de enquête opgenomen. Andere uitingen van welzijnsproblemen zoals kribbebijten, luchtzuigen en boxlopen zijn niet in de enquête behandeld.

Over training en transport is maar één vraag opgenomen. Deze beperking brengt met zich mee, dat geen harde conclusies getrokken kunnen worden over de kennis van (verschillende clusters) paardenliefhebbers in Nederland. Dit geldt ook voor de resultaten over hoe paardenliefhebbers in de praktijk paarden houden.

4.4 Conclusies

Uit het onderzoek kan het volgende geconcludeerd worden:

1. De informatievoorziening aan paardenliefhebbers kan rond *vier clusters/types paardenliefhebbers* georganiseerd worden. Paardenliefhebbers binnen deze typen vertonen veel overeenkomsten in belevingswereld, informatiezoekgedrag, kennis en de manier waarop ze in de praktijk paarden houden.
2. Paardenliefhebbers in Nederland zijn vooral op zoek naar informatie over paarden via persoonlijke contacten met mensen die op dezelfde wijze als zij met paarden bezig zijn, gevolgd door de dierenarts, hoefsmid en rij-instructeur.
3. Bit is het populairste tijdschrift en www.bokt.nl de populairste website onder paardenliefhebbers. Per cluster zijn er daarnaast specifieke tijdschriften en websites waar paardenliefhebbers meer (of minder) gebruik van maken.
4. Gezondheid, training en gedrag zijn de onderwerpen waar paardenliefhebbers het meest naar zoeken.
5. Vooral informatie over bedrijfsvoering en welzijn vinden paardenliefhebbers moeilijk om te vinden.
6. Wat betreft de kennis van paardenliefhebbers en de manier waarop ze in de praktijk paarden houden biedt het uitgevoerde onderzoek hooguit *eerste indrukken*. Tussen de clusters *lijken* er verschillen in kennisniveau te bestaan.

4.5 Aanbevelingen

Naar aanleiding van het onderzoek wordt aanbevolen om:

- nader onderzoek te doen naar hoeveel mensen in Nederland (op welke wijze) met paarden bezig zijn;

- de informatiekanalen te benutten die de paardenhouders hebben genoemd als kanalen waar ze naar informatie zoeken;
- nader onderzoek te doen naar de kennis van (de verschillende typen) paardenliefhebbers. Uit dit onderzoek zijn hooguit eerste indrukken verkregen. Hierbij dient zowel gekeken te worden naar kennis in de breedte (het aantal onderwerpen waarover paardenhouders kennis hebben) als in de diepte (welke kennis ze over de onderwerpen hebben).

Literatuur

Agricola, H.J., P. van der Wielen en F.H. Kistenkas, 2008. Paardenhouderij en landschap, hoe pakken gemeenten het op? Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1721, 68 pp.

Boersma, R., 2003. Informatie Nederlandse Paardenhouderij: 1-2.

Broekema, R., D. de Jong, L. Mout en S. Sodoyer, 2005. Paardenhouderij: Zegen of Vloek voor het Landschap? Wageningen: 1-52.

Hoogeveen, M.W. en K.J. van Calker, 2007. Verkenning paardenhouderij in Twente en de Achterhoek, Den Haag, LEI-Rapport 4.07.04.

Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie, 2006. Sprong voorwaarts, meerjarenbeleidsplan 2007-2010, Ermelo.

Leenstra, F.R., E.K. Visser, M.A.W. Ruis, K.H. de Greef, A.P. Bos, I.D.E. van Dixhoorn en H. Hopster, 2007. Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden: inventarisatie en prioritering en mogelijke oplossingsrichtingen, Lelystad: Animal Sciences Group, Wageningen UR.

Nota Dierenwelzijn, 2007. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Productschappen Vee Vlees en Eieren Sectorbestuur Paarden, 2000. Een sprong voorwaarts; Sectorvisie paardenhouderij: 1-14.

Rijksen, C. en E.K. Visser-Riedstra, 2005. Inventarisatie Paardenhouderij. Intern rapport Animal Sciences Group Wageningen UR, 50 pp.

Sectorraad Paarden, 2004. Beleidsnotitie Paardenhouderij. Zoetermeer: 1-28.

Sectorraad Paarden, 2004. Paardenhouderij en Ruimtelijke Ordening. Plaatsbepaling van de paardenhouderij in de Ruimtelijke ordening met bijbehorende randvoorwaarden, Zoetermeer: 1-71.

Van Eldik, W., L. Elling, G. Smit en M. Van Straten, 2004. 'Hoeveel poept een paard?' Wageningen: 1-58.

Van Markus, R.C., 1998. Anatomie van de Paardenhouderij. Woerden, Ormanex b.v.: 1-82.

Van Straten, M., 2006. Veranderingen in het landschap door de groeiende paardensector, opinies van stakeholders en burgers. Wageningen. Afstudeerverslag Wageningen Universiteit, Animal Production Systems.

VNG en Sectorraad Paarden, 2006. Paardenhouderij en Ruimtelijke ordening, handreiking voor de praktijk, Ermelo.

Westerduin, januari 2009, Welzijn in de sector paardenhouderij. Plan van aanpak. Sectorraad Paarden.

ZKA Consultants & Planners, 2001. Paardensportonderzoek. Breda: 1-21.

ZKA Consultants & Planners, 2006. Paardensportonderzoek 2006, Profiel, gedrag en behoeften Nederlandse Paardensporters, i.o.v. KNHS. Ermelo.

Bijlage 1

Vragenlijst diepte-interviews

Blok	Toelichting/vragen
1. Toelichting op het project	Opening. Interviewer stelt zich voor en licht aanleiding, doel, opzet en de eigen betrokkenheid bij het onderzoek toe. Interviewer licht vervolgens doel van het interview toe.
2. Contactgegevens	Interviewer vraagt allereerst naar de volgende gegevens van de respondent: <ul style="list-style-type: none"> - Naam: - Adres: - E-mail: - Telefoon: - Professie:
3. Betrokkenheid	Hoe zou u uw betrokkenheid bij de paardenhouderij willen typeren? Bijvoorbeeld op basis van onze indeling (zie bijlage 1): <ul style="list-style-type: none"> - Waar hoort u thuis? - Waarom? - Waar blijkt dat uit?
4. Reacties op typen paardenliefhebbersindeling	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe herkenbaar vindt u onze indeling van typen paardenliefhebbers in de paardensector? - Hoe compleet vindt u hem? - Wat mist u? - Welke nuances mist u eventueel?
5. Kennis van welke doelgroep?	<ul style="list-style-type: none"> - Over welke typen paardenliefhebbers kunt u ons meer vertellen? - Op basis waarvan kunt u dat ? - Hoe groot schat u deze typen paardenliefhebbers in Nederland, zowel uitgedrukt in mensen als in paarden?
6. Typering van deze doelgroep(en)	Ten aanzien van de typen paardenliefhebbers waarover u ons meer kunt vertellen: <ul style="list-style-type: none"> - Wat streven deze paardenliefhebbers volgens u na met (hun hobby c.q. beroep met) hun paard(en)? - Hoe zou u willen typeren hoe deze paardenliefhebbers omgaan met hun paard(en)?

	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe ziet de dagindeling eruit voor paarden bij deze paardenliefhebbers? - Wat zijn boegbeelden (personen/organisaties) voor deze paardenliefhebbers? - Waar ontmoeten leden van dezelfde doelgroep elkaar? - In hoeverre is er binnen deze typen paardenliefhebbers sociale druk om niet onder te doen voor anderen etc?
7. Houding/beelden ten aanzien van welzijn bij deze typen paardenliefhebbers	<p>Ten aanzien van de typen paardenliefhebbers waarover u ons meer kunt vertellen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wat verstaan deze paardenliefhebbers volgens u onder welzijn? - Hoe beoordelen deze paardenliefhebbers volgens u zelf het welzijn van hun paard(en)? - Wat doen deze paardenliefhebbers volgens u voor het welzijn en wat niet (en waarom denkt u)? - Herkent u de mogelijkheid van welzijnsproblemen in de paardenhouderij?
8. Betekenis van kennis voor houding/beelden ten aanzien van welzijn	<p>Een belangrijke veronderstelling die ten grondslag ligt aan dit onderzoek is dat (het ontbreken van) kennis van de houder een belangrijke achtergrond vormt van welzijnsproblemen bij paarden. Ten aanzien van de typen paardenliefhebbers waarover u ons meer kunt vertellen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - In hoeverre herkent u deze veronderstelling? - Bij welke typen paardenliefhebbers komen volgens u vooral welzijnsproblemen onder paarden voor? - In hoeverre speelt volgens u (bijvoorbeeld) een gebrek aan kennis een rol bij het ontstaan van deze welzijnsproblemen/welzijnsomstandigheden? - <i>Hoe</i> speelt volgens u kennis <i>precies</i> een rol bij het ontstaan van deze welzijnsproblemen? - Welke andere factoren (buiten gebrek aan kennis) zijn mogelijke bedreigingen voor het welzijn bij deze paarden?
9. Relatie met kennis	<p>Ten aanzien van de typen paardenliefhebbers waarover u ons meer kunt vertellen:</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe vergaren deze paardenliefhebbers volgens u kennis over het houden van paarden en het voorkomen c.q. reduceren van welzijnsproblemen bij paarden? - Welke kwaliteit heeft deze kennis? - In hoeverre en hoe wordt deze kennis volgens u toegepast door deze paardenliefhebbers? - Wat staat deze paardenliefhebbers in de weg om deze kennis toe te passen? - Wat zou het toepassen van deze kennis vergemakkelijken voor deze paardenliefhebbers?
10. Suggesties voor verbetering informatievoorziening	<p>Tenslotte:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wat moet er volgens u vooral veranderen in de informatievoorziening aan paardenliefhebbers in Nederland? Wat moet meer/anders gebeuren? - Welke typen paardenliefhebbers moeten we volgens u van elkaar onderscheiden (of kunnen we ze juist als één groep zien) wanneer we de informatievoorziening aan paardenliefhebbers (beter) willen inrichten? - Welke suggesties heeft u nog meer voor de concrete inrichting van de informatievoorziening? - Welke <i>andere</i> suggesties heeft u voor het beter bereiken van de verschillende typen paardenliefhebbers met de bedoelde kennis?
11	Respondent danken en afsluiten.

Bijlage 2

Enquête

Enquête paardenhouderij

Welkom bij deze enquête!

Doel van deze enquête is om meer inzicht te krijgen in hoe en waarom mensen in Nederland met paarden bezig zijn. Hoe meer mensen deze enquête invullen, hoe beter dit inzicht zal zijn. We horen bovendien graag hoe er tegen allerlei paardenzaken wordt aangekeken en hoe we paardenliefhebbers in Nederland nog beter van informatie kunnen voorzien. Het invullen duurt ongeveer 15 tot 20 minuten.

NIET ONBELANGRIJK: Onder de inzenders verloten we 20 cadeaubonnen van 20 euro.

Klik hieronder op 'start' om de enquête te starten.

START

Wageningen Universiteit en Research Center en Sectorraad Paarden

Copyright © Wageningen UR, Leerstoelgroep Educatie- en Competentiestudies 2008

Enquête paardenhouderij

Algemene vragen

1. Wat is uw leeftijd? jaar
2. Wat is uw geslacht? man vrouw
3. Hoe kwam u voor het eerst in aanraking met paarden?
  - Via de manege
  - Van huis uit (agrarische achtergrond)
  - Van huis uit (paardenbedrijf)
  - Anders, namelijk:
4. Bent u aangesloten bij een organisatie in de paardenhouderij? (meerdere antwoorden mogelijk)
  - Nee, niet aangesloten
  - Bij een fokkerijorganisatie, namelijk:
  - Bij een rijvereniging, sport/recreatie-organisatie, namelijk:
  - Ja, bij een ondernemersorganisatie, namelijk:
  - Anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

7% klaar

5. Vink aan op welke wijze u met paarden bezig bent (meerdere antwoorden mogelijk).
N.B.: bij het aanvinken van een antwoord verschijnt soms direct een aanvullende vraag.
- Ik houd me niet met paarden bezig, maar mijn kind(eren) wel
  - Ik woon op het platteland en vind het leuk om een paard rond het huis te hebben lopen
  - Ik geef paardrij- of men-les
  - Ik rijd/men paard(en)
  - Ik fok paarden
  - Ik stal en/of verzorg paarden
  - Ik handel in paarden
  - Ik train (jonge) paarden
  - Ik maak/houd paarden gezond
  - Ik volg een hippische opleiding
  - Ik beoordeel paarden en paardenzaken
  - Ik houd me in bestuurlijke zin bezig met de paardenhouderij
  - Ik lever goederen en diensten t.b.v. de paardenhouderij en -sport
  - Anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

Op wat voor wijze(n) geeft u paardrij- of men-les?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik geef privé-les
- Ik geef les op een rijvereniging
- Ik geef les op een manege
- Anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

Op wat voor wijze(n) geeft u paardrij- of men-les?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik geef privé-les
- Ik geef les op een rijvereniging
- Ik geef les op een manege
- Anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

In welke hoedanigheid stalt en/of verzorgt u paarden? (meerdere antwoorden mogelijk)

- als houder of medewerker van een fokkerij/hengstenhouderij
- als houder of medewerker bij een sport-, africhtings- en/of handelsbedrijf
- als houder of medewerker van een manege
- als houder of medewerker van een pensionstal
- als houder of medewerker van een agrarisch bedrijf
- als particulier of bij een particulier
- anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

In welke hoedanigheid stalt en/of verzorgt u paarden? (meerdere antwoorden mogelijk)

- als houder of medewerker van een fokkerij/hengstenhouderij
- als houder of medewerker bij een sport-, africhtings- en/of handelsbedrijf
- als houder of medewerker van een manege
- als houder of medewerker van een pensionstal
- als houder of medewerker van een agrarisch bedrijf
- als particulier of bij een particulier
- anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

Welke hippische opleiding(en) volgt u momenteel ?

- Beroepsopleiding (MAS, AOC, MBO)
- Beroepsopleiding (HAS, HBO)
- NHB Deurne
- O.R.U.N. van de KNHS
- Cursussen, namelijk:
- Anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

Op wat voor wijze(n) beoordeelt u paarden en paardenzaken ?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- als jurylid
- als inspecteur
- als official
- als rechtsprekend orgaan
- anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

Op wat voor wijze(n) levert u goederen en diensten ten behoeve van de paardenhouderij en paardensport? (meerdere antwoorden mogelijk)

- als leverancier in ruitersportartikelen
- als voerleverancier
- als leverancier van stalling, bodems, afrastering, etc.
- als docent / expert bij hippische opleiding of cursus
- als voorlichter / adviseur
- als verzekeringsagent
- anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

6. Hoeveel paarden houdt of verzorgt u?

- Ik houd/verzorg **geen** paarden
- Ik houd/verzorg **eigen** paarden
- paarden **van anderen**

15% klaar

7. Hoeveel uur bent u per week praktisch met paarden bezig (verzorging / rijden e.d.)?

- minder dan 4 uur per week
- 5 tot 16 uur per week
- 17 tot 36 uur per week
- meer dan 36 uur per week

8. In welke mate bent u voor uw inkomsten afhankelijk van hoe u met paarden bezig bent?

- Niet** van afhankelijk
- Gedeeltelijk** van afhankelijk
- Volledig** van afhankelijk

9. Zoals ik met paarden bezig ben:

- Draai ik **verlies**
- Speel ik **quitte**
- Maak ik **winst**

Enquête paardenhouderij

19% klaar

10. Hoe komt u aan uw informatie over paarden? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Via een rij-instructeur
- Via een manegehouder / pensionhouder
- Via de dierenarts
- Via de hoefsmid
- Via de dierfysiotherapeut
- Via de gedragsdeskundige
- Via de paardenspecialzaak (ruitersportartikelen)
- Via een voerleverancier
- Via persoonlijke contacten met andere mensen die op dezelfde manier als ik met paarden bezig zijn
- Via een stamboekvereniging
- Via een rijvereniging, sport/recreatie-organisatie
- Via een ondernemersorganisatie
- Via een beroepsopleiding, namelijk:
- Via cursussen, namelijk:
- Via tijdschriften, namelijk:
- Via internet, namelijk de website:
- Via boeken, namelijk:
- Anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

21% klaar

11. Naar welke informatie over paarden bent u vooral op zoek? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Informatie over gezondheid van paarden
- Informatie over voeding van paarden
- Informatie over huisvesting van paarden
- Informatie over training van paarden
- Informatie over gedrag van paarden
- Informatie over welzijn van paarden
- Informatie over transport van paarden
- Informatie over de aanschaf of verkoop van een paard
- Informatie over de paardensport / wedstrijden
- Informatie over de fokkerij
- Informatie over bedrijfsvoering
- Anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

21% klaar

11. Naar welke informatie over paarden bent u vooral op zoek?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- Informatie over gezondheid van paarden
- Informatie over voeding van paarden
- Informatie over huisvesting van paarden
- Informatie over training van paarden
- Informatie over gedrag van paarden
- Informatie over welzijn van paarden
- Informatie over transport van paarden
- Informatie over de aanschaf of verkoop van een paard
- Informatie over de paardensport / wedstrijden
- Informatie over de fokkerij
- Informatie over bedrijfsvoering
- Anders, namelijk:

Enquête paardenhouderij

24% klaar

13. In hoeverre bent u het oneens of eens met onderstaande stellingen over uw relatie met paarden?

	oneens	neutraal	eens
Paarden zijn voor mij een vorm van ontspanning	☐	☐	☐
Paarden zijn voor mij een manier om aan beweging te doen	☐	☐	☐
Zoals ik met paarden bezig ben, is (top)sport	☐	☐	☐
Paarden zorgen voor mij voor sociale contacten	☐	☐	☐
Paarden vind ik heerlijk om mee te knuffelen en te verzorgen	☐	☐	☐
Paarden zijn (bijna) als kinderen of als een partner voor mij	☐	☐	☐
Paarden zorgen voor glamour en schoonheid in mijn leven	☐	☐	☐

Enquête paardenhouderij

38% klaar

14. In hoeverre meent u dat er in Nederland sprake is van welzijnsproblemen onder paarden?

- Komt niet of nauwelijks voor
- Komt met name voor bij de hobbymatig gehouden paarden
- Komt in de gehele sector voor
- Komt met name voor in de professionele paardenhouderij
- Anders, namelijk:

15. De **overheid** zou via wet- en regelgeving meer moeten doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen

- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens

16. De **paardensector** zou via voorlichting en controles meer moeten doen om het welzijn van paarden in Nederland te waarborgen

- Mee eens
- Neutraal
- Mee oneens

Enquête paardenhouderij

43% klaar

17. Geef bij elke regel aan, of dat wat daar genoemd staat, wel of niet belangrijk is voor het welzijn van een paard

	niet belangrijk	wel belangrijk	weet niet
Het paard heeft contact met andere paarden	☐	☐	☐
Het paard is gezond	☐	☐	☐
Het paard presteert goed bij wedstrijden	☐	☐	☐
Het paard heeft een glanzende vacht en de oortjes staan erop	☐	☐	☐
Het paard heeft de hele dag ruwvoer tot zijn beschikking	☐	☐	☐
Het paard wordt iedere dag geborsteld	☐	☐	☐
Het paard heeft vrije beweging in paddock of wei	☐	☐	☐
Het paard krijgt dagelijks voedingssupplementen	☐	☐	☐

Enquête paardenhouderij

18. Hoeveel krachtvoer en ruwvoer moet een paard per dag krijgen als het op stal staat en intensief wordt getraind en bereiden? 60% klaar

6 kg krachtvoer, 4 kg ruwvoer

5 kg krachtvoer, 5 kg ruwvoer

2 kg krachtvoer, 8 kg ruwvoer

8 kg ruwvoer

Internet

100%

Enquête paardenhouderij

19. Wat is uw mening bij de volgende stellingen over de huisvesting van paarden? 62% klaar

	niet waar	wel waar	weet niet
--	-----------	----------	-----------

Een paard staat in principe liever buiten dan binnen	☐	☐	☐
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Een paard staat in principe liever in een box dan in groepshuisvesting	☐	☐	☐
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------

De optimale staltemperatuur voor ongeschoren paarden ligt tussen de 10 en 20 graden Celsius	☐	☐	☐
---	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Een paard staat in principe liever in een stand dan in een box	☐	☐	☐
--	-----------------------	-----------------------	-----------------------

Internet

100%

Enquête paardenhouderij

69% klaar

20. Bekijk onderstaande video (klik op het zwarte pijltje naar rechts).

Waarom beweegt dit paard op deze manier?

- Het paard voelt zich op zijn gemak
- Het paard heeft honger of dorst
- Het paard is gefrustreerd
- Het paard heeft dit gedrag van een ander paard geleerd
- Weet ik niet

Enquête paardenhouderij

71% klaar

21. Wat is volgens u de meest effectieve beloning voor een paard tijdens de training?

- Het paard een klopje op de hals geven
- Iets aardigs tegen het paard zeggen
- De hulp opheffen (bijv. de druk op teugels verminderen)
- Het paard na afloop iets lekkers geven
- Weet ik niet

22. Heeft een paard tijdens een transport van 12 uur, onder gemiddelde weersomstandigheden, water nodig?

- Nee, het is beter om dit paard 12 uur geen water te geven
- Ja, je kunt hem het beste continu water geven door een emmer op te hangen
- Ja, je kunt hem het beste om de 6 uur water laten drinken tijdens een stop
- Weet ik niet

Enquête paardenhouderij

Praktijkvragen

74% klaar

De volgende vragen hebben betrekking op de paarden die u verzorgt (uw eigen paarden of die van anderen)

23. Hoe vaak krijgt het paard / krijgen de paarden die u verzorgt **krachtvoer** per dag?

- Geen krachtvoer
- keer per dag
- Op mij niet van toepassing

24. Hoe vaak krijgt het paard / krijgen de paarden die u verzorgt **ruwvoer** per dag?

- Geen ruwvoer
- keer per dag
- Op mij niet van toepassing

25. Krijgt het paard / krijgen de paarden die u verzorgt **weidegang** ?

- Nee
- Ja, onbeperkt
- Ja, uren per dag
- Op mij niet van toepassing

Enquête paardenhouderij

79% klaar

26. Welke situatie met betrekking tot het spenen van (een) veulen(s) is voor u van toepassing?

- Ik spenen geen veulens
- Ik haal de merries 1 voor 1 weg uit de groep merries met veulens
- Ik haal de merrie en het veulen in één keer uit elkaar en zet het veulen alleen apart
- Ik haal de merrie steeds vaker en langer weg bij het veulen
- Anders, namelijk:

27. Weet u wat een paard doet als het weeft?

- Nee, weet ik niet
- Ja, dan

Enquête paardenhouderij

83% klaar

27b. Stel u heeft een paard dat weeft, wat doet u?

	ja	nee	weet niet
Het paard bij andere paarden uit de buurt zetten, want die kunnen het overnemen	☐	☐	☐
Ik doe er niets aan, het zit in de genen	☐	☐	☐
Een anti-weefrek aanschaffen zodat het paard niet meer kan weven	☐	☐	☐
Het paard meer krachtvoer geven	☐	☐	☐
Het paard meer sociaal contact geven in paddock of wei	☐	☐	☐
Het paard in een stal zetten met dichte wanden waar het rustig is	☐	☐	☐
Het paard in een stal zetten met open wanden naar andere paarden	☐	☐	☐

Enquête paardenhouderij

89% klaar

28. Hoe is het paard / zijn de paarden die u houdt of verzorgt, gehuisvest?

- In een individuele stand
- In een individuele box met **drie dichte wanden**, alleen aan de voorzijde een traliewand of hallopen wand
- In een individuele box met **traliewanden** in de zijwanden en aan de voorzijde
- In een individuele box met **één of twee lage zijwanden**
- In groepshuisvesting
- In de weide
- Anders, namelijk:
- Op mij niet van toepassing

Enquête paardenhouderij

93% klaar

29. Kan het paard / kunnen de paarden die u houdt of verzorgt, contact maken met andere paarden?

- Nee, er is geen contact onderling of met andere paarden mogelijk
- Ja, ze kunnen elkaar ruiken en zien door de boxwanden
- Ja, ze kunnen elkaar aanraken door of boven de boxwanden
- Ja, onderling contact of met andere paarden is mogelijk in de wei, paddock of groepshuisvesting
- Anders, namelijk:
- Op mij niet van toepassing

Enquête paardenhouderij

97% klaar

30. Welk(e) hulpmiddel(en) gebruikt u bij het trainen en rijden/mennen van uw paard(en)? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik heb geen ervaring met hulpmiddelen
- Zweep
- Bijzetteugels
- Martingale
- Slofsteugel
- Stang
- Enkel of dubbel gebroken bit
- Speciale neusriem
- Oogkleppen
- Sporen
- Oordoppen
- Anders, namelijk:

Internet

100%

Enquête paardenhouderij

99% klaar

Als u nog toelichting wilt geven op eerdere vragen of algemene opmerkingen heeft, dan kunt u die hieronder kwijt.

Als u kans wilt maken op één van de 20 cadeaubonnen, vul dan uw naam en email-adres in, zodat we contact met u kunnen opnemen. Ook als u de resultaten van deze enquête wilt ontvangen, verzoeken we u om naam en email-adres in te vullen.

Naam

Email-adres

Dit is het einde van de enquête.
S.v.p. klik naar de volgende pagina
om de gegevens in te sturen

Bijlage 3

De automatische bepaling van het aantal clusters in SPSS

SPSS kent een ingebouwde methodiek om het beste aantal clusters in een cluster-analyse te kunnen vaststellen. Er zijn hiervoor twee statistische beslisriteria. In deze studie is gekozen voor het meest gebruikte criterium, namelijk het Schwarz's Bayesian Criterion (BIC). Daarnaast is als afstandsmaat (distance measure) gekozen voor de log-likelihood maatstaf. Dat is de enige variant die gebruikt mag worden als er (zoals in deze studie) niet-continue variabelen in de dataset zitten.

Aantal clusters	Schwarz's Bayesian Criterion (BIC)	Verandering in BIC 1)	Ratio van BIC veranderingen 2)	Ratio van Distance Measures 3)
1	575149,8877			
2	555140,9905	-20008,89722	1	1,695177113
3	544026,5169	-11114,4736	0,55547657	1,119214186
4	534274,8588	-9751,658062	0,487366093	1,752172228
5	529430,5802	-4844,278616	0,242106227	1,323835619
6	526182,2649	-3248,315323	0,162343546	1,095813629
7	523364,8618	-2817,403037	0,140807512	1,11317189
8	521004,6922	-2360,169661	0,117956009	1,455067553
9	519908,0715	-1096,620718	0,054806655	1,092332341
10	519046,1519	-861,9195473	0,043076814	1,075329939
11	518362,3009	-683,8509726	0,034177344	1,335707748
12	518272,5637	-89,73724414	0,004484867	1,237752
13	518522,7637	250,2000125	-0,012504438	1,019231919
14	518799,9426	277,1789094	-0,013852783	1,00303732
15	519081,3694	281,4268161	-0,014065084	1,011939389

1. Berekend door BIC af te trekken van het voorgaande BIC (o.b.v. 1 cluster minder).
2. Deze ratio wordt berekend door de verandering in BIC te delen door -20008 (de verandering in BIC bij twee clusters)
3. Deze ratio is gebaseerd op de afstandsmaat bij het huidige aantal clusters in vergelijking met één cluster minder

Het optimum aantal clusters wordt in eerste instantie bepaald door het BIC. Als er na een paar clusters een duidelijk minimum-waarde te zien is, dat bevindt zich bij dit minimum het optimale aantal clusters. Is dit niet het geval (zoals in bovenstaande tabel), dan worden ook aanvullende criteria meegenomen. Hierbij vindt een afweging plaats tussen de extra hoeveelheid variatie die verklaard wordt door een model met meer clusters versus de extra complexiteit van een model met meer clusters. In dit geval is in de laatste kolom te zien dat de onderlinge afstand tussen de clusters toeneemt indien er bij een model van 4 clusters nog een vijfde cluster zou worden toegevoegd. Dit betekent dus dat de clusters minder scherp van elkaar te onderscheiden zijn. Dit is de reden dat vier clusters als optimum is gekozen door SPSS.